

România literară®

Apare săptăminal
sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editată de Fundația
România literară
cu sprijinul Fundației
Anonimul

5 - 11 februarie 2003
(Anul XXXVI)

5

■ actualitatea

pagina

3

Improvizație
legislativă
în cultură

■ meridiane

pagina

28

Interviu cu
Donald
Leroy Dyer

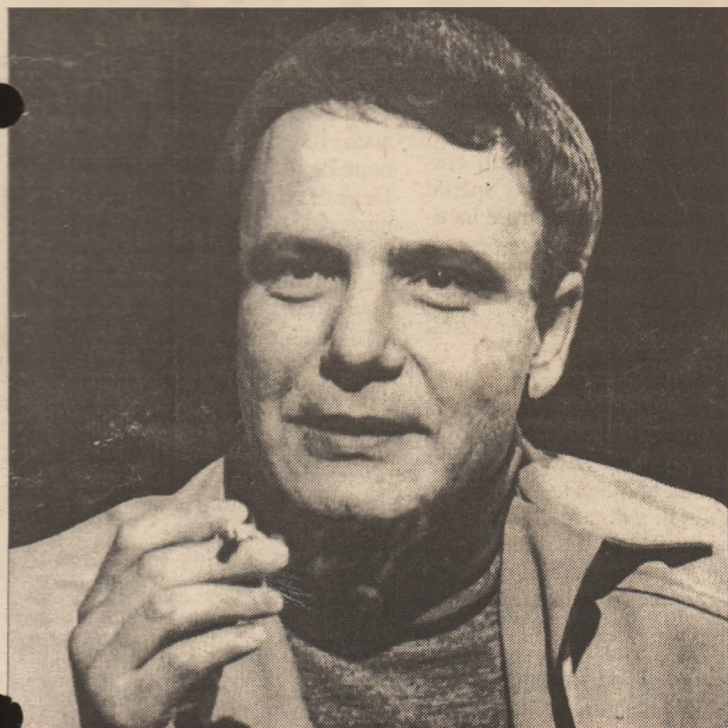

■ arte

pagina

24

Regele e gol!
- Situația teatrului
românesc -

Din memoriile lui VLADIMIR BUKOVSKI

“În primăvara aceea,
am fost chemat la KGB,
la interogatoriu.”

În curs de apariție
la Fundația
Academia Civica
sub titlul
Și se întorcere vîntul
(traducere de
Dumitru Balan)
(pag. 16-18)

EDITORIAL de Nicolae Manolescu

Crimele Arhitectului Șef

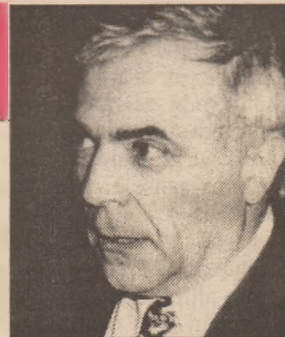

Foto: Ion Cucu

N-AM ȘTIUT niciodată cu certitudine (mă refer la mine, nu la noi) dacă, în regimurile totalitare, crimele politice erau comandate “de sus” de tot ori numai sugerate sau dacă erau, pur și simplu, opera subalternilor din al doilea eșalon. În literatură ori în filme, complicitatea dictatorilor apărea mereu ca neîndoielnică. În realitate, ea avea un ușor aer de ficțiune artistică.

Documente conținute în dosarele de securitate ale foștilor directori ai postului de radio *Europa liberă*, comunicate de către dl Nestor Rateș într-un interviu acordat revistei 22 (21-27 ianuarie), îmi risipesc în bună măsură iluziile. Despre ce e vorba? Se știe că trei dintre directorii postului, Noël Bernard, Radu Gorun (Mihai Cismărescu) și Vlad Georgescu, au murit de cancer, în împrejurări considerate suspecte. Citeva atentate, inclusiv cu bombe, contra altor redactori ori colaboratori permanenți ai *Europei libere*, colete-capcană, amenințări de tot felul și, nu în ultimul rând, coincidențele de ordin medical din moartea celor trei au trezit bănuiala că mina lungă a Securității lui Ceaușescu a ajuns pînă la München, Washington și Paris. Nu existau dovezi, ce e drept. Pînă deunăzi cînd penultimul director al postului, dl Rateș, rămas, el, din fericire, în viață (poate și pentru că mandatul său a acoperit indeosebi perioada de după 1989), a avut acces prin CNSAS la 65 de dosare privitoare la *Europa liberă*. Deocamdată, spune d-sa. Așa dar, mai sînt și altele. Cite oare? “Periate”, după cum își dă seama dl Rateș. File întregi lipsesc și nu oricare, ci exact acelea (nu zece, douăzeci, aproape trei sute!) care ar fi lămurit dispariția, de exemplu, a lui Vlad Georgescu. Dosarul lui Gorun nu s-a găsit încă. În schimb, acela al lui Bernard e cit se poate de grăitor, deși tot incomplet.

Iată: la 20 octombrie 1980, de la Ambasadă României de la Bonn (nume de cod: *Videle*), pleacă o notă intitulată *În legătură cu compromiterea și lichidarea lui Noël Bernard*. Dl Rateș

o reproduce parțial în interviu: “Prin posibilitățile de care dispunem (citim în text); au întreprins note pentru a pune în aplicare acțiunea documentată de arhitectul șef”. În același cod, *Note* vrea să însemne *măsuri, documentată* înseamnă *aprobată*. Dar *Arhitectul Șef*? Dl Rateș face ipoteze. Să fie Ceaușescu însuși, Elena ori unul din șefii cei mari ai Securității? După părerea mea, Arhitectul Șef este Ceaușescu. Se poate deduce din cele ce urmează, ca și din faptul că titlaturile ...supreme îi erau rezervate. La 15 martie 1981, altă *Notă*. Noël Bernard era deja bolnav (va muri în decembrie). *Nota* prelua dintr-o publicație românească a exilului, BIRE, știrea că Bernard suferise o operație și nu se mai putea ocupa, cel puțin o vreme, de postul de radio. Un oarecare colonel I. Tiseanu îi atrage atenția altui colonel, Dorin Bogdan, probabil superiorul său, că “datele comunicate de BIRE confirmă că măsurile întreprinse de noi încep să aibă efect”. Același colonel Bogdan este, la rîndul lui, autorul unei note din iunie 1982 prin care se informa că se pregătesc condițiile pentru “neutralizarea completă” a lui Vlad Georgescu, succesorul lui Bernard. Acesta se știa urmărit. Securitatea pusese la cale intoxicarea serviciilor străine de contrainformații cu ideea că Vlad Georgescu era omul ei. Mai mult, fusese avertizat printr-o rudă sosită din țară că dacă dă pe post fragmente din cartea lui Pacepa *Orizonturi roșii*, va muri. În fine, generalul Pleșiță recunoaște în scandalosul său interviu acordat lui Patrichi faptul că exista o “unitate de lichidare” în interiorul Centrului de Informații Externe (fostul DIE al lui Pacepa, actualul SIE), pe care-l conducea. Iar Pacepa ne oferă în cartea sa atît numele de cod (*Radu*), al instalației de iradiere folosită de Securitate contra deținuților și disidenților, cît și formula prin care Ceaușescu hotărâ punerea ei în funcțiune: “Dă-i Radu!” Tot de la el aflăm că lichidarea adversarilor de la *Europa liberă* fusese decisă la sfîrșitul anilor '70. Arhitectul Șef avea, așa dar, ultimul cuvînt.

(continuare în pag. 3)

NU MI-AȘ fi închipuit că disperarea de a fi luat în seamă a d-lui Emil Constantinescu poate lua forme atât de grotești. După jalnica ieșire din cursa prezidențială, când doar rușinosul prosop l-a salvat de un *groggy* iminent, aveam impresia că fostul lider al opoziției a înțeles aspra lecție a vieții: nu poți prosti pe toată lumea tot timpul. Puțin i-a păsat, însă, de astfel de sofisme — se știe doar că Vasile, călugărul, l-a sortit unui destin glorios, și acel destin trebuia îndeplinit.

N-a mers cu președinția, nu-i nimic: încercăm cu scrisul. Ce efect au avut miile sale de pagini „memorialistice” asupra opiniei publice din România, se știe: nici unul. O simplă casetă de celuloză pentru câțiva amatori de curiozități. Spun *casetă* și nu *carte* pentru că dl. Constantinescu, în orgoliul său gigantic, după ce a compromis șansele democrației în România a compromis și ideea de scris. A aduna, cu o răvnă bolnavicioasă (nu știu cum să-i spun altfel!), sutele și sutele de cuvântări gata dezumflate și a-ți imagina că ele reprezintă o *carte* dă măsura incapacității sale de a înțelege până și cea mai banală realitate. Dl. Constantinescu n-are de unde să știe, dar până și o carte proastă se scrie greu. Or, ceea ce fraudulos ne înfățișează drept operă memorialistică nu e decât transcrierea dezordonatelor bule de aer care-au constituit dezastruosul său mandat.

Dăștept nevoie mare, dl. Constantinescu a înfipt pumnul în ultimele șanse de a normaliza România fără să se consulte cu nimeni. Ajuns la putere pe cale mistică, tot pe cale mistică a plecat: sub formă de fum și pucioasă. Nemulțumiri nervoase acumulate în rândurile foștilor adepți i s-a adăugat zgura insidioasă a resentimentului. E sigur că dac-ar fi rămas în cursă ar fi fost învins de Iliescu. Dar măcar nu și-ar fi proiectat susținătorii în cea mai degradantă dintre

contrafort

de Mircea Mihaieș

Nerozia — studiu de caz —

ipostazele imaginabile: în agenții electorali ai lui Iliescu. Mai mult decât ineficientul joc de glezne practicat timp de patru ani, această ultimă oroare l-a îndepărtat definitiv de inima naivilor ce-și pusese atâtea speranțe în el.

N-a mers cu președinția, n-a mers cu scrisul, poate că merge cu codoșitul politic. În cea mai incredibilă dintre ipostaze, dl. Constantinescu a ajuns să cerșească postul de lacheu al actualilor puteri. Să vezi și să nu crezi! În prima clipă, am crezut că nu e decât una din acele ieșiri iraționale ale fostului șef de stat, un impuls sinucigaș prin care vrea să facă tabula rasa din tot trecutul său. Într-un fel, ex-președintele calcă pe urme ilustre: n-a procedat la fel Regele Mihai, invocând înalte comandamente patriotice? Măria Sa măcar s-a ales cu ceva: a reușit să recupereze, de bine, de rău, firimituri din averea familiei și, dacă va fi cuminte în continuare, s-ar putea să-l vedem chiar senator pe viață...

A tuna și a fulgera împotriva „regimului Iliescu”, a-i denunțat aberațiile, abuzurile și crimele, a vorbi despre corupția endemică a acestuia, pentru ca apoi să te milogești să te primească rânduș în veșnic murdarele grajduri augiasene ale acestuia întrecând orice închipuire. Mai subtil, Regele a jucat cartea patriotismului, ca să zic așa, suprastatal, făcând caz de înrudirea cu câțiva șefi de stat europeni. Dl. Con-

stantinescu nu s-a încurcat în finețuri: el vrea rolul de valet al puterii pentru că are mari abilități în acest domeniu, și basta! „Nu vrem funcții și nu vrem bani!”, a ținut, totuși, să precizeze, ca și cum asta ar fi fost problema. Problema e că dl. Constantinescu a mai înfipt o dată — și definitiv — cuțitul în ideea de demnitate și onoare în politică.

REACȚIA cinică a lui Cosmin Gușă a fost cât se poate de adecvată. Comparând posibilul „cabinet Constantinescu” cu un „cabinet medical”, el a pus un diagnostic corect: doar obsesia maladiivă a puterii poate să degradeze atât de profund o persoană. Faptul că Adrian Năstase a acceptat jenanta ofertă a celor-cincisprezece-mii-de-experti-în-unul-singur ne arată că pentru pisica din Piața Victoriei șoriceii de teapa lui Emil Constantinescu sunt exact jucăria de care avea nevoie.

Partea urât mirositoare a afacerii este că „oferta” constantinesciană survine exact în momentul în care opoziția începuse

să dea timide semne de revenire la viață. Adică de încercări de a-și regla pulsul, după moartea clinică în care a proiectat-o, între alte cauze, brio-ul politicianist al lui Emil Constantinescu. Nu merg până acolo cu imaginația încât să văd în acesta un ciomag pus în slujba pesedelor. Sau, în orice caz, nu în mod conștient. Cred doar că fostul chiriș de la Cotroceni s-a speriat de moarte văzând ecourile încurajatoare stărnite de perspectiva creării tandemului Băsescu-Stolojan și de interesul — mărunț, ce-i drept, dar totuși vizibil — stărnit de evoluția PNȚCD. Ca mușcat de șarpe, a simțit că trebuie să iasă la atac, înainte ca numele să-i fie îngropat definitiv în cimitirul nefericitei tranziții de la un haos la altul.

Adrian Năstase a simțit că poate profita de Constantinescu, dar nu pentru scopurile enunțate de către acesta: adică, să „pună umărul” la integrarea României în NATO și în UE. În materie de integrare, expertiza echipei Constantinescu e arhicunoscută. Înafara lui Andrei Pleșu (un excepțional ministru de externe, după

cum se vede tot mai limpede acum), și a lui Ion Caramitru (singurul ministru cu o reală viațuie europeană, chiar dacă activă într-o instituție tradițional marginală în țara aceasta dominată politic de lepre semi-alfabetizate), moșmondeala, behăiala, somnambulismul, lentoarea paralică, clefăiala incoerentă, egoismul de partid, lăcomia senilă, prostia cu ifose, delăsarea sinucigașă au fost semnele distinctive ale vedetelor din perioada 1996-2000. Pentru noul dictator de la guvern, Emil Constantinescu e berbecule perfect, bun de folosit la anihilarea adversarilor din PD, PNL sau PNȚCD.

AMATORISMUL politic din perioada guvernării avea măcar scuza unei invocate bune credințe. Slugămăria fără perdea exhibată astăzi ține de altceva: e o combinație de ticăloșie și inconștiență. Degeaba flutură dl. Constantinescu drapelul patriotismului. Patriot ar fi dacă ne-ar lăsa în pace. Noua sa „inspirație” va crea doar confuzie și decepție. Cea dintâi mișcare a puterii va fi să acrediteze imaginea unei „opoziții responsabile” (pe care oricum n-o va vota nimeni!), numai bună de contrapuz aceleia „iresponsabilă și antipatriotică”, dar în care destui români își pun ceva speranțe.

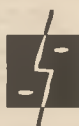
Până la apariția megalomaniilor tomuri cu care-a fericit nația, mai nutream o undă de speranță privind pozițiile apărute de către dl. Constantinescu. Dar incredibila sa încercare de a reveni în atenția publică în genunchi reteză orice iluzie privitoare la acest personaj nefast al istoriei recente a României. Adeverată fabrică de tocat cuvintele, capabil să peroreze ore în șir pe cele mai răsuflăte subiecte, dl. Constantinescu n-a ezitat să ne ofere și ipostaza supremă a nerușinării: aceea a stăpânului care îmbracă hainele slugii pentru a se furișa fraudulos în alcovul amantei. ■

România literară ®

Director: Nicolae Manolescu

Revistă editată
cu sprijinul
Fundației
ANONIMUL

Redacția:
GABRIEL DIMISIANU - director adjunct,
ALEX. ȘTEFĂNESCU - redactor-șef,
MIHAI PASCU - secretar general de redacție.
ADRIANA BITTEL, CONSTANȚA BUZEA,
MARINA CONSTANTINESCU, MIHAI MINCULESCU.
Redactori asociați: IOANA PÂRVULESCU,
CRISTIAN TEODORESCU, EUGENIA VODĂ.

Corectură: CONSTANȚA BUZEA (pag. 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 12, 13, 20, 21, 26, 27, 28, 30, 31), NINA PRUTEANU (pag. 1, 7, 10, 11, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 23, 24, 25, 29, 32).

Grafică: MIHAELA ȘCHIOPU.
Tema numărului: *Despre bătrânețe și cărți.*
Tehnoredactare computerizată: IONELA STANCIU,
EDUARD CANDET, MAGDA TUFEANU
Introducere texte: GETA GHEORGHIU.

Administrația: Fundația „România literară”, Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 251100975019501. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 251100975019501. Mihai Pascu (director executiv), Mirona Laudă (economist principal), Corneliu Ionescu, Gheorghe Vlădan (difuzare, tel. 212.79.81). Secretariat: Sofia Vladan.

Correspondenți din străinătate: Rodica Binder (Germania), Andreea Deciu (SUA), Gabriela Melinescu (Suedia), Libuse Valentová (Cehia).

e-mail: romlit@romlit.ro http://www.romlit.ro

Revista „România literară” este editată de Fundația „România literară” cu sprijin de la Fundația „Anonimul”, Uniunea Scriitorilor din România, Ministerul Culturii și Cultelor, Banca Română pentru Dezvoltare.

Improvizatie legislativă în cultură

CINE consultă legislația românească din domeniul culturii, elaborată și adoptată în 2002, riscă să-și piardă optimismul (dacă îl are) și să cadă într-o stare depresivă. Experiența este profund discorajatoare, întrucât duce la concluzia că în acest domeniu nu se face aproape nimic serios, sistematic, pe baza unei concepții.

Puteam presupune că așa stau lucrurile judecând după componența comisiilor de cultură ale Parlamentului și după manifestările publice ale actualului ministru al culturii. În comisiile de cultură ale celor două camere legislative predomină persoanele care au o vagă (sau regretabilă) legătură cu viața culturală a României, ca Ion Dolanescu, Dumitru Bălăeț, Lia Olguța Vasilescu, Ion Solcanu, Eugen Nicolicea, Eugen Florescu sau Constantin Duțu (într-o țară în care există Nicolae Bălăta, Dinu Giurescu, Adrian Marino, Alexandru Zub, Nicolae Manolescu, Ana Blandiana, Gabriel Liiceanu, Andrei Pleșu ș. a. m. d.). Iar ministrul culturii, Răzvan Theodorescu, este primul dintre deținătorii acestei funcții de după 1989 care s-a declarat în mod public mulțumit cu bugetul (infim) alocat ministerului său, ca să nu mai vorbim de faptul că n-a protestat împotriva scandalosoasei tentative a Guvernului de a depozita Biblioteca Națională de clădirea care i-a fost rezervată încă dinainte de Revoluție.

Puteam presupune, deci, că astfel de prestatori de servicii publice în domeniul culturii nu se pot ilustra în activitatea de reglementare a funcționării instituțiilor culturale, dar nu ne puteam închipui, totuși, că ei pot da dovadă într-o asemenea măsură de superficialitate și amatorism.

Practic, nu se elaborează o legislație coerentă, care să facă posibilă valorificarea resurselor de inteligență și talent ale țării și punerea de acord cu viața culturală din țările occidentale, ci se cârpește, de la o zi la alta, legislația existentă. Sunt și numeroase indicii că se practică pe scară largă clientelismul politic (îndeosebi prin transferul cu adresă al unor bunuri imobiliare și prin acțiuni tendențioase de centralizare sau descentralizare a unor activități), dar acest par-

tizant PSD-ist încă nu este atât de grav și alarmant cum este modul meschin, neglijent, lipsit de perspectivă de a face reguli în cultură.

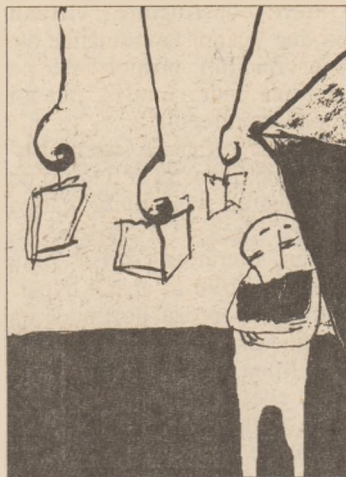
La 28 februarie 2002, Guvernul emite *Ordonanța de urgență nr. 24 pentru modificarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 9/2001 privind unele măsuri în domeniile culturii și artei, cultelor, cinematografilei și dreptului de autor*. La 10 aprilie 2002, este promulgată *Legea nr. 164 pentru respingerea Ordonanței Guvernului nr. 22/2000 privind îmbunătățirea modului de funcționare a comisiilor de specialitate constituite pe lângă Ministerul Culturii*. La 16 aprilie 2002, se mai modifică o dată *Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 9/2001* - se modifică deci modificarea - printr-o lege intitulată solemn *Legea nr. 199 pentru modificarea articolului 2 din Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 9/2001 privind unele măsuri în domeniile culturii și artei, cultelor, cinematografilei și dreptului de autor*. La 3 iulie 2002 se adoptă *Hotărârea Guvernului nr. 682 pentru completarea articolului 6 din Hotărârea Guvernului nr. 258/2002 privind organizarea din doi în doi ani a Festivalului Internațional "George Enescu"* (aceasta din urmă datând din 13 martie 2002, deci de mai puțin de patru luni). La 22 august 2002 este semnată de primul-ministru *Ordonanța Guvernului nr. 59 pentru modificarea Legii nr. 202/2000 privind unele măsuri pentru asigurarea respectării drepturilor de proprietate intelectuală în cadrul operațiunilor de vânzare* (ceea ce înseamnă că apar nu numai legi care modifică ordonanțe, ci și ordonanțe care modifică legi!).

ACTUALII conducători ai țării schimbă fără ezitare, în repetate rânduri, nu numai reglementări datând dinaintea venirii lor la putere, ci și propriile lor reglementări. Numai Eminescu își mai refuza de atâtea ori poemele.

Trebuie spus însă că Eminescu o făcea din dorința de perfecțiune, în timp ce legislatorii noștri de azi procedează așa din neseriozitate (improvizază o lege, o ordonanță sau o hotărâre, o pun în aplicare și, după o vreme, constatând că a fost prost gândită, trec la revizuirea ei). Mai trebuie apoi precizat că Eminescu experimenta

diversele variante ale unui text în cizme, fără să perturbe viața nimănui, în timp ce "eminescienii" de școală nouă fac experiențe pe societatea românească. Ei seamănă cu alt "poet", Nicolae Ceaușescu care modifica blocurile de locuințe nu în faza de proiect, ci după ce le vedea construite și descoperea că nu arată așa cum și le imaginase.

SINGURA lege importantă, necesară și atent gândită adoptată anul trecut este *Legea bibliotecilor nr. 334 din 31 mai 2002*. Ea

consacră un sistem național de biblioteci și stimulează receptivitatea acestor instituții tradiționale față de achizițiile informatice. În plus, prevede înființarea Comisiei Naționale a Bibliotecilor, instanță culturală care poate grăbi sincronizarea noastră în acest domeniu cu Occidentul. Din nefericire, peste *Legea Bibliotecilor* s-a suprapus imaginea TV a directorului Bibliotecii Naționale, un eminent intelectual, cu cătușe la mâini, din motive care s-au evaporat la douăzeci și patru de ore de la invocarea lor de către autorități.

Foarte multe decizii se referă la suplimentarea bugetului MCC cu sume destinate unor cheltuieli neprevăzute (deși previzibile). Se vede clar - și jenant - că MCC acționează pompiestic, alergând cu bani acolo unde se strigă "Ajutor!" (în funcție și de cine strigă, dar aceasta e altă poveste...)

Iată câteva exemple: *Hotărârea de Guvern nr. 386 din 18 aprilie 2002 privind suplimentarea bugetului Ministerului Culturii și Cultelor pe anul 2002 din Fondul de rezervă bugetară la dispoziția Guvernu-*

lui pentru sprijinirea unor unități de cult ce aparțin cultelor religioase recunoscute din România, din județul Mureș; Hotărârea de Guvern nr. 435 din 30 aprilie 2002 privind suplimentarea bugetului Ministerului Culturii și Cultelor din Fondul de rezervă bugetară la dispoziția Guvernului pe anul 2002 pentru Arhiepiscopia Târgoviștei; Hotărârea de Guvern nr. 506 din 23 mai 2002 pentru alocarea sumei de 1 miliard lei în vederea organizării și desfășurării în perioada 31 mai - 6 iunie a Festivalului Internațional de Teatru de la Sibiu, ediția a IX-a (ceea ce dovedește că Guvernul și-a dat seama, abia cu o săptămână înainte de începerea festivalului, că este nevoie de bani pentru organizarea lui); Hotărârea de Guvern nr. 626 din 20 iunie 2002 privind alocarea sumei de 350 milioane lei din Fondul de rezervă bugetară la dispoziția Guvernului pe anul 2002, pentru organizarea și desfășurarea Festivalului Național de Creație și Interpretare "Mamaia copiilor" etc.

În sfârșit, mai trebuie observat că multe edicte pompoase se referă la bunuri patrimoniale mărunte, lipsite de însemnătate, în condițiile în care aproape tot ce are mai valoros patrimoniul nostru cultural rămâne în continuare neprotejat și neîntreținut

(exemplul cel mai frapant constituindu-l *Muzeul Satului*, devastat de mai multe ori de incendii și folosit ca hotel de ocazie de diverse cupluri amoroase): *Hotărârea de Guvern nr. 138 din 14 februarie 2002 privind trecerea din administrarea Ministerului Culturii și Cultelor în administrarea Muzeului Literaturii Române din București a lucrării de artă monumentală "Mircea cel Bătrân"; Hotărârea de Guvern nr. 46 din 16 mai 2002 privind aprobarea donării către Primăria Orașului Sofia, Bulgaria, a lucrării de artă monumentală "Mihai Eminescu - placă comemorativă" etc.*

Cu așa ceva se ocupă Guvernul României, într-o perioadă în care monumente arhitectonice, istorice și de cult de mare importanță se degradează, după cum se degradează și monumentele culturii scrise, prin abandonarea activității de elaborare a edițiilor critice. Acesta este titlul de glorie pe care și-l revendică actualii guvernanți: transferul unei statui de la o instituție la alta sau donarea unei plăci comemorative Primăriei Orașului Sofia! N-ar fi de mirare ca în 2003 cabinetul Adrian Năstase să ia decizii răsunătoare și în legătură cu necesitatea curățării cu furtunul a statuii lui Eminescu din fața Ateneului sau referitoare la donarea câte unui semn de carte fiecărei biblioteci județene.

Insignifianța preocupărilor celor care iau decizii în domeniul culturii este dezolantă. Și este și indecentă, dacă o raportăm la anvergura afacerilor proprii ale unora dintre ei.

Alex. Ștefănescu

Crimele Arhitectului Șef

(urmăre din pag. 1)

DEȘI fusese decisă la sfârșitul anilor '70, instalația cu pricina a fost descoperită după 1989 (dar a fost căutată cu adevărat?), e aproape sigur acum că Bernard, Gorun, Vlad Georgescu, Emil Georgescu, Mihai Botez și alții i-au căzut victimă, într-un fel sau altul. Dorin Tudoran bănuia că și împotriva lui s-a încercat metoda, dar, norocul lui, fără efecte fatale. Cancerule subite de care au murit cei trei directori ai postului ori redactorul *Actualității românești*, Emil Georgescu, încep să aibă o explicație. Știm astăzi și numele (Tisăanu, Bogdan, Pleșiță) care hotărâu notele, adică măsurile, de lichidare. Pe ei, de ce

nu i-a identificat nimeni după 1989? Chiar dacă ordinul venea de la Arhitectul Șef și ei nu erau decît simpli executați, tot crimă se numește ce au făcut.

Documentele descoperite de dl. Rateș prezintă o importanță excepțională. Nu cred că ne mai putem limita, precum președintele Iliescu atunci cînd i-a decorat pe redactorii *Europei Libere*, să vorbim de "mortile tragice, încă neelucidate" ale atîtorua dintre liderii postului. Se cade să încercăm să-i aflăm pe vinovați. Și să-i pedepsim. Inclusiv pe aceia care, de aproape un deceniu și jumătate, îi fac scăpați. Crime precum cele ale Arhitectului Șef, la care au fost complici, nu sînt prescriptibile.

Nicolae Manolescu

Literatură și computer

DE LA BUN început o precizare: cartea lui Ion Manolescu, *Noțiuni pentru studiul textualității virtuale*, e o premieră absolută pentru lumea cărții în România. Chiar dacă studiul e unul foarte scurt și chiar dacă o parte a lui a fost publicată sub forma unui articol într-un număr mai vechi al *Observatorului Cultural*, se vorbește pentru prima dată la noi, între două coperte de carte tipărită, despre literatură și computer, despre hyper-text și hyper-media, despre literatura virtuală și noul tip de lectură pe care aceasta, ofensiv, îl impune.

Studiul lui Ion Manolescu e o navigare teoretică, rapidă și inteligentă, printre mijloacele, structurile, temele și limbajele noii forme de ficționalitate. La intersecția dintre ultimile teh-

nici electronice și literatură, cartea descoperă în hypertextualitate un fenomen în expansiune, imprevizibil și contradictoriu. Cum termenul le e probabil necunoscut celor mai multora dintre cei care citesc această recenzie, reproduc de pe prima pagină a cărții definiția lui: "Hyper-textul este pe de o parte un program computerizat care oferă utilizatorului posibilitatea de a se deplasa ramificat și într-un mod non-liniar printr-un text electronic, iar pe de alta, chiar rezultatul acestui program, respectiv produsul textual (adică documentul electronic) interconectabil, arborescent, ilustrabil, caracterizat prin opțiunea utilizatorului-creator de a se repositiona în interiorul documentului respectiv sau de a-l relaționa cu alte documente."

Va fi surprins cititorul de posibilitățile teoretice și practice ale electronizării literaturii. Noul sistem literar îl transformă pe cititor în participant activ, dizolvând diferențele de statut între autor și lector. Realitatea digitală a textului deschide literatura către un spațiu al posibilităților teoretic infinite, așa că, trecute în hyper-text, perdelele doamnei Bovary pot căpăta, după dorință, orice culoare, strada Antim din romanul lui Călinescu poate deveni un decor de ciment și beton, iar finalul *Crailor* poate să-l salveze pe Pașadia și să o întinerească pe Pena Corcodușă, așezând-o, asemeni lui Tom Hanks în *Forest Gump*, alături John F. Kennedy. Exemplele sînt imaginate de Ion Manolescu pentru a ne convinge că, spre deosebire

lecturi la zi

de literatura "tradițională", noul sistem literar înseamnă concretizarea vizuală a oricărei transformări potențiale. Aceasta ar fi cartea fără pagini, interactivă și iconică, presupunînd abolirea liniarității în favoarea unui text ramificat, fără început, mijloc sau sfîrșit, gata oricînd să se lase modelat – "Aspirînd să reconstituie simultaneitatea originară, călătoria mentală în lumea textualismului virtual echivalează cu o privire indiscretă, dar privilegiată către laboratoarele Creatorului. Așa cum astronomii fotografiază universul în zonele lui cele mai îndepărtate, colorîndu-i apoi sorii, supernovele și galaxiile pe baza unor formule matematice pe care computerul le asociază unei anumite temperaturi, mase, densități etc., inaccesibile ochiului uman sau lentilei telescopice, prozatorii și cititorii–constructori virtuali produc viziuni fantasmagice ale unei realități primordiale pe care mai mult o intuiesc fără a-i cunoaște întregul."

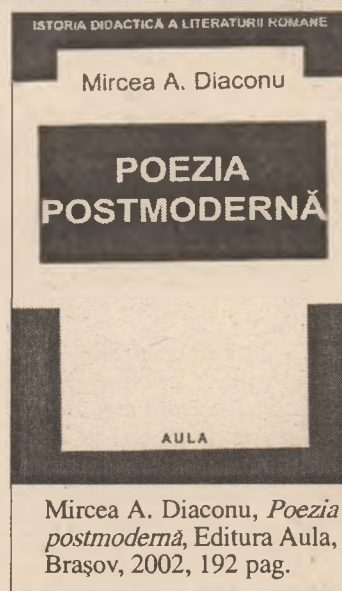
Distanța față de sistemul literar tradițional nu ar fi totuși de nestăbilit, mai mult, cartea susține ideea de a concepe întreaga literatură scrisă pînă acum ca un uriaș aparat hyper-textual. În proza postmodernă românească de dinainte de '89, Ion Manolescu descoperă de altfel cîteva exemple convingătoare de hyper-textualitate: volumul de povestiri *Efectul de ecou controlat* al lui Mircea Nedelciu sau romanul colectiv *Autobuzul cu înșurăței*.

Merită citită cartea aceasta pentru că e prima replică avizată la scepticismul cu care au fost în genere primite la noi cărțile pe suport electronic. Merită iarăși citită pentru sugestiile și prognozele ei. Și nu în ultimul rînd pentru că e scrisă inteligent.

Postmodernism didactic

GREU să împaci, în aceeași carte, discursul strict didactic despre concepte și fenomene literare cu o analiză care să nu simplifice și să nu uite de incertitudinile pregnante ale oricărei discuții despre momente ale istoriei literare. Cu atît mai mult cu cît momentul ales e chiar cel prezent. Cartea despre care vorbesc și care reușește această performanță e o prezentare a poeziei postmoderne românești, scrisă de Mircea A. Diaconu și apărută anul trecut la editura Aula din Brașov.

Structura cărții e cea tipică pentru o lucrare adresată elevilor. Un capitol scurt în deschi-

dere, o introducere mai ales teoretică în problema postmodernismului. Apoi obișnuita selecție de texte ale autorilor intrați în manualele școlare, poezii pe care Mircea A. Diaconu le comentează în detaliu. Urmează un al doilea capitol de texte și comentarii, de data aceasta autori care nu au intrat în manuale, considerați însă reprezentativi. Sase sînt numele asupra cărora se oprește Mircea A. Diaconu. Le voi reproduce pe toate, pentru că în orice discuție asupra poeziei postmoderne românești, selecția, mai ales cînd e una minimă, devine o problemă importantă, data fiind imaginea de grup compact, de generație, a celor care au scris poezie postmodernă la noi: Magda Cîrneci, Traian T. Coșovei, Nichita Danilov, Mariana Marin, Ion Mureșan, Liviu Ioan Stoiciu. Sase sînt de altfel și autorii "clasicizați" prin intrarea în manuale: Mircea Cărtărescu, Alexandru Mușina, Florin Iaru, Romulus Bucur, Ioan Stratan și Cristian Popescu. E iarăși importantă, mai ales sub aspect teoretic, o listă de nume ale literaturii contemporane intrate în manuale, din moment ce acesta pare a fi primul pas al canonizării lor și al genului de literatură scris de ei. În fine, un ultim capitol al cărții, intitulat *Decalog postmodernist*, alătură fragmente, de asemenea comentate, de texte teoretice și critice referitoare la poezia postmodernă.

Dar dacă structura cărții e cea obișnuită pentru lucrările adresate elevilor de liceu, abordarea se situează cîteva trepte mai sus. Voi lăsa la o parte comentariile de text – de altfel reușite analize de poezie – pentru a remarca faptul că mai ales primul capitol adoptă tipul de discurs capabil să împaci incongruențele dintre abordarea didactică și prezentarea teoretică atentă la contradicțiile și incertitudinile implicate de dezbaterea asupra postmodernismu-

lui. Reușește autorul, în numai două zeci de pagini, să ofere nu doar o introducere pertinentă și deloc simplificatoare în conceptul de postmodernism, ci și o poziție personală, din moment ce alege să se situeze în interiorul fenomenului adoptînd, declarat, o atitudine interogativă.

Cătălin Constantin

Memoria frauduloasă

CAȘI *Scrum de secol. O sută una de povești suprapuse* (apărută în 2001), această a doua carte a istoricului Adrian Cioroianu, *Focul ascuns în piatră. Despre istorie, memorie și alte vanități contemporane* s-a născut din fragmente publicate inițial în reviste – *Lettre Internationales*, *Sfera politicii*, *Dosarele istoriei*, *Dilema*, dezvoltate în capitole independente, străbătute însă de o idee comună: jocul, relativ și tot atît de riscant, între memorie, personală, partinitoare, și istorie, impersonală (dar nu apersonală), și-n căutarea de adevăr. În ciuda aparențelor, purtătoare de îndoieli și veșnice așezări sub semnul întrebării este istoria, cîtă vreme memoria e, dimpotrivă, teritoriul siguranței, al adevărilor afective, dar absolute.

Adrian Cioroianu, *Focul ascuns în piatră. Despre istorie, memorie și alte vanități contemporane*, Iași, Polirom, 2002, 348 pag., 139 000 lei

„Poate fi povestirea vremurilor grele o formă a răzbunării asupra acestor vremuri?”, se întreabă, mai mult sau mai puțin retoric, Adrian Cioroianu. Involutar, lui îi răspunde unul din intervievații Smarandei Vultur din *Memoria salvată*. „Ce se amîna se răzbună.”, spune el, vorbind despre antisemitismul românesc interbelic, niciodată luat în discuție. Ceea

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

75 000 lei

Nina Berberova

ACOMPANIATOAREA

În Cartea de pe noptieră
NINA BERBEROVA
Acompaniatoarea

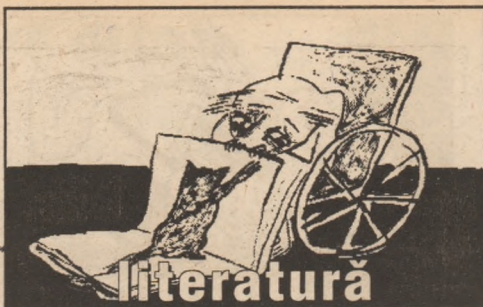
110 000 lei

Gellu Naum

ZENOBIA

În Raftul întâi
GELLU NAUM
Zenobia

lecturi la zi

ce istoria nu supune criticii e asumat pe cont propriu de memorie. Dacă însă povestirea capătă forma istoriei, asta nu înseamnă că ea se poate apăra de abuzurile memoriei: „Un principiu de drept roman, cu largă aplicabilitate în evoluția memoriei, spune că *error communis facit ius* – greșeala comună statorește dreptul. Istoria nu este nici ea imună.”, afirmă istoricul într-unul din cele mai interesante capitole ale cărții, *Episoade din cronicul unei letargii asumate*, în care face, printre altele, un excurs prin tezele unor candidați la admiterea în Facultatea de Istorie din București.

Că istoriografia e și ea supusă istoriei, o arată, printre multe altele, un amănunt foarte interesant pomenit de un alt istoric, Luminița Murgescu, într-o carte despre educația primară în a doua jumătate a secolului al XIX-lea; la vremea aceea, în plină afirmare a identității latine a românilor, singurul strămoș recunoscut era Traian. Integrarea lui Decebal și a dacilor lui în panteonul „părinților istorici” s-a făcut încet și cu destulă greutate. Și care continuă, dacă e să privim exemplele date de Cioroianu.

Într-o oarecare măsură, continuă Cioroianu, manualele (unice, dar nu neapărat numai ele) au avut rolul lor în acest mod cu totul special de a percepe istoria; e vorba despre discursul istoric (dac-ar fi să vorbim, așa spune eu, chiar și numai despre „pluralul etnic”, acel noi autist din „Ei sunt ai noștri și ne-au scris istoria și faptele de vitejie” – exemplul îi aparține lui Cioroianu -, care exilează alteritatea în zona periculoasă a excluderii), ajuns la concurență cu memoria, pe care-o lasă s-o invadeze, căci și-a pierdut ceea ce Adrian Cioroianu consideră o componentă esențială a istoriei: capacitatea de a uita. Ceea ce pentru individ e ucigător („Putem îndrăgi uitările, dar întotdeauna ne va fi teamă de Uitare.”, scrie criticul de teatru George Banu într-o carte care chiar așa se numește, *Uitarea*) e salvator pentru istorie; o bună știință a uitării face diferența între frauduloasa memorie și istoria supusă greșelii (iar despre dificila conviețuire dintre acestea trei vorbește Paul Ricoeur în *Memoria, istoria, uitarea*).

De asemenea, e interesant de urmărit în cartea lui Cioroianu discuția în jurul unei cărți astăzi fascinante, *Lumea de mîine*, colecția de interviuri luate de Ion Biberi, în 1944-1945, unor personalități culturale ale epocii (Alice Voinescu, George Enescu, Petru Comarnescu),

dar și foarte tânărului Geo Dumitrescu, lui Lucrețiu Pătrășcanu și Petre Pandrea. Discuția e interesantă pentru că *Lumea de mîine* a făcut între timp obiectul unei analize, semnate de Ioan Stanomir, în volumul colectiv *În căutarea comunismului pierdut*, care privește aceste interviuri dintr-un unghi diferit, mai puțin dispus spre „iertarea” lui Cioroianu și mai înclinat să condamne orbirea istorică a intelectualilor (pe care Cioroianu preferă s-o numească naivitate). E deci la alegerea cititorului modul de lectură a acestei de altfel pasionante cărți.

Memoria salvată

COORDONATOARE a Grupului de istorie orală și antropologie culturală, Smaranda Vultur se ocupă de mult timp de memoria culturală a Banatului românesc, de la cea a generațiilor

Smaranda Vultur (coord.), *Memoria salvată. Evreii din Banat, ieri și azi*, prefată de Smaranda Vultur, postfață de Victor Neumann, Iași, Polirom, 2002, colecția „A Treia Europă”, 468 pag., 239 000 lei

de început de secol ori a germanilor bănățeni la istoria afectivă a Timișoarei. De data aceasta, cei cu care stau de vorbă Adrian Onică, Antonia Komlosi, Adela Lungu, Roxana Pătrășcu, Florina Junga și ceilalți membri ai colectivului coordonat de Smaranda Vultur sînt membri ai comunității evreiești din Timișoara, Lugoj și Reșița, dintre cele cîteva mii de evrei, mai toți trecuți de 65 de ani, rămași în Banat.

Unii dintre cei care-și povestesc viața (ca și relatările din volumul lui Zoltán Rostás, *Chipurile orașului*, avem aici de-a face cu niște *récits de vie*, în care accentul se pune totuși pe imaginea Banatului, pe identi-

tatea iudaică și raporturile în timp cu celelalte etnii) sînt adevărate personalități, poetul de limbă maghiară Anavi Ádám, prim-rabinul doctor Ernest Neumann, Gheorghe Reisz, dar și mama lui Ioan Holender, directorul Operei de Stat din Viena, Magdalena Csendes Holender, sînt apoi oameni obișnuiți, cu existențe prin nimic ieșite din comun, și alții care țin să-și păstreze anonimatul, deși poveștile lor sînt uneori cu totul speciale.

Dintre cele trei părți, cea dintîi se oprește asupra memoriei și istoriei, cea de-a doua, cea mai consistentă, de altfel, poveștilor de viață a două generații, de la începutul secolului și de la mijlocul lui, iar ultima, memoriei comunitare a Lugojului și Reșiței, în care doar urmele îndepărtate și amintirile tot mai puținilor evrei rămași trimit la cîndva extinsă minoritate de religie mozaică (în Reșița, de pildă, mai există doar două familii „pur” evreiești, celelalte, pînă la 112 membri, cîți are Comunitatea evreiască de aici, sînt mixte).

Marea prigoană a început în Spania atunci cînd a fi evreu a înțetat să mai însemne o apartenență religioasă și a început să desemneze o etnie; astfel, convertirea n-a mai fost o soluție, fiindcă dacă religia ți-o poți schimba, dar etnia, rasa, nu. Dorința evreilor de a se integra se pare că în parte a rămas; în Banat, evreii, neologi sau ortodocși, care-au supraviețuit războiului (lagărelor de concentrare sau deportării în Transnistria) fie au plecat în Israel, Canada, Germania, fie s-au asimilat. Și asta fără să-nceteze să aparțină unei culturi deosebite: nu există analfabeți printre evrei, spun cei intervievați (și mulți vorbesc despre anii '20, cînd rata analfabetismului era în continuare foarte ridicată în România), orice evreu are cel puțin 4 clase, unii dintre „subiecții” cărții au simțit deja nevoia să-și pună pe hîrtie propria experiență. Probabil această familiaritate cu litera scrisă, cuvîntul (hasefer) îi face mai puțini supuși stereotipurilor identitare, rescrierii trecutului, universalizării percepțiilor subiective, de care suferă de multe ori poveștile de viață.

Cuceritoare și emoționante, aceste interviuri sînt un fel de cîntec de lebadă al unei lumi pe cale de extincție, o dată cu care se va duce și ceva din farmecul unic al Banatului, acest „creuzet interetnic”, cum spune dr. Francisc Schneider, oglindire în mic a imperiului dispărut. Restul e memorie.

Iulia Popovici

cerșetorul de cafea

de Emil Brumaru

Dar mai ales sînt contra șurubului

Stimate domnule Lucian Raicu,

NCERC să vă scriu o scrisoare nu cînd, așa cum mi se întîmplă uneori dimineața, aburit de cafea, sufletul mi se dilată brusc și parcă zăresc ceva, nu știu precis ce, dar am senzația că aș putea comunica, aș putea bucura, aș putea să fiu iar viteaz și pur printre cuvinte, ah, nu, nu, ci *acum*, după ce am cărat un frigider la gară, l-am urcat icnind în vagonul de bagaje și-am înjurat din toată inima *obiectul*! „Umiliți și obidiți”, dar nu de oameni, de obiecte! Poate că de asta am încercat permanent, din răspuțeri, să mă pun bine pe lingă ele. O clanță care nu vrea să se miște decît cînd îi trăsnește ei prin broască, un dulap ce scriștie oricît l-ai implora și tîmăia (și eu l-am și „lăudat” în scris!), etc. ei bine, toate acestea mă fac pilaf. Dar mai ales sînt contra șurubului! Șurubul e un despot absolut. Se strînge cînd vrea, se desfăce cînd nici nu te aștepți. Șurubul, stimate domnule Lucian Raicu, cu ghiventul lui capricios!

Să continui deci, fără har, scrisoarea. O, de-aș avea o sfoară de moșie, un conac în ruină, cîteva mesteceni și-un samovar! Să-mi pun o haină ușoară, să-mi iau pălăria de pai și pușca de vînătoare, să-nham o iapă calmă la șaretă și, fluierînd prepeli-carul, să plec la plimbare! Să mîninc somon și batog, să joc biliard la o moșierită tină și văduva, vecină îmbrăcată-n museline albe, trupeșă și tandră, ahtiată după discuții fine, dar ascunzînd în lenjeria-i intimă acel pizdoi pe care bănuiesc că-l au toate eroinele lui Turgheniev!

Sau să mă duc la zemstvă cu chibitcă! Să beau o votculiță cu substitutul de procuror și cu comandantul cercului de recrutare! Și s-o birfim puțin pe noua mareașaleasă a nobilimii! „Dar nuri Katerinei Inonovna?”

Am mai spus-o, beția dumneavoastră este o *inițiere în delicatețe*. Vreți și un argument? Unul ar fi că de la o anumită cantitate de vin nu mai vorbești, ci doar vă desfoliați ideea, prin gesturi, ca pe-un trandafir. Am fost uimit, vorbesc extrem de serios, de grația, de nesfîrșita irizare-n zeci de nuanțe, pe care o capătă, în acest nou și fraged sistem de semnalizare, *mesajul dumneavoastră!!!* Asta ca să pun un punct de aur scrisorii mele!

Cu stimă și urlet,

Emil Brumaru

5.VII. 980

lecturi la zi

de Tudorel Urian

Casa cu pereții de sticlă

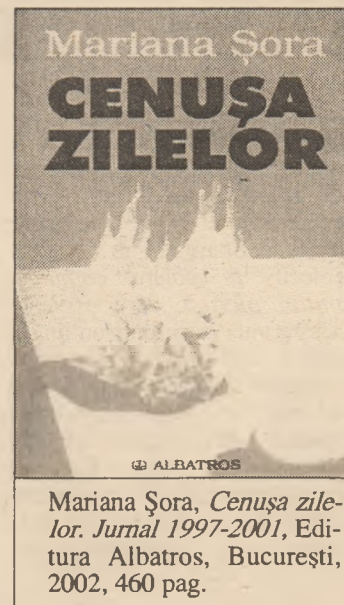
UN JURNAL este (ar putea, ar trebui să fie) o formă de conservare a unei existențe. Se spune îndeobște că un om trăiește atâta timp cât amintirea lui rămâne vie în mințile urmașilor săi și ale celor care l-au cunoscut. Dacă viețile celor mai mulți dintre oameni se încheie, astfel, o dată cu dispariția propriilor copii sau nepoți, cele ale autorilor de jurnale rămân conservate, ca într-un bloc de gheață, în caietele și/sau agendele care l-au însoțit în viață pe respectivul său, în cazurile cele mai fericite, iau formă de cărți tipărite, cu drept de sedere pe rafturi de bibliotecă. La modul ideal, un jurnal ar trebui să permită reconstituirea fidelă a existenței de zi cu zi a autorului său (mediul în care a trăit, preocupările cotidiene, convingerile de tot felul, iubirile, prietenii, animozitățile, disputele la care a participat în mod direct sau a fost martor etc). La fel ca la vinurile bune, valoarea jurnalelor crește o dată cu vechimea lor pentru că pe măsură ce participanții direcți la evenimente dispar, ele devin prețioase mărturii asupra unor epoci căzute în uitare. Scrierea unui jurnal îi permite autorului său să se auto-cunoască și să analizeze corectitudinea opțiunilor sale în momentele cruciale ale existenței. Din punctul de vedere al cititorului exterior, valoarea unui jurnal este dată de fidelitatea reconstituirii unui climat cultural, social și politic specific unei epoci anterioare existenței sale, revelarea unor aspecte inedite, în măsură să nuanțeze chipurile unor mari personalități și să dea o semnificație nouă, lipsită de echivoc, unor fapte controversate, calitatea artistică a stilului și profunzimea judecăților.

Poate fi considerat jurnalul un gen literar? Philippe Lejeune, unul dintre specialiștii recunoscuți în acest domeniu al „scriiturii sinelui” îl consideră, în cel mai fericit caz, un gen literar secundar. Chiar dacă, în timp, a produs capodopere (să amintim doar, cu titlul de exemplu românesc, formidabilul *Jurnal, 1935-1944*, al lui Mihail Sebastian publicat de Editura Humanitas

în anul 1996). Rolul esențial în discuția despre încadrarea jurnalului între genurile literare trebuie să-l joace intenția autorului de a-și face sau nu publice însemnările. În cazul în care avem de-a face cu un produs adresat publicului (chiar cu precizarea autorului că publicarea lui este permisă doar după moartea tuturor persoanelor implicate), se poate vorbi de intenția literarității. În momentul în care și-a făcut însemnările, autorul a avut în vedere un cititor virtual, se presupune că și-a cizelat stilul pentru a fi pe gustul acestuia, iar selectarea și expunerea faptelor s-a făcut în complicitate cu previzibilele reacții ale acestuia. Cu totul altfel stau lucrurile cu jurnalele intime, scrise doar pentru sine, găsite prin cine știe ce întâmplare după moartea autorului și publicate, firește, fără consimțământul acestuia. Chiar dacă valoarea literară a unui astfel de text poate fi (este, de multe ori) excepțională, nu cred că se poate vorbi de literatură. Iar publicarea unor astfel de documente este cvasifrauduloasă.

Din această perspectivă privind lucrurile, jurnalul Marianei Șora nu pune nici un fel de probleme de situație. Este în mod cert un produs literar. Autoarea l-a publicat cu bună știință. Mai mult decât atât, înainte de apariția în volum, notațiile au fost publicate, pe măsură ce au fost scrise, într-o revistă literară. Conștiința de caracterul public al însemnărilor sale autoarea vorbește deschis despre problemele pe care le pune redactarea unei astfel de scrieri: „Atâta vreme cât nu bănuiești că se dă publicitate elanurilor, ideilor, emoțiilor, poți vorbi ca în confesional sau ca la psihanaliză. Când știi că te va citi mai multă lume, e bine să păstrezi un ton mai detașat, așa cum te-ai adresa unui prieten când nu-l iei tocmai drept duhovnic” (p. 114). Sîntem, de aceea, în fața a ceea ce s-ar putea numi un „jurnal benign”, prin intermediul căruia autoarea nu urmărește să plătească polițe sau să facă cine știe ce dezvăluiri incendiare. Mai mult, fiind vorba despre însemnări relativ recente (perioada 1997-2001) – ceea ce elimină a priori speranța unor mari

revelații istorice –, devine limpede că interesul acestei scrieri trebuie căutat exclusiv la nivelul artisticității și la cel al adîncimii reflecțiilor. În ceea ce are el mai valoros, volumul *Cenușa zilelor* este un document de conștiință și un jurnal-eseu care propune câteva teme de discuție de real interes. Se poate vorbi, din capul locului de două categorii de însemnări. Prima – și cea mai interesantă – o constituie notațiile din solitudinea müncheneză. Scrise de cele mai multe ori într-o stare vizibil depresivă, însemnările din această categorie se rotesc obsedant în jurul unor teme dramatice: singurătatea, bătrînețea, moartea, rolul hazardului în viață, ratarea, dispariția prietenilor, decadența culturii, eșecul existențial. Autoarea are sentimentul apartenenței la o lume dispărută (pe care o reface periodic, la capătul unor experiențe proustiene prilejuite de revederea unor filme de demult sau de apariția în vis a unor chipuri trecute de mult în neființă), în vreme ce lumea de azi, cu sistemele ei de valori, adesea aberante, nu-i mai spune mare lucru: „Nu mai are importanță. Nu numai eu sînt chemată să dispar în curînd, ci toată viața asta într-un spirit și cultură pe care am iubit-o eu și alți nebuni de teapa mea. Dar o vom iubi în continuare, expunîndu-ne risetelor și apoi uitării, a căror victimă devine cu timpul ea însăși” (p. 243). *Fugit irreparabile tempus!* Chiar dacă perioada războiului și cea care i-a succedat în România sînt cunoscute ca epoci de maximă oroare, pentru autoarea octogenară de azi, care își trăiește depresiile în asurzițoarea liniște a apartamentului din München, ele reprezintă un soi de „acasă” din punct de vedere temporal. Pentru că atunci se afla la vîrsta speranțelor, a marilor opțiuni, cînd viața se afla în față cu toate promisiunile ei. Iar evocarea acestor perioade îi prilejuiește autoarei câteva considerații amare despre trecerea omului prin vremi. Ele sînt un veritabil document existențial, dar și o probă de talent scriitoricesc: „Viața noastră adevărată, cea care a trecut, n-a fost numai marcată de război, hitlerism, comunism și irespirabile atmosfere intoxicate de

ele, adevărata noastră viață, deși scursă pe alături, atunci, acolo (s.a.) a avut loc. Acum supraviețuim. Viețuim într-o epocă în care sîntem străini, poate chiar mai străini în cea de atunci... Sigur, sigur, eram perfect în afara evenimentelor, dar ele se petreceau în lumea pe care o știam, lumea primei jumătăți a secolului. Acum lumea e alta, oamenii sînt alții – pînă și biologic, găsesc” (p. 240). Există în acest „roman” al singurătății pagini superbe de cea mai pură literatură. De mare sensibilitate artistică și forță literară este sublimul episod al complicității într-o singurătate a autoarei cu un păianjen descoperit pe balconul apartamentului bavarez: „... de mai multe zile mi-am descoperit locatarul de pe balcon. (...) E «un păianjen ca un neg»... Nu l-am văzut însă umblînd «lung în șase peri», în schimb e desigur «întreg cu nevoi și cu dureri», în casa lui întinsă cît toată lățimea balconului, cam de doi metri, unde nu-l vizitează nimeni. Doar eu m-am prins cu părul, ducîndu-mă în capătul balconului să stropesc florile de acolo, de i-am rupt grosul pînzei, descoperindu-l astfel. L-am lăsat în pace. De ce să strivesc o vietate care nu mi-a făcut nici un rău? Se retrăsese în colțul de sus, cel mai îndepărtat. A doua zi pînza era țesută la loc și – surpriză: cu firele de susținere de la marginea inferioară întinse tot pomînd de la bățul de care e legată mușcata, dar cu vreo 20-25 de centimetri mai sus. Astfel pot trece pe dedesupt fără să mă împiedic de ele (...).

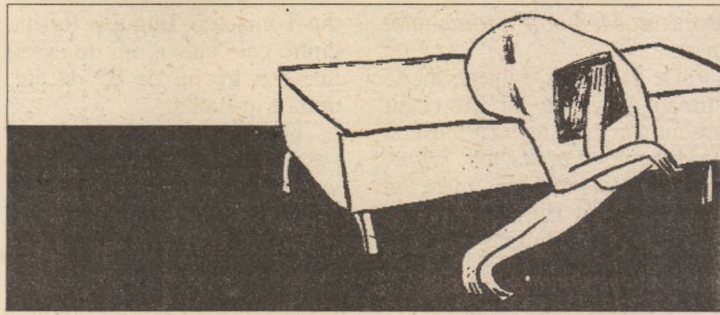
Te pomenesti că animalul e mult mai inteligent decît ai crede. De atunci, de cîte ori ies pe balcon, îl revăd cu un fel de sentiment colegial: fiecare cu singurătatea lui, fiecare în așteptarea prăzii, el a unei musculițe, eu a unei poște de lucru zisă «inspirație»” (p. 205). În afara acestor notații cu substrat existențial, însemnările müncheneze mai conțin cîteva subtile note de lectură și idei legate de munca la eseurile despre Goethe și Jünger aflate, la vremea respectivă, pe masa de lucru a scriitoarei.

A doua categorie de însemnări o constituie relatarea vacanțelor petrecute în țară (și nu numai) în compania soțului ei, filozoful Mihai Șora. Este partea solară a jurnalului, în care tonul este entuziast, viața redvine o sărbătoare o dată cu revederea rudelor și prietenilor dragi, băile de multime de la tîrgurile de carte și reuniunile de la Neptun ale scriitorilor de limba română, interviurile pentru reviste culturale și posturi de televiziune, drumetiile istovitoare dar plăcute de la Brașov și Baile Herculane. Dacă toamna și iarna petrecute la München reprezintă pentru autoare timpul mărturisirii, verile petrecute alături de Mihai Șora în România (dar și în Franța, Germania, Olanda sau Ungaria) devin timpul trăirii. Inconvenientele vîrstei dispar, depresiile se dau în lături, iar jurnalista (în accepțiunea lui I.D. Sîrbu, preluată cu umor de Mariana Șora) este cuprinsă de ceea ce s-ar putea numi „la joie de vivre”.

La sfîrșitul actualului volum autoarea a anunțat că renunță la acest tip de jurnal (pentru marele public), preferînd să-și dramatizeze forțele pentru studiile științifice începute și pentru scrierea unor însemnări destinate exclusiv membrilor familiei.

Prin publicarea jurnalului său, Mariana Șora face un gest similar celui de a accepta să trăiască într-o casă cu pereții de sticlă. Ea își expune de bunăvoie viața și gîndurile cele mai intime privirilor indiscrete ale cui se nimerește. Săvîrșește cu demnitate, delicatețe, bun simț și talent scriitoricesc un act temerar. Oferă o veritabilă lecție de viață.

Da, jurnalele – cel al Marianei Șora o dovedește cu vîrf și îndesat – fac parte din literatură. ■

literatură

lecturi la zi

Luciditate și "cenușiu" literar

FORMAT la cenele studențești de dinaintea de 1989, Cătălin Țirlea "promitea". Din păcate, după un debut bine primit de critică, prozatorul nu a mai evoluat. Ultima lui carte, *Suburbanele Bucureștilor* urmate de nvela *Fratele meu geamăn*, confirmă această constatare.

Cătălin ȚIRLEA
SUBURBANELE
BUCUREȘTILOR
urmate de nvela

FRATELE MEU
GEAMĂN

Cătălin Țirlea, *Suburbanele Bucureștilor*, urmate de nvela *Fratele meu geamăn*, Editura 100+1 Gramar, București, 2002, 118 pag.

În urma unei lecturi strungulate de imperativul autenticității, nu s-ar zice că lumea lui Cătălin Țirlea este recognoscibilă. Autorul se dovedește a fi conștient de un asemenea posibil reproș și-și reînnoiește convenția cu cititorul. În povestirea *Un mister*, centrată pe straniețea apariției unui insuportabil miros de pește într-un bloc confortul doi din cartierul Primăverii, scriitorul se întreabă cu o reținută ironie: "Știu eu ce-o să zică-acuma cei mai cinici dintre voi. - Ați văzut în Primăverii vreun bloc confortul doi...?" Așadar, numai cel care poate renunța la "cinism" - în cazul de față, încapățănarea de a pretinde textului să transcrie, în nud, realitatea - va gusta din savoea *Suburbanelor*... Realul este un pretext și poate fi regăsit în măsura în care cioburile mai pot conserva, în parte și "infidel", imaginea chipului reflectat în oglindă.

Dacă majoritatea povestirilor încep într-un mod cât se poate de simplu și convențional, se prezintă eroul și unele date ale problemei care organizează conflictul, finalul este un adevărat abandon în mijlocul tabloului, fie straniu, fie burlesc. Ruptura bruscă a faliilor narațiunii are menirea de a submina "cenușiu" printr-o ironie camuflată. Această opțiune este

mai de efect decât alternativa unor concluzii moralizatoare sau a unei banale incisivități. O lume fără destin, fără cap, promisiune a conservării cadrelor, continuă să existe nestingherită. Din acest punct de vedere, n-ar fi nepotrivită o demonstrație a tragicului din substrat. Ceea ce uimește în acest univers este sentimentul normalității, al echilibrului. Nici un personaj nu se află în afara portativului strâmb, nu există nici un disident, nici o alternativă în aceste "suburbane". Excepție ar face prima povestire, singura scrisă la persoana întâi, în care eroul se înstrăinează de semenii săi nemaiputând înțelege banalul înconjurător.

În nvela *Fratele meu geamăn*, prozatorul Cătălin Țirlea se prezintă într-o lumină nouă. Stilul forumos, impregnat de lirism, salvează într-o oarecare măsură banalitatea meditațiilor. Totul este pus sub semnul predestinării, totul depinde în viață de noroc sau ghinion. Evident, o asemenea concepție a imposibilității omului de a-și determina oricât de puțin existența nu poate suporta decât "cenușiu". "Versiunea ultraconcentrată a unui roman posibil" (Nicolae Bârna), este povestea unor gemeni monoziți perfecti care, în ciuda unui puternic atașament, sfârșesc tragic, unul dintre ei, într-o clipă de inconștiență, omorându-și fratele. Finalul lasă să se înțeleagă că motivul ar fi o dramă sentimentală dar, în fond, problema este alta. O criză de identitate prelungită din adolescență îi marchează în mod diferit. În timp ce unul dintre ei își căuta cu obstinație evadarea, desprinderea din "placenta comună", celălalt își măturisește spaima de a fi singur amplificată de o lucidă observație: "...noi doi, cei mai gemeni frați din lume (...) eram marcați de dimensiunea din ce în ce mai apăsătoare a diferenței. (...) Mi-am dat seama atunci că înfățișarea noastră comună, ridicol de identică, era un nonsens, o farsă biologică." *Suburbanele Bucureștilor* e o carte cenușie ca lumea pe care o prezintă.

Cristian Măgură

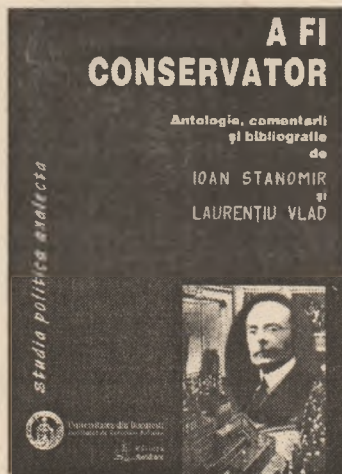
Conservatorism românesc

FI CONSERVATOR, antologia întocmită de Ioan Stanomir și Laurențiu Vlad, apărută la Editura Meridiane, urmărește avaturile românești ale doctrinei conservatoriste, așa cum apar acestea în discursurile politice ale unui număr important

de personalități române din secolele al XIX-lea și al XX-lea.

De la bun început, autori antologiei atrag atenția asupra faptului că textele selectate se încadrează doar parțial unei paradigme ideale a conservatorismului. Setul de variante ideologice conturând acest tip de imaginar politic nu se regăsește în întregime în fiecare dintre textele antologiei. Drept urmare, ele sunt grupate pe mai multe secțiuni în funcție de dominantă ideologică care le structurează. Astfel, pledoaria pentru evoluție organică și refuzul grefelor instituționale se materializează în teoria maioreșciană a formelor fără fond, urmată de o serie de intervenții (în majoritatea lor junimiste) redactate în același spirit. Importanța tradiției este o altă idee de bază a discursului conservatorist. Pledând pentru menținerea acesteia în viața socială românească, Al. Marghiloman spunea: „Suntem noi un popor de tradiție? Nu în toate, trebuie să o recunoaștem. Avem două tradiții însă foarte serioase: tradiția religioasă și tradiția proprietății. Celelalte ne lipsesc. Atunci trebuie să fim foarte prevăzători când în evoluția noastră n-avem în seama noastră decât acești factori care ne creează o individualitate.” Lăsând la o parte reductionismul polemic al autorului, cuvintele sale se dovedesc profetice din perspectiva timpului nostru: instaurarea comunismului în România și consecințele sale aveau să se petreacă tocmai pe fondul suprimării acestor două tradiții despre care vorbește Marghiloman în *Doctrina conservatoare* (1923).

O altă secțiune a volumului

A fi conservator, Antologie, comentarii și bibliografie de Ioan Stanomir și Laurențiu Vlad, Universitatea din București, Institutul de Cercetări Politice, Editura Meridiane, Colecția STUDIA POLITICA ANALECTA, 2002, 526 pag.

am primit la redacție

Cărți

- Horia Gârbea, *Vacanță în Infern*, I, Cercul de foc - poezii, București, Ed. "Carte de Suflor", 2003. 94 pag.
- Daniel Bănuțescu, *Te voi iubi până la sfârșitul patului*, ed. a II-a, revăzută, cu o prefață de Horia Gârbea, Botoșani, Ed. Axa, 2002 (versuri). 98 pag.
- Radu Voinescu, *Modernități*, eseuri de antropologie culturală, București, Ed. Libra, 2001 (prezentare pe ultima copertă de Alex Rotaru, Hollywood, California). 176 pag.
- Radu Voinescu, *Poezii*, Drobeta Turnu-Severin, Ed. "Decebal", col. "Caligraf" (redactorul colecției: Romulus Cojocaru), 2002. 62 pag.
- Alina Mungiu-Pippidi, Gérard Althabe, *Secera și buldozerul*, Scornicești și Nucșoara. Mecanisme de aservire a țaranului român, Iași, Ed. Polirom, col. "Document", 2002. 208 pag.
- Vasile Dan, *Un li pe drumul mătăsii* (ediția a II-a revăzută de autor), Arad, Ed. Mirador, 2002. 144 pag.
- Octavian Voicu, *Pagini alese*, antologie, studiu introductiv și repere bio-bibliografice de Cornel Galben, Bacău, Ed. Plumb, 2000 (versuri). 132 pag.
- Kocsis Francisko, *Codul de bare*, Iași, Ed. Junimea, 2002. 80 pag.
- Ion V. Strătescu, *Moștenitorii blestemului*, București, Casa Editorială Odeon, 2002 (roman). 540 pag.
- Ion Șt. Diaconu, *Inorog în apocalipsă* (versuri), Craiova, Ed. Șcrișul Românesc, an de apariție nementionat. 108 pag.
- Hemina O. Pocaliu, *Timpul meschin sau între-timpul*, București, Ed. Albatros, 2002. 608 pag.
- Ioan Buduca, *Noua Atlantida*, București, Ed. Albatros, 2002. 120 pag.
- Viorica Bălțeanu, *Eminescu și spațiul cultural italic*, Timișoara, Ed. Universității de Vest, 2002. 290 pag.
- Ștefan Gh. Teodoru, *Refugiații*, roman, București, Ed. Albatros, 2002. 472 pag.

de față este dedicată criticii raționalismului politic și a revoluției în scrierile conservatorilor români, care „vesteșc revoluția ca pe ultimă ipostază a încercării luciferice de remodelare geometrică a societății în tregi.” Revoluția apare, în mod paradoxal, ca o subminare a ideii de libertate, exemplul invocat iar și iar fiind cel al Revoluției Franceze și al exceselor sângeroase săvârșite în numele dreptății și al libertății. Alexandru Papacostea asimila spiritul conservator romanticismului: „Privită larg, concepția raționalistă este metafizică în acest înțeles, că înfățișează lucrurile în aspecte definitive și uniforme, adică așa cum se pot înțelege pe calea ideilor. Așa e, de pildă, în Contractul Social. Dimpotrivă, concepția romantică le înfățișează în devenire, deci oșbite: în timp, în spațiu, în nuanțe, în detalii. De aici isvorăște pentru romantici concepția evoluției neîntrerupte, a „evoluției organice” aplicată tuturor așezămintelor sociale și politice, dar în primul rând, statului.” (*Tradiționalism și raționalism*, 1924)

Un amănunt interesant, de data aceasta de ordin semantic, are în vedere metamorfozele unor cuvinte precum *conservator* sau *reacționar* în vocabularul politic românesc, metamor-

foze ce amintesc de „filosofia” lui Humpty Dumpty, celebrul personaj carrollian: „Când folosesc un cuvânt, acesta are exact sensul pe care i-l dau eu.” În același fel, termenul *conservator* îi desemnează inițial pe „reacționari”, pe „ruginiți”, pe „opuitorii reformelor”, pentru ca, ulterior, să ajungă a indica o doctrină a moderației politice perfect compatibilă cu ideea de progres. Aceeași soartă o are cuvântul *reacționar* ce dobândește respectabilitate în scrierile politice ale lui Eminescu. Constantin Radulescu Motru, la rândul-i, îl integrează viziunii organice tipic conservatoare: „Când organismul social e viguros, atunci îndreptarea mai este cu putință. Boala poate fi alungată prin una din acele reacțiuni de sănătate care survin brusc ca să deschidă un drum vieții înăbușite. În urma reacțiunii, forțele se reculeg și întregesc din nou individualitatea amenințată să se descompună.” (*Cultura română și politicianismul*, 1904)

Antologia de față reia în discuție, din perspectivă conservativă, problematica perioadelor de tranziție precum și dialectica tradiție-modernism. Așteptăm cu nerăbdare replica liberală la *A fi conservator*.

Irina Marin

CA-NTR-O OGLINDĂ

Poet
asta-i meserie?
Aud că nu e trecută
mi-a spus ca șef de gară un prieten
nici în registrul meseriilor
unde scrie cinstit
lăutărește
tot ce face un popor
ce construiește el
nu figurează
deci
nu există.

Cu toate că literatură
am mai văzut pe unde-am umblat
uite
bunăoară acu vreo două seri
când stăteam pe o terasă
la o bere.

Și ajunsesem la berea a doua
când vine unul
urât așa
și suspect
marunt
plin de lațe
că și-ntinde mâna:
*Ajutați-mă
Iisus Hristos și Maica Domnului
ajutați-mă
să vă dea sănătate
o monedă măcar
ajutați-mă!*

Dau să-i arunc în cap ce mai rămăsese din bere
dar să vezi tehnică la el:
se trage mai încolo și cască gura
drept în punctul în care ar fi fost să pice berea mea.

La una ca asta
vârs berea și ridic halba.
*Nu da, zice, că-ți scriu și-o poezie
uite
acu ți-o scriu!*

Și scoate printre degete
așa cum facem noi băieții când arătam
mă rog
un vârful de cretă scoate:
*Îți fac o poezie
Pe loc ți-o fac!*

Și se târa cu creta lui pe sub mese
Desenând cimentul
Mișuna în patru labe
pentru alea câteva litere.
Dă-te bă la o parte să pot citi!

Nu se dădea.
S-ar fi târât înapoi cu burta pe piatră
să șteargă tot ce scrisese.

Dar l-am sculat cu prima monedă
am dat-o de-a dura
a alergat sprinten după ea
pe a doua a prins-o din zbor
pe a treia
tot ca la început
a căscat gura ceva mai spre stânga
își calculase distanța
și a înșfăcat-o din văzduh
în dinți.

Am scos cuțitul ca să pot citi
și ca să-mi placă.
Îl strângeam în mână cu putere.
Dar n-am putut citi până la capăt
mă împiedicau ale dracului

Radu Sergiu Ruba

vreo șase-șapte lacrimi
nu mai multe.

Le-am șters cu mâna în care strângeam cuțitul
și am văzut cuvintele necitite oglinindu-se în lamă
dar ala între timp
cu meseria lui nemaivăzută
dispăruse.

ÎN CĂUTAREA PURGATORIULUI

Caut
dracii și îngerii știu mai bine ce caut
o fac cu frenezie
răsturnând pietrele
scormonind prin tufisuri
și mai departe
pe sub fustele florăreselor
caut
nechemând o vreme în ajutor pe nimeni
dar tăind mai apoi pe neașteptate drumul trecătorilor:
Unde?

Mutra mea răvășită
îi bagă pe unii în spital
pe alții-i vindecă de onanie

caut pe lumea asta
Purgatoriul.

E limpede că există
mirosul lui se simte la anumite ore din zi
răzbate și-n vis
trebuie să existe
au lucrat la el înțelepți insuportabili
care preasfinți
care preafერიი
au înnebunit Europa cu predicile lor
și i-am crezut.

Purgatoriul
pe el îl caut
căci n-am omorât decât pe jumătate
vreau să spun
jumătate din câte un om
rămășița a supraviețuit
refăcând întregul
n-a dispărut nimeni.

Apoi am prea ori am răs
nici nu mai știu cum se spune
curvit
dar numai pe trei sferturi
cu gândul
compunând liste interminabile de femei visate
destrăbălându-mă cu ele
în inima mea
deci numai pe trei sferturi
neînsemnând că pătrimea rămasă
ar fi iubit vreodată cu adevărat.

Nu
fiindcă am și mințit.
Mai ales despre mine
la început din pudoare
apoi din obișnuință.

Dar am inventat ce-i drept și niște cărți
care mi-au pus pe umeri altă față.
Privesc cu ea
însă nimic nu văd
din ce mi-ar face bine să existe.

Așa că Purgatoriul
pe acesta îl caut
îmbrâncind groparii
ca să mă pot uita mai bine înăuntru
îl caut adulmecând florile-soarelui
de parcă miresmele n-ar crește
decât în spatele luminii.

LA CE BUN?

Realitatea
la ce bun?
Chiar așa:
Dacă n-ar exista
s-ar găsi de bună seamă un loc și pentru noi
unde
aiurea
într-un vis.

Ba nu acolo
pentru că și visele-n ultima vreme
se împlinesc
devin ceea ce știu să devină
cel puțin jocuri de noroc
alte iubite
alte despărțiri.

La ce bun realitatea?
Întrebare pusă cu biciul
ca să rămână săpată în carne
și ca să te ferești să-i răspunzi
pentru că nu ochiul inventează lumea
ci cuvântul
și nu numai ca să o facă să sune. ■

semn de carte

de
Gheorghe Grigurcu

Postmodernismul între Est și Vest

EVIDENT, conceptul de postmodernism e încă alunecos. Notele fenomenului, propuse de Ihab Hassan: anarhie, absență, polimorfism, indeterminare, se răsfrâng în metadiscursul său, care e departe, bunăoară, de precizia poliedrică a limbajului structuralist, pierzându-se nu o dată în spații contradictorii și chiar în simțămîntul unei zadarnicii. Reiau o frază a lui John Barth la care am apelat la începutul unui comentariu mai vechi închinat temei în cauză: "Termenul însuși, ca și cel de «postimpresionism», este stingaci și evocă activitatea unui grup de epigoni întîrziți, sugerînd mai puțin o nouă direcție viguroasă sau chiar interesantă (...), cît mai degrabă sfîrșitul decepționant al unei piese după un act excepțional". Alți cercetători se arată incapabili de-a fixa buclucașul postmodernism în timp. Steven Best și Douglas Kellner socotesc că prezentul ar fi doar un prag între modern și postmodern, ultimul aflîndu-se în curs de constituire, în timp ce Calvin O. Schrag circumscrie postmodernismul trecutului. După cum Matei Călinescu sugerează aceeași atmosferă retro: "Eclecticismul rafinat al postmodernismului, faptul că el pune sub semnul întrebării unitatea și atribuie valoare părții în detrimentul întregului la acest sfîrșit de secol, ne reamintește de «euforia decadentă» din anii 1880". Un veritabil nor al lui Polonius! Ne-am exprimat cu alt prilej opinia că postmodernismul reprezintă un soi de clasicism al modernismului, adică o tentativă de așezare, de sedimentare a acestuia, un termen-clor, un compendiu al perioadei precedente, moderne, dacă sîntem de acord a o socoti încheiată (ceea ce nu e tocmai ușor!). Prilej oportun, în orice caz, de-a trece în revistă, de nu chiar a dezbate din nou, o sumă de teme nu numai ale creației și criticii adiacente, ci și ale con-

științei cultural-sociale în genere, așa cum se configurează în epoca noastră, neîndoișoasă alexandrină, caracterizată de reciclaj, după expresia lui Guy Scarpetta, mai mult decît de ambiția pomirii *ab ovo*. Totuși istoria ne împune și factorii săi imprevizibili. De exemplu relația Est-Vest, cu analiza căreia își inaugurează Maria-Ana Tupan cartea consacrată "discursului postmodern", marcînd însemnătatea particulară a subiectului pentru noi, românii, și totodată una din probele pe care abordarea acestuia o implică pentru "viziunea totalității" la care aspiră postmodernismul.

Prăbușirea Cortinei de Fier, reunificările ce i-au succedat, fluidizarea circulației bunurilor materiale și spirituale, susține autoarea, cu sprijinul unei parafrazări a unui titlu blagian, "au lărgit zarea fiecărei culturi din lumea pînă ieri divizată, iar prima etapă către «cultura planetară» este identificarea locului națiunilor în contextul globalizării". Numai că procesul unei atări integrări care să respecte factorii diferențiali nu e defel scutit de dificultăți. Stupefiant, între privirea "critică" a Occidentului și cea "favorabilă", ultima este adesea falsificatoare, întrucît ne așează, în chip aberant, într-o zonă a "normalității". Astfel mai sus pomeniții Best și Kellner se pronunță vehement împotriva Războiului rece, care a împiedicat răspîndirea fericirii comuniste pe întregul mapamond, asociindu-se cu războaie și intervenții locale pentru a sugruma mișcările, vezi Doamne, de "eliberare națională" din Vietnam, China, Coreea de Nord, Serbia, pentru a împiedica formarea "statelor naționale moderne". De ce-a fost oare "demonizat" Saddam Hussein, "insulțat" prin compararea lui cu Hitler, se întreabă analiștii pentru care comunismul e o simplă abstracțiune, o imagine de cabinet, întrucît nu l-au cunoscut ca realitate trăită! Teritoriile națiunilor foste coloniale și din Răsăritul Europei, cu dezinvoltură tratate laolaltă, purtătoare ale unei civilizații "premoderne", s-ar cuveni "protejate" de invazia culturilor "imperiale" ale capitalului post-industrial și societății de consum. De ce n-ar constitui regi-

mul comunității o astfel de protecție "onorabilă"? Ironia Mariei-Ana Tupan e reconfortantă: "Este, desigur, halucinantă această mistificare istorică: beneficiile comunismului – incluzînd genocidul și entropia culturii – sînt asumate. Nici nu știu occidentalii ce-au pierdut!... Condiția de lagăr – de prizonierat al individului în statul cu domiciliu obligatoriu și al statului în imperiul concentraționar – primește eticheta de «mișcare de eliberare». Sărăcia, care făcea problematică asigurarea ceștii zilnice de orez sau silea oamenilor să consume rădăcini, face nazuri la rețeaua McDonald's".

Lato sensu, postmodernismul apare definit ca globalizare: "dominație mondială a pieței libere sau stadiu multinațional al capitalismului". Dar nu toată lumea o sancționează pozitiv. De pildă Masao Miyoshi impută "economiei globale" caracterul exclusivist. Drept urmare, e de părere că "trebuie să descoperim sensul totalității care include pe toți cetățenii lumii", ceea ce înseamnă "înlocuirea economiei politice prin cultură ca paradigmă centrală". Dar, vai, cultura însăși e profund divizată. Pe de o parte, există cultura occidentală, emanație a burgheziei industriale și tehnocratice, solidară în competiția mondială, iar pe de altă parte a popoarelor non-occidentale, "eternii întîrziți care tot încearcă să prindă din urmă Vestul". Ar fi mai ușor de realizat între cele două lumi o punte culturală decît una economică? Oricum, nu e mai puțin necesar. Ideea culturii drept liant al națiunilor a fost propusă încă în anii '50 de către T. S. Eliot, pe urmele unui proiect din secolul al XIX-lea, al lui Matthew Arnold. Situația se complică prin amestecul unei mentalități de putere. Anumiți intelectuali apusei, nu se sfîșește a sublinia autoarea noastră, împărtășesc încă pomiri autoritariste ("travestiuri medievale"), care le forjează o mască de "stăpîn", în opoziție cu "ucenicul vrăjitor" din Răsărit, care le subtilizează uneltele și le pune în primejdie edificiul socio-cultural. Fenomenul negativ cel mai grav din sfera non-occidentală este fundamentalismul. Pe cînd discursul post-modern are

audiență, în speță, în mediul satisfăcut de sine al învingătorilor, discursul fundamentalist se bucură de succes în rîndul celor învinși. Michael Hardt și Antonio Negri descifrează în noțiunea de fundamentalism o obstinată rămînere pe loc a structurilor premoderne, un "refuz al evoluției istorice în curs": "Neputința și excluderea, subliniază Maria-Ana Tupan, sînt cele care generează violența izbucnirilor de naționalism din enclave tradiționaliste". Să adăugăm că nici noi nu sîntem scutiți de un fel de fundamentalism, care este extremismul comunisto-naționalist, grefat pe nostalgia totalitarismului în declin ce l-a promovat. Același tradiționalism degenerat, în România ca și aiurea, se opune deschiderii prin agresivități!

AȘADAR coordonata geo-culturală a actualității nu ne este foarte favorabilă. Scepticismul la care aderă Maria-Ana Tupan nu ni se pare excesiv. Adevărul este că, în pofida artificioaselor "prezențe românești peste hotare", vâl roz de sorginte ideologică și postideologică, literatura română este încă insuficient cunoscută în lume și nu totdeauna prin numele cele mai reprezentative. Ruptă, după al doilea război mondial, de firescul context apusean, ne vedem supuși "dublului standard" care fetișizează discursul metropolitan și-l hibridizează din oficiu, pe cel "periferic", care devine "articulare postcolonială mimetică" (Gayatri Spivak). Sistemul comunist a adîncit clivajul în mod dramatic. Non-occidentalul are de ales între două ipostaze: cea a ignorării sau cea de mim, traducător, actor, dacă se supune atracției către centru. "Dar dacă se întîmplă, se întreabă exegeta, așa cum spunea Eliot despre scriitorul de geniu, care nu se mulțumește să imite, ci fură de-a dreptul, să transforme împrumutul în ceva mai bun? Dacă dorința de Celălalt este, în realitate, capacitate de dialog sau chiar de evaluare critică?". O întrebare de-o dureasă realitate, pe care nu o dată o escamotăm din timiditate, din politețe sau dintr-un impuls naiv de autosupralicitare. Răspunsul e schițat într-un spirit de bun simț. O cale a "occidentalizării" intelectualului român ar fi cea a exploatării tradiției. Comparații ar putea insista pe relevarea sincronizării discursului răsăritean cu cel apusean din perioada Renașterii și a Barocului (autoarea invocă "splendidul baroc polonez"). Incontestabil, însă nu suficient, cu atît mai mult cu cît ne aflăm sub cota interesului pe care-l provoacă țări precum Polonia, Cehia, sau Ungaria, aflate mereu în orbita culturii central-continentale și a

ecleziei catolice ori protestante. Cu precădere, socotim că am putea intra în Occident prin performanțele teoriei literare, deoa-rece, la ora actuală, ne reamintește autoarea, teoriile au înlocuit, în bună măsură, operele de ficțiune ca obiect de studiu. E bine, e rău? În fond, poate că se permeabilizează granița dintre comentariu și literatură, cel dinții asumîndu-și degajarea speculației și a tînutei estetice, a doua asumîndu-și autoreflexivitatea, *ergo* propria proiecție exegetică. În consonanță cu Ihab Hassan, cercetătoarea noastră precizează consolator: "Operele literare au devenit material pentru enunțuri analitice. Ceea ce este, altminteri, o dovadă în plus a puterii lor de fascinație". În felul acesta, creația și teoria se nutresc reciproc, ajungînd a se întrepătrunde în substanță. Traseul larg al teoriei pare să fie cel mai încăpător și pentru românii, în năzuința lor de-a coopera cu Occidentul valorilor spirituale. Exemplele oferite sînt edificatoare. Triada doric/ionic/corintic, avatar al diadei doric/ionic a lui Thibaudet, cu care operează N. Manolescu în esul d-sale asupra romanului românesc, nu se arată inferioară modelului. "Metafora cognitivă" e o "metodă critică" la care am contribuit alături de prestigioșii autori occidentali ce au practicat-o, prin contribuția lui Blaga. Și "cu ce este mai puțin operativă o reprezentare a timpului havuz decît «cascada» parazitării speciilor din *Le Parasite* de M. Serres?". Tot în raport cu autorul *Laudei somnului*, n-am putea aplica oare teza structurii mitului ca *ars combinatoria*, emisă de același Michel Serres, asupra eseurilor și poeziilor acestuia? *Patul lui Procust* e în măsură a ilustra "multiplicarea și destabilizarea vocii narrative" (în maniera în care Julie Kristeva îl examinează pe M. Bahtin). Romanele lui Mircea Eliade constituie un teren extrem de fertil pentru a studia spațiile ficționale, detectate la Zola (mitic, științific, real), ca și geneza diverselor tipuri de discurs, ficționale și nonficționale, ori "problema identității hibride și mimetice în spațiul (post)colonial (*Maitreyi*)", aspecte unori inaugurale la scriitorul român. Nu încapă vorbă, procedînd astfel, am accede la "o reprezentare mai fidelă și actuală a culturii române". La o "resincronizare a ei cu Europa pe o altă buclă a spiralei diacronice". Între alte lucruri interesante, studiul doct, dens, străbătut de o căldură subiacentă a argumentației, semnat de Maria-Ana Tupan, precum și cele precedente ale cercetătoarei, ne prezintă un set de propuneri în această substanțială patriotică direcție. ■

Maria-Ana Tupan, *Discursul postmodern*, Ed. Cartea Românească, 2000, 314 pag., preț: 70.000 lei.

biografie

CEZAR PETRESCU (născut la 1 decembrie 1892 la Hodora-Cotnari în județul Iași) era, în momentul instaurării regimului comunist, un autor cunoscut, iubit de publicul larg, dar privit cu mefiență de critici literari (îndeosebi după ce G. Călinescu, iritat de popularitatea sa, îl descalificase drastic, printr-o comparație cu Camil Petrescu, în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, 1941). În același timp, avea un "dosar curat", întrucât scrisese neconținut, toată viața (câte zece-paisprezece ore pe zi) și nu găsise, practic, răgazul să facă și politică, asemenea altor scriitori. Drept urmare, a fost trecut pe lista celor care ar fi putut sluji, prin scrisul lor, politica partidului comunist și, într-adevăr, el a intrat fără prea multe probleme de conștiință în joc, adaptându-se din mers la exigențele "realismului socialist". A făcut călătoriile de rigoare în URSS (care în epocă erau un fel de ritualuri de inițiere și purificare) și a fost cooptat, cu un rol mai mult decorativ, în Comitetul național de pregătire a Festivalurilor mondiale ale tineretului și studenților pentru pace și prietenie, în Consiliul Național al Păcii din RPR, în Comitetul de conducere al Uniunii Scriitorilor etc. În 1956 a fost ales membru al Academiei RPR. A primit ordine și medalii, a fost laureat al Premiului de Stat, fără a deveni însă cu adevărat un demnitar al regimului comunist. A lucrat și și-a făcut proiecte de organizare și extindere a vastei sale opere până în ultimele zile ale vieții. La 6 februarie 1961 îi scria, din spital, editorului și exegetului său, Mihai Gafița: "Sper că peste o lună, când medicii mă vor învoi, să mă întorc la Bușteni (îi se permisesse să-și păstreze vila din Bușteni, cumpărată în 1937, ca loc de refugiu pentru elaborarea în liniște a cărților) să reiau lucrul la *Înșeninare* - chestie, sper, de vreo 7-8 săptămâni." A murit în dimineața zilei de 9 martie 1961.

bibliografie

ROMANE. *Adăpostul SOBOLIA*, Buc., Ed. "Naționala Mecu", 1945 • *Războiul lui Ion Săracu*, Buc., Ed. "Naționala Mecu", 1945 • *Tapirul*, Buc., Ed. "Cugetarea", vol. I, 1946, vol. II, 1947 • *Ajun de revoluție 1848*, Buc., ESPLA, 1954 • *Oameni de ieri, oameni de azi, oameni de mâine*, Buc., Tin., 1955 • *Vladim sau drumul pierdut*, Buc., ESPLA, 1961.

ROMANE PENTRU COPII. *Omul de zăpadă*, Buc., Ed. "Naționala Mecu", 1945 • *Cocârț și bomba atomică*, Buc., Ed. "Naționala Mecu", 1946.

NUVELE. *Vino și vezi*, Buc., Tin., 1954 • *Ai noștri ca brazil*, Buc., ESPLA, 1955.

PUBLICISTICĂ. *Marturiile unui scriitor*, Buc., ESPLA, 1957 • *Însemnări de călător, reflecții de scriitor*, Buc., Ed. "Cartea rusă", 1958.

ALTE GENURI. *Nepoții gomistului* (scenariu cinematografic, scris în colab. cu Mihai Novicov), Buc., ESPLA, 1952 • *Pârjolul* (piesă în 3 acte), Buc., ESPLA, 1954 • *Al. Vlahuță și epoca sa* (broșură de popularizare a culturii), Buc., ESPLA, 1954 • *Oameni de cultură înaintați, mândria națională a poporului român* (broșură de popularizare a culturii), Buc., ESPLA, 1954 • *Scriitorul și epoca sa* (broșură de popularizare a culturii), Buc., ESPLA, 1956.

TRADUCERI ȘI STILIZĂRI DE TRADUCERI DIN: Balzac, Sienkiewicz, Gorki, Șolohov, Makarenko ș. a

Superficialitate voioasă

STÂND de dimineața până seara la masa de scris, Cezar Petrescu nu observa, nici în 1945 și nici în anii imediat următori, că în România totul se schimbă. În virtutea inerției, scrie și publică romane de exact aceeași factură cu cele care au fost *best-sellers* înainte de război.

În 1945 îi apare, de pildă,

romanul *Adăpostul SOBOLIA*, compus după o rețetă folosită de zeci de ori cu succes în deceniile trei și patru. Un eveniment istoric de dată recentă care încă preocupă opinia publică sau chiar o obsedează este asociat cu evoluția unor personaje fictive, dintre care nu lipsesc nicodată doi îndrăgostiți, cu un destin nefericit. Este vorba, în fond, de o combinație de gazetărie de senzație și literatură melodramatică, scrisă cu vervă și cu o eleganță stilistică bine înșușită, practică firească. În romanul la

care ne referim, evenimentul îl constituie bombardarea Bucureștiului, în primăvara anului 1944, de aviația anglo-americană, iar cuplul de îndrăgostiți este format din Lalu Măldărescu, un intelectual matur, întors de pe front într-o dispoziție sufletească neagră-sarcastică (pentru că fusese părăsit de soția lui în favoarea unui om de nimic și, în general, pentru că îl dezamăgise lipsa de idealuri a contemporanilor) și din Lavinia Madu, o femeie care se dedică salvării victimelor războiului, deși este ea însăși fragilă și are nevoie de ocrotire.

Tot în 1945 lui Cezar Petrescu îi apare romanul *Războiul lui Ion Săracu*, scris la persoana întâi, într-un stil intenționat naiv și popular, pentru a se crea impresia că întreaga relatare i-ar aparține sergentului Ion I. Săracu, aflat în spital, în primăvara anului 1945, după ce fusese rănit sub zidurile Budapestei. Ion I. Săracu (nume generic al țărânului român), cu modul lui simplu, neconvențional de a vedea lumea, oferă romancierului posibilitatea de a dezeroiza și uneori de a satiriza războiul - cu mențiunea însă că imitarea logicii și limbajului unui om de la țară *nu-i reușește* lui Cezar Petrescu.

Alt roman "antebelic" demn de menționat scris după război este *Tapirul* (în două volume, apărute în 1946 și, respectiv, 1947). Binecunoscuta figură a intelectualului inadapabil, din care Cezar Petrescu și-a făcut adeseori personajul principal al romanelor asle (probabil și sub influența sămănătorismului, de care nu s-a putut niciodată elibera complet), poartă în acest roman numele Neagu Tomaziu, predă geografia ca profesor de liceu și este, bineînțeles, un înfrânt, din cauza idealismului său, incompatibil cu materialismul - cum să-i spunem altfel? - vulgar al epocii. Romanul este plin de lovituri de teatru (de exemplu, Neagu Tomaziu se îndrăgostește de o tânără fermecătoare care se dovedește a fi fiica iubitei lui de altădată) și suferă de ceea ce s-ar putea numi un romantism ieftin, dar cuprinde și multe observații pătrunzătoare în legătură cu moravurile epocii. În plus, fiind scris cu antrenamentul dinamism lingvistic al lui Cezar Petrescu, cu acel aplomb al frazei care ne creează iluzia că romancierul este o autoritate în toate domeniile posibile, ne captivează în timpul lecturii.

Scrierile lui Cezar Petrescu din această perioadă (ca, de altfel, toate scrierile sale) sunt lipsite de profunzime. Însă ele au meritul de a aduce culoare, exuberanță și o voioasă superficialitate într-o literatură obligată să treacă la reprezentări în alb-negru, la o fantezie raționalizată și la o gravitate obligatorie.

la o nouă lectură

de Alex. Ștefănescu

Cezar Petrescu

Scriitorul și umbra lui

CU O ÎNTÂRZIERE de câțiva ani, chiar în momentul când risca să devină suspect și să fie eliminat de pe scena vieții literare, Cezar Petrescu a înțeles că trebuie să-și revizuiască felul de a scrie și a procedat imediat la această revizuire, avantajat (!) de faptul că era lipsit de o clară conștiință estetică. Inepuizabila fantezie epică, ușurința de a compune fraze (o ușurință de prestidigitator, care scoate panglică după panglică din mânecă), ca și o mobilitate intelectuală dusă până la cameleonism i-au asigurat posibilitatea tehnică de a se converti.

Un rol important în coruperea sa l-a jucat Mihai Gafița, care, uzând de prerogativele de editor și de critic literar, i-a devenit un fel de consilier. Mihai Gafița - expert în doctrina estetică promovată de partidul comunist, o doctrină caricaturală, dar luată în serios și studiată în școli și facultăți - l-a sfătuit pe Cezar Petrescu să-și rescrie opera dinainte de război, modificând-o după normele "realismului critic", iar noile cărți să și le scrie în conformitate cu exigențele "realismului socialist". Abilul și persuasivul consilier a fost un fel de umbră a scriitorului în ultima etapă a vieții acestuia (cam ceea ce a fost și Paul Georgescu pentru Mihail Sadoveanu). La unele meciuri de fotbal se întâmplă ca un

jucător să primească sarcina de a-l "marca" pe un jucător foarte bun, periculos, din echipa adversă. Așa l-a "marcat" Mihai Gafița pe Cezar Petrescu.

Rezultatul? În ceea ce privește rescrierea operei "dinainte" s-a realizat foarte puțin, întrucât scriitorul, prin temperament, nu avea răbdare să revină asupra unor texte (dacă ar fi avut, probabil ca ar fi eliminat și foarte multe neglijențe de ordin stilistic, ca și un anumit caracter gazetăresc al creației sale). În schimb, Cezar Petrescu a devenit un productiv autor de texte propagandistice. Începutul l-a făcut cu nuvela *Două inimi tinere*, publicată în 1951, demonstrație puerilă a dispariției conflictelor interetnice în condițiile socialismului (Onuț o salvează de la înec pe Rujica). Altă nuvelă, *Nepoata lui moș Ursachi*, apărută în 1953, se înscrie în campania propagandistică dusă în favoarea colectivizării agri-

culturii (o fată curajoasă, "din popor", Zamfira îi înfruntă pe "chiaburii" Vasile Hârciog, Tase Modoran și Picu Ilișescu). Ambele nuvele sunt incluse în volumul, masiv, *Vino și vezi*, din 1954, alături de altele, de aceeași factură. Nuvela de la care s-a împrumutat titlul volumului ne înfațisează procesul "lămuririi" (cuvânt-cheie în epocă) unui bătrân țaran, Dumitrache Urcan, pe parcursul vizitei pe care o face fiului său, sonдор pe Valea Prahovei. Ideea autorului: este de ajuns să "vezi" realizările socialismului ca să rămâi - instantaneu și pentru toată viața - convins de superioritatea lui față de capitalism.

În ton cu I. Ludo, V. Em. Galan și cu toți cei care mai satirizau în epocă democrația burgheză, Cezar Petrescu publică în 1955 nuvela *Ai noștri ca brazilii*, în care persiflează grosolan și nedrept alegerile de altădată.

Romanul *Războiul lui Ion Săracu* este curățat - ca un măr de părțile putrede - de "reminiscentele concepției burgheze" - și integrat într-un nou roman, *Oameni de ieri, oameni de azi, oameni de mâine*, 1955 - în care protagonistul, maturizat din punct de vedere politic, ajunge președinte de gospodărie agricolă colectivă.

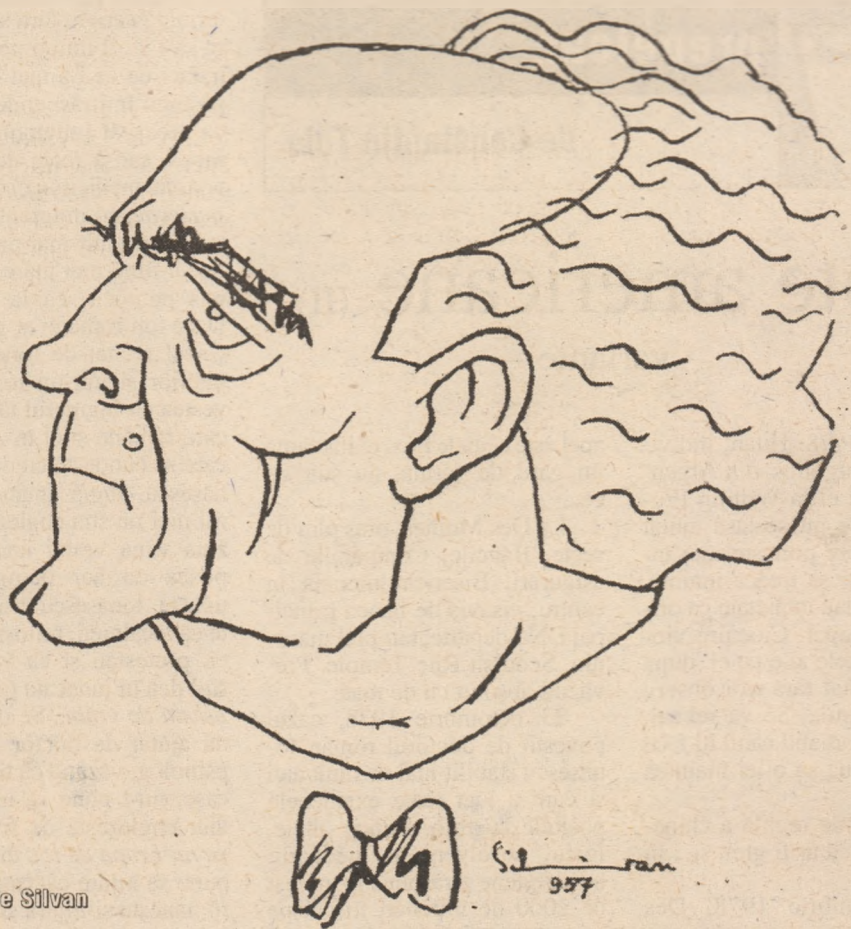
Nu merită să ne aplecăm și să mai extragem și alte cărți sau broșuri din mormanul de maculatură produs de Cezar Petrescu în această ultimă parte a vieții lui. Dar se cuvine să menționăm că la moartea sa a rămas, printre altele, în manuscris un roman de aproape 3.000 de pagini (și to-

tuși neterminat), *Vladim sau drumul pierdut*. Din acest voluminos manuscris, Mihai Gafița a făcut ulterior, când autorul nu mai exista, un roman de cinci sute și ceva de pagini, purificat de orice tristețe demobilizatoare. În intenția lui Cezar Petrescu, *Vladim sau drumul pierdut* urma să fie o cronică a societății românești din secolul douăzeci. De altfel, scriitorul a făcut mai

multe tentative de a-și organiza întreaga operă ca pe o vastă cronică a societății românești din ultimele două secole, având ca model opera lui Balzac. Aceste tentative însă au eșuat, neavând acoperirea în valoarea literară a romanelor.

Cezar Petrescu a fost un talentat autor industriuos (după cum s-a mai spus). El a decăzut însă de la condiția respectabilă a

unor W. Somerset Maugham sau Georges Simenon la aceea, nedemnă, a unor Mihai Novicov sau Vera Hudici. Cea mai mare umilintă la care a consimțit a fost aceea de a se angaja să scrie un roman cu titlul *Inseninare* în replică la propria sa carte - și anume cartea care l-a făcut celebru -, *Întunecare*. Moartea l-a împiedicat să-și ducă la îndeplinire această intenție. ■

Desen de Silvan

(Urmare din numărul trecut)

O carte pentru masochiști

PENTRU Mircea Horia Simionescu, *actul scrisului* este mai important decât transmiterea unui mesaj prin intermediul cuvintelor. Când merg cu bicicleta, unii copii se uită fascinați la pedale și nu la drumul care li se deschide în față. Așa procedează și autorul *Ingeniosului bine temperat*. Se lasă absorbit de acționarea angrenajului lingvistic, ignorând o eventuală destinație.

Această pasiune pentru *ingenieria textuală* nu este simulată, ca la unii dintre reprezentanții generației '80, ci face parte din modul de a fi al scriitorului. El își aduce aminte cu câtă încântare a descoperit, ca elev, *caligrafia* sau cu cât interes urmărea în copilărie activitatea de *multiplicare a unor texte*:

"Printre sărbătorile de primă mărime ale copilăriei se numără zilele când tata, ajutat de

un camarad de la Regimentul 22 Infanterie, trăgea la şapirograf regulamente, ordine, formulare, planuri și hărți.

Sufrageria noastră se transformă într-un atelier. Mă înfiorau (lat. fabricitare) maldărele de hârtie satinată Bușteni, cu un urs în filigran, tușurile violete și peliculele misterioase de gelatină, mă fermeca finul fâșăit al rolei de cauciuc..."

Citatul este extras din prefata lui Mircea Horia Simionescu la propriul lui roman, *Cum se face*, 2002, roman ilizibil, lipsit de orice sens, scris exclusiv din plăcerea autorului de a vedea şapirograful literaturii funcționând.

În nici una din cărțile sale anterioare scriitorul n-a ajuns la o respingere atât de hotărâtă și eficientă a ideii de construcție. Titlul corect al romanului ar fi fost *Cum se face fără să se facă*. Nu este vorba de o simplă sfidare a esteticii tradiționale, de

teribilism sau excentricitate, ci de *non-construcție epică*, de la început și până la sfârșit, de o cultivare orgiastică a *non-sensului*. Proza suprarrealistă a lui Gellu Naum este inteligibilă ca un buletin de știri în comparație cu acest text inclasificabil (dar clasificat de propriul său autor, cu ironie, drept roman).

Mircea Horia Simionescu este mândru de realizarea sa ("...a sosit timpul ca literatura noastră să mai facă o mișcare de desprindere de la sol"), care îl îndreptățește, poate, să figureze în *Guinness Book*, dar care nu-și va găsi probabil cititori, decât printre masochiști. El explică, în treacăt, că procedeul pe care l-a folosit pe scară largă în romanul *Cum se face* este *dicleul automat*, ceea ce se și confirmă în timpul lecturii. Scriitorul lasă să funcționeze în gol mecanismul exprimării, pe care l-a folosit de atâtea ori de-a lungul vieții sale, în scopuri

mai mult sau mai puțin precise. De data aceasta, scopul lipsește cu desăvârșire. Cuvintele se cheamă unele pe altele, după o logică mnemo-culturală greu de descifrat, antrenând în dezlănțuirea lor și numeroase stereotipii lingvistice, ecouri ale unor stiluri consacrate, fragmente din corul indistinct de mesaje schimbate de miliardele de oameni de pe planetă.

Teoretic, din această dezordine programatică ar putea să rezulte o reprezentare expresivă a babiloniei care domnește pe Pământ și de care am devenit conștienți abia de câteva decenii, datorită perfecționării mijloacelor de comunicare în masă. Practic, însă, romanul este inexpressiv, din cauza modului mecanic, lipsit de umor în care folosește autorul procedeul:

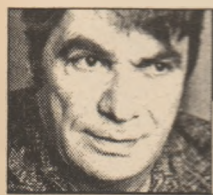
"Opresc repetatele impulsuri de-a înoda câte un gând-fluture al serii trecute de sărmușele întinse printre gene de lu-

mina dimineții - curcubeu arcuit pe dunga pleoapelor -, îmi propun să mai lenevesc (nu-i încă ora 5 a dimineții de vară), mă agasează numai curiozitatea de a ști cum e când toate mecanismele minții s-au oprit; mă irită că această viermuitoare curiozitate, ori de câte ori o îndemn la lucru, aprinde, nu netezește câmpurile stinșilor vulcani noroioși..."

"Inima, a continuat doctorul (nu știu când își începuse fraza) e construită așa, nu cum s-ar crede: așa sau altfel. E, negreșit, astfel. Dar nu prea mult. Îndeajuns. Anatomia: un cataif. Bum, bum, bum! - fiziologia. Ca și cum ai pocni pungi la urechea unuia care doarme. Să nu judecăm pe nimeni. Așa e mai bine decât altfel." etc.

Rareori identificăm în cuprinsul romanului câte un pasaj care are o anumită grație, amintind de vremurile fericite în care Mircea Horia Simionescu se juca și nu avea încruntarea antipatică a deschizătorului de noi drumuri în literatura română. ■

prepeleac

de Constantin Toiu

Note americane (II)

— variante —

16 oct. 1978. Huan, individul schiop, orgolios, din Argentina, venit și el la Writing Program, și care nu se lasă ajutat niciodată, care poartă mai întâi pe ceilalți să treacă înainte, deși aceia-i dau întâietate ca oricărui handicapat. Ciocnire violentă în primele zile cu el, după ce m-a insultat fără să-i observ atent betșugul... Se va reveni. Rânjetul lui amabil când îți face semn cu mâna să o iei înaintea lui...

Fixitatea de reptilă a chinezoaicele. Cică ar fi greu și... în fine.

21 octombrie 1978, Des Moines. Rugăciunea, ca o ecuație, trimisă spre Univers, de pe pajiștea bogatei familii Meredith... Singurul care răspunde la

apel este câinele Fox, exilat după un gard de sârmă, nu știu de ce...

La Des Moines, oraș plin de secte. Băncile, Companiile de asigurări, Biserica luterană în centru, visavis de banca principală. Nu departe, templul masonic, Scottish Rite Temple. Prevăzuți absolut cu de toate.

23 octombrie 1978, cazul povestit de doctorul român Ionășescu stabilit mai de mult aici și care a luat toate examenele posibile cu brio. Printre altele, fostul absolvent al medicinei bucureștene a răspuns la un test de 2000 de întrebări în cinspe minute, scurt, telegrafic, da ori nu, text trecut de obicei cu vederea și pe care nu-l poate lua nimeni, medici bătrâni de tot își

termină cariera fără să-l dea, fără să-l ia. Îl întreb pe Ionășescu atunci de ce l-a mai dat, iar Ionășescu îmi răspunde că l-a dat ca proaspăt imigrant, ne având nici o șansă reală decât să cunoască medicina *dincolo și de perfecție*, cu imigranții autoritatea fiind mult mai pretențioasă, riscul fiind mai mare, așa că s-a pus pe tocit, ca la București. Dacă toți românii ar gândi așa... Cazul relatat de Ionășescu pus ulterior și într-un roman... Povestea cu inginerul tânăr român care rămâne și el în America și care se cunoaște cu doctorul Ionășescu, *fugiți* amândoi. Tânărul nici nu știa englezește, toată ziua vâna vrăbii hai hui cu o pușcă cu aer comprimat, se țicnise. Ionășescu îmi povestește că localnicii, miloși, cum sunt ei, protestau și că voiau chiar să-l dea în judecată pe inginerul *asasin de vrăbii*. Se dă pe brazdă ajutat de doctor, care, bun psiholog, văzând că tipul deblocase, nu-l pune să învețe imediat englezește de frică, zicea, *să nu-l rupă de tot*; din contră îl pune să injure cât mai verde pe românește și injură și el, doctorul, care, om fin, nu injurase în viața lui, luându-se mai mult după Costică; fiindcă așa-l chema, Costică Streășină, exact ca-n

roman, și care Costică, zicea doctorul, *injură superb, cu o imaginație nebună-nebună...* Treptat, băiatul se vindecă, se apucă de munca lui de agronom, și pe ce pune mâna, creștea, îngrijea grădinile oamenilor, pe gratis, doar că primea să-i facă cinste, atât, având darul minunat de a semăna și sădi ca nimeni altul, încât lumea se mira: dacă așa e-n România lui, atunci de ce nu s-o fi întorcând acolo? Greu de explicat! făcea Ionășescu. Cum să le explici că *tocmai de-aia avea acel dar, fiindcă în sfârșit era liber-liber acolo, de capul lui, ceea ce nu ar fi fost cazul în România*. Iar Ionășescu mai pretindea că încercase să le spună chestia unor tipi mai deștepti de pe acolo, niște ziaristi, dar ideea că nu i-ar strica Americii să treacă și ea prin ce trecea România nu le intra în cap, nu pricepeau și pace! Cum adică, de ce să treacă, la ce?... Cea mai mare parte dintre fermierii locali erau încredințați că România trebuie să fi fost un fel de paradis agricol, din moment ce un simplu inginer era capabil de atâtea, și încă pe gratis!

25 oct. 1978. Experiența americană a agronomului. Prietenia lui cu o negresă mai mare

decât el cu zece ani, alianță instinctivă a doi despărțiți prin tot felul de prejudecăți de lumea celorlalți într-o civilizație atât de avansată materialmente și în care asemenea diferențe nu și-ar mai avea rostul...

Atmosfera de irealitate grandioasă a continentului american, unde, în nord, la Iowa, porumbul e lăsat iarna să înghețe, *ca și cum ar fi uitat de el*, lăsându-l să se depună pe el zăpada, să se usuce la maximum, singurul lucru pe care românul nu-l mai văzuse până atunci, printre atâtea altele dând europeanului senzația tonică, apăsătoare în același timp a întinderii americane, ceva nemărginit strict controlat de o știință sigură făcând ca totul să fie, paradoxal, și mai opresant, prin contrast, prin constrângeri teoretice.

26 oct. 1978. Paralelă între experiența americană a unui scriitor și experiența lui europeană bazate numai pe ce se vede cu ochiul liber, nu neapărat și pe idei, unde Europa are o întâietate, cred. Revoluții, desigur, operând și în SUA, însă nu mai prin ce era pozitiv în ele și Europa nu a băgat de seamă.

(va urma)

păcatele limbii

de Rodica Zafiu

Despre întrebare

NU EXISTA, pînă de curînd, nici o monografie consacrată formelor și funcțiilor *întrebării* în limba română. Între atîtea alte goluri mai mult sau mai puțin inexplicabile, acesta se datorea poate complexității subiectului, naturii sale interdisciplinare, greu de circumscris în limite strict gramaticale; multe direcții și școli lingvistice, mai tradiționaliste ori mai tehnice, au evitat temele de frontieră, considerate pericul de largi. Volumul recent apărut al Andrei Șerbănescu - *Întrebarea. Teorie și practică* (Iași, Polirom, 2002) - își asumă riscurile, pe care le înfruntă plasîndu-și în mod decis centrul de greutate în abordarea pragmatică. Aceasta domină - firesc - nu numai pentru că e una din direcțiile privilegiate azi, dar și prin adecvarea

la obiect: întrebarea fiind o componentă esențială a dialogului, a interacțiunii conversaționale. Cartea reușește să adune și să examineze cu rigoare științifică aspectele lingvistice fundamentale ale întrebării, avînd permanent în vedere relația întrebare-răspuns. Chiar alegerea termenului *întrebare* e semnificativă: studiul nu vizează doar structurile sau funcțiile interrogative, judecate sub unghi tehnic, ci actul verbal, în diversitatea adesea deconcertantă a manifestărilor sale cotidiene. Desigur, perspectiva pragmatică servește la evitarea multor capcane, dar complică descrierea, neelimînd nimic din ce e uman, comunicativ, ambiguu; vor fi deci studiate deopotrivă enunțurile care realizează funcția specifică a întrebării, fără a avea și structurile ei prototipice, "forma interogativă" (enunțuri declarative, imperative etc.; de

exemplu "Parcă mai era ceva..."), ca și structurile interogative prin care se realizează valori ilocutionare diferite (acte de vorbire asertive, directive, expresive etc.; întrebări retorice, ordine - "N-ai plecat încă?"). De altfel, o surpriză a acestei cărți e tocmai numărul extrem de mare de disocieri și de subtipuri pe care le propune și le justifică, mai ales din punct de vedere funcțional. Autoarea arată de la început că trasează o rețea care nu exclude suprapunerii și interferențe; nu impune, deci, un sistem rigid, în care taxinomia să conteze în sine. Orice întrebare poate fi astfel caracterizată în funcție de un număr mare de parametri. Clasificarea întrebărilor ține cont de variabile externe (socio-pragmatice și discursiv-argumentative) și interne (segmentale și suprasegmentale) extrem de detaliate. Pentru că simpla enumerare a opozițiilor (monologal / dialogal, oral / scris, față-în-față / la distanță, conversațional / convențional etc.) n-ar spune prea mult în lipsa exemplelor și a analizei care le susține, mă opresc la un singur caz: opoziția dintre întrebările ad-hoc și cele instituționalizate e detaliată prin descrierea unor variate situații de instituționalizare: discurs didactic, interviu mass-media, interogatoriu la poliție, cercetare în instanță, consultație medicală, interviu de angajare

etc. Diferențele apar din descrierea respectivelor situații sociolingvistice.

Destinată în primul rînd specialiștilor, cartea oferă un foarte util exercițiu de pragmatică și pentru un public mai larg. Specialiștii vor fi interesați mai ales de trecerea în revistă a teoriilor și a descrierilor anterioare, românești și străine, de bibliografia bogată și modernă, de demonstrarea statutului de act de vorbire distinct al întrebării - și mai ales de permanenta distincție și comparație între ceea ce ține de universalii cognitive și lingvistice și ceea ce este caracteristic limbii române. Pentru nespecialiști, punctul central de interes ar putea sta în analiza presupuzițiilor și a funcțiilor argumentative ale întrebărilor, în finețea interpretării "amalgamului pragmatic", ilustrat de exemple construite, absolut credibile, de limbă vorbită standard. Chiar aparatul strict sintactic e redus la un minimum necesar, pentru a deveni accesibil unui destinatar mai larg. Interesantă și convingătoare pentru orice cititor e, de pildă, analiza transformării rolului și a utilizării întrebării în trecerea de la "limba de lemn" la limbajul unei societăți democratice, cu avantajele și cu inerentele sale riscuri și disfuncționalități. Utile sînt și listele de structuri interogative convenționalizate (de la "Ce mai faci?" sau "Coborîți la pri-

ma?" la "Cum adică?" etc.). Foarte interesantă e analiza funcțiilor diferite (atitudine defensivă, politețe etc.) ale întrebărilor *negative* față de corespondentele lor pozitive, ca și descrierea întrebărilor de confirmare, discursive ("nu-i așa?"), a întrebărilor puternic orientate (retorice), a întrebărilor ecou; distingerea funcțiilor informative, evaluative și de conectare. Permanent, atenția autoarei se îndreaptă spre strategiile comunicative și spre modelele culturale care le stau la bază: e zona de maxim interes a unei cărți inteligente, în care actul verbal al întrebării devine un pretext și un punct de sprijin pentru o ambițioasă descriere pragmatică a dialogului. ■

Comentarii critice

“Oare glorie să fie a vorbi într-un pustiu?”

CRIZA unei societăți (iar societatea românească tocmai trece printr-o criză profundă, a cărei rezolvare nu se prea poate întrevedea) este percepută mai acut de poeți, cum susținea și Ileana Malăncioiu într-un interviu, și nicidecum de politologii avizați; nu e deloc un paradox dacă știm câte ceva despre sensibilitatea ființei poetice și dacă urmărim, chiar numai la noi, atitudinile exprimate de poeți. Cei mai patimași publiciști s-au arătat a fi ei, cei de la care societatea nu a așteptat, în general, decât lirismul, iar intuițiile și vocile lor de Cassandre melancolice s-au dovedit, de cele mai multe ori, exacte, conforme cu adevărul și realitatea.

Ileana Malăncioiu e una dintre aceste voci ce s-au făcut auzite și înainte de '89 și după, cu o tenacitate de admirat, având curajul scriitorului care își dorește să rămână, cum spune undeva autoarea, “în slujba adevărului și a cititorului”.

Ileana Malăncioiu și-a asumat publicistica, ca și poezia, de altfel, ca pe o “Calatorie spre mine însămi”, al cărei temei este acela “de a rămâne un om liber și după așa-zisa noastră eliberare, când nevoia autointitlului elite de a se încolona cu orice preț după cineva mi se pare și mai tristă decât încolonarea forțată de altădată”.

Neliniștitor, nu?! Neliniștitor și în același timp de neînțeles, când cei mai mulți știu la ce poate duce “încolonarea”.

“Cronica melancoliei”, rubrica din “România literară” (și titlul volumului de publicistică din 1998) semnată de Ileana Malăncioiu, despre nevoia de a fi liber, vorbea în esență, despre exercițiul neîntrerupt pentru a învăța libertatea și demnitatea, chiar riscând să clameze “într-un pustiu”.

Cartea intitulată *A vorbi într-un pustiu* după celebrul vers eminescian, continuă (1998-2002) “cronica melancoliei” dedicată de autoare în paginile “României literare” și apoi în “Cotidianul” unei societăți bulversate, fără prea multe repere, fără libertate adevărată și fără demnitate.

Aducând în discuție nevrozele intelectualului în articolul

“Lobby cu nevroza care ar fi un hobby”, Ileana Malăncioiu polemizează cu Andrei Pleșu, observând că, de fapt, “marea problemă a noii «epoci de aur» nu e cea de a-ți face meseria ori de a-ți amîna împlinirea vocației pentru a pune și tu umărul, ci aceea că nu mai ai nici pentru ce să-ți urmezi vocația, nici pentru ce să pui umărul; ori, mai precis, unde să-l pui”.

Într-un asemenea context, care nu lasă nici urmă de optimism, menirea intelectualului este “aceea că a vedea simptomele toxice”. Din acest punct de vedere Ileana Malăncioiu și-a făcut, își face datoria. Vorbește oare doar “într-un pustiu”?

Cea mai mare toxicitate vine din viața politică și, deși autoarea este conștientă că e o pierdere de vreme și de energie să scrie despre oamenii politici, nu poate “să-și vadă de poezie” fără să încerce o detoxifiere a organismului social și politic pentru ca poezia să mai aibă un sens, pentru ca poezii să-și recapete statutul și să nu mai fie nevoie să-l cităm pe Hölderlin, plini de scepticism și dezamăgire (“La ce bun poezii...”).

Duși de valul falsei democrații intelectuali și-au pierdut și orgoliul și solidaritatea, avertizează Ileana Malăncioiu, iar o asemenea întâmplare nu poate decât să contribuie la extinderea irespirabilului într-o societate ca a noastră.

Greșelile din politică s-au rasfrînt, cum era de așteptat, asupra a tot ce mișcă, poetului nu-i rămîne decât să observe, să comenteze, să facă profeții, dar cine să-l audă, să-l creadă și să-l ia în seamă!

Textele politice ale Ilenei Malăncioiu sînt trimiteri fără echivoc la președinție, indiferent care ar fi ea, la prim-ministru, oricare ar fi acesta, la toți cei ce decid într-un fel sau altul viața noastră. Reacții, atitudini, comportamente, totul e pus sub lupă și analizat cu necruțare, de aceea tabletele sale n-au rămas fără ecou în presă. Prieteni și dușmani deopotrivă i-au reproșat una sau alta dintre “alianțe”, în funcție de adevărul exprimat. Trebuie să recunoaștem: a avea o opinie, mai ales contra curențului, e la noi un mare risc. Din fericire, există și cîțiva temerari, cîțiva care își înțeleg dreptul de a se înșela într-o anumită pri-

vință, cum spunea odată cineva vorbind despre actul critic, și de a-și asuma propria judecată.

O problemă serioasă remarcată de Ileana Malăncioiu o constituie relația oamenilor politici cu presa, o relație plină de controverse, din care nu reiese întotdeauna că ar funcționa libertatea cuvintului (dezamăgitor a fost pentru Ileana Malăncioiu regimul Constantinescu, fiindcă din partea celorlalți știa la ce trebuie să ne așteptăm).

Pactul cu Diavolul o preocupă, dar nu a avut mari surprize la dezvăluirile din *Cartea albă a Securității*. Tristețea sa vine din faptul că pentru același pact unii au fost “Tratați ca ultimii ticăloși”, alții ca victime, “unele cazuri au fost ignorate, altele mai aveau puțin să fie aplaudate”.

Și totuși...o surpriză tot s-a întîmplat să aibă cînd a apărut “Cazul Caraion”. Existența notelor informative semnate de acest poet extraordinar a fost o mare uimire și o imensă dezamăgire.

Dacă despre politică poate spune că e “de trei parale”, în ceea ce privește intelectualitatea, lumea culturală și literară, lucrurile sînt mai complicate și mai greu de diagnosticat. Cu toate acestea Ileana Malăncioiu reușește să distingă adevăratele valori de falsele glorii. De mare ajutor în acest sens îi este, în afară de intuiția sa remarcabilă, faptul că a avut și bucuria întîlnirii cu oameni și scriitori de primă linie. Prețuirea sa merge spre Constantin Noica, Ovidiu Cotruș, Horia Bernea, Gellu Naum, Ștefan Bănuțescu, Marin Preda, Nichita Stănescu, Virgil Mazilescu, Mircea Ivanescu, Marius Robescu, Dorin Tudoran, Gabriela Melinescu și, nu în ultimul rînd, Aurel State, un destin tragic, care a marcat-o profund pe poetă și care i-a determinat radicalizarea, cum spune într-un eseu din această carte. Sigur că lista oamenilor de cultură apreciați de Ileana Malăncioiu e, din fericire, mai lungă, dar nu a-i numi pe toți aici mi se pare important, ci faptul că aceștia există și, datorită existenței lor, se pot vedea mai bine falsurile.

Deși în ultimii ani Ileana Malăncioiu a făcut mai mult publicistică politică, cronicile din acest volum, *A vorbi într-un*

pustiu, ne-o arată preocupată și de poezie, de felul în care se scrie în zilele noastre poezia, de felul în care ea însăși se întîlnește cu poezia. Apar, peste tot unde e vorba despre scriitori, considerații despre valoare, generații și prejudecăți, despre sensul creației și condiția ingrată a creatorului.

O privire lucidă, nepoetică, am putea spune, care însă, știm și din cărțile sale de versuri, sporește însăși poeticitatea.

Atitudinile Ilenei Malăncioiu se sprijină pe un fond umanist profund, dacă ne uităm la esența unui articol unde, de pildă, în lichidarea unui Ionescu, nu amănuntele aparent mai

importante îi atrag atenția, ci faptul că “cele trei gloanțe au fost trase în el tocmai pe strada Mieilor”. Așa cum execuția publică a doi criminali, la Grozni “a avut loc tocmai în Piața Prieteniei”. Ce să mai spunem despre tulburătorul articol “Cele trei femei care vindeau pepeni...”. Conflictul din Kosovo, cel care a împărțit intelectualitatea și nu numai, în tabere, o găsește pe scriitoare tot de partea umanismului. Cînd o lume proslăvea războiul, Ileana Malăncioiu se situa fără ezitare de partea nevinovaților care pieureau în numele păcii. “Fiindcă oricît s-ar strădui cineva să justifice bombardamentele, legitimitatea acestora n-ar putea fi probată decît dacă printre drepturile omului ar fi adăugat și dreptul de a fi bombardat”.

Cînd autoarea afirma într-un interviu inclus în această carte că textele de aici sînt totuși literare, m-a surprins că le poate considera dintr-un asemenea punct de vedere.

Pe măsură însă ce descopeream în articole construcția... literară, personajele reale alături... totuși de cele din lumea lui I.L. Caragiale, Mateiu Caragiale și a lui Marin Preda le-am recunoscut și această calitate, fără de care, evident, scriitorul n-ar fi scriitor, ci, în cel mai bun caz, ziarist, dar literaritatea nu face din ele doar literatură, mesajul lor e profund și rostit în numele adevărului în care autoarea crede.

Georgeta Drăghici

Editura AULA

Ioan Groșan

O sută de ani de zile la Porțile Orientului

240 p. 60.000 lei

Epopeea spațială 2084 * Planeta mediocrilor

144 p. 50.000 lei

Județul Vaslui în N.A.T.O.

160 p. 50.000 lei

Alexandru Vakulovski

Pizdeț

128 p. 45.000 lei

Ștefan Baștovoi

Iepurii nu mor

160 p. 50.000 lei

Daniel Pișcu

Cel mai mare roman al tuturor timpurilor

112 p. 35.000 lei

Matei Vișniec

Istoria comunismului povestită pentru bolnavii mintal

176 p. 60.000 lei

Alexandru Mușina

Și animalele sînt oameni !

80 p. 45.000 lei

Cărțile pot fi comandate la:

Tel./Fax: 0268/31.86.47; 32.66.47; www.aula.ro

Editura AULA O.P. 14 C.P. 13.67 Brașov 2200

Literatură

Solitude, 8 oct. 2002

construcția (te seduce, te surprinde, te stăpânește). notele explicative, mai precis trimiterile de la sfârșitul versetelor, toate acele asteriscuri, cercuri, pătrate, romburi, albe, negre, - pe alocuri parcă citești portative cu dieji, cu bemoli - dementiale, greoaie, imposibil de urmărit. intenția care a fost, fără îndoială, îți rămâne ție, rămâne secretul tău. cititorul, săracul, ca vițelul la poarta nouă. în schimb, relația temelor ca într-o orchestrație amplă e de fapt o repetare a marilor experiențe pentru recompunerea întregului - lupta binelui cu răul, a lui Dumnezeu cu Diavolul, a Dumnezeului tău cu Dumnezeul meu: "Dumnezeul tău e în bărulețul trupului meu". excepțioanl. de cite ori am vorbit noi despre asta, ba eu chiar susțineam că Dumnezeul meu e în barul trupului meu și că Diavolul e chiar sosia lui, dacă nu cumva e tot el. și tu te supărai. volumul e grozav con-

Viena, cartea și scrisoarea

ANUL trecut, în luna septembrie, după un lung turneu de lecturi început cu Zilele poeziei de la Lana (Italia) și încheiat pe treapta cea mai de sus a podiumului la Viena, a fost lansat cu succes volumul selectiv de poezie *Schrumpeln wirst du wirst eine exotische Frucht sein* (Ai să te smochinești ai să fii un fruct exotic) de Daniel Bănulescu, apărut la editura "per procura" în traducerea poetului și traducătorului german Ernest Wichner. Poemele traduse au fost alese din *Republica Daniel Bănulescu*.

Statul de nord. Statul de sud. Legenda lui Daniel și a Brunhildei (apărută în versiunea originală în *Daniel al rugăciunii*). La acest reușit și îmbucurător eveniment cultural, la care am mai participat din România poetul Constantin Virgil Bănescu și cu mine, Daniel mi-a dăruit recentul lui volum *Daniel al rugăciunii*. Nu mi-am putut stăpîni bucuria acestei lecturi și i-am scris de îndată ce am ajuns la Stuttgart o scrisoare pe care îmi asum curajul să o public aici.

Nora Iuga

struit - carte de rugăciuni și roman într-o succesiune de ipostaze lumesti. superbe pasaje. citatul: "într-o țară ciudată în care nu știu nimic și nu știu nimic sub o boltă a regelui Tao în care nimic nu trebuie să știi. ci doar cum se cuvine a vrea..." - l-aș fi reluat pe parcursul întregii cărți ca un leitmotiv. nu știu, puțini poeți reușesc asta, să mă facă harcea-

parcea emoțional. dincolo de rigoarea construcției, de experiențele de limbaj, de multe care sînt ale rațiunii și uneori chiar ale artificului, mă sfîșie puterea ta de a fi bun și de a iubi. iată, de pildă, un vers la care mă voi gândi mult, care aș fi vrut să mi se spună și poate aș fi avut nevoie să mi se spună: "Am da drumul bolilor noastre nervoase

s-o ia înainte precum doi copii..." și pe urmă stilul asta de povestitor vechi, sfătos și totuși cu ironia de rigoare și cu surpriza smulșă din cotidian. ceva îndepărtat și foarte cunoscut, între Defoe și Salinger!? povestea cu cameleonii și cu schimbarea înfățișărilor în copilărie, tinerețe și moarte - o călătorie inițiată, cum e, de altfel, toată

cartea. se parcurge drumul de la oameni la singurătatea absolută, întoarcerea în sine, și înapoi la oameni pentru a te dăru. ca în Zarathustra. a venit vorba despre asta și la Viena, dar eu nu mai îndrăznesc să vorbesc. tu știi de ce. imaginea Apocalipsei încheiată excelent într-un tragic-ludic. ce să mai spun, doare. [Adevărul asupra stării mele de astăzi] 22, 23, mi-a tăiat răsufletărea. e o carte în care trăiești și mori concomitent. iartă-mi exaltarea. cum de ești atît de om comun și de vizionar în același timp. să fi învățat toate astea sau le-ai avut în tine?

bunul, dragul meu Daniel, ți-am scris alandala ce mi-a venit citindu-ți cartea. te-am simțit tot timpul alături de mine cînd nevoia mea sufletească a fost mare; te simt și acum mereu alături de mine. cred că ai să fii unul dintre cei care vor suferi foarte mult și foarte adevărat cînd voi muri

a ta Nora

Recunoaștere

PRIN munca sa de traducătoare, pe care și-o face cu un remarcabil profesionalism, Erem Melike Roman, membră a Uniunii Scriitorilor din România, contribuie la cunoașterea literaturii turce în România și a literaturii române în Turcia. Recent, acest merit, apreciat în România, i-a fost recunoscut și de Sindicatul Scriitorilor din Turcia (echivalentul USR) al cărui președinte, eminentul scriitor Cenghiz Bektaş, i-a adresat o scrisoare oficială:

"Stimată Erem Melike Roman,

La ședința din data de 26.11.2002 a Consiliului de Conducere a Sindicatului Scriitorilor din Turcia, s-a hotărât numirea dv. ca membru de onoare al Sindicatului Scriitorilor din Turcia,

în semn de apreciere a deosebitei dv. contribuții la cunoașterea limbii și literaturii turce în țara dv."

Festin literar

REVISTA *Limba română* din Chișinău (redactor-șef: Alexandru Bantș, redactori-șefi adjuncți: Raisa Belicov și Vlad Pohila) este o adevărată "foaie pentru minte, inimă și literatură". Rubricile sale consacrate - *Evoluția limbii române*, *Dialogul artelor*, *Creanga de aur*, *Itinerare spirituale*, *Lecțiile istoriei*, *Starea de veghe*, *Lumină din lumină*, *Permanența clasicilor*, *Trecută prin foc și sabie* etc. -, la care colaborează personalități din Republica

știri culturale

Moldova, România, Franța, Germania, SUA, Canada ș.a.m.d., instruiesc, dar și emoționează, conving, dar și suscită polemici clarificatoare.

Cel mai recent număr al revistei - 11-12/ 2002 - este conceput într-un mod insolit. Scriitorul și publicistul Leo Butmaru a valorificat prompt participarea sa la Festivalul Internațional *Zile și nopți de literatură* organizat de Uniunea Scriitorilor din România, în toamna anului trecut, la Neptun, aducând în redacție texte ale multora dintre participanții la festival, români și străini, inclusiv un text al poetului latin Ovidiu, care a luat parte la întâlnire de dincolo de timp, ca un spirit tutelar.

În sumar figurează, așadar,

Eugen Uricaru și Jorge Semprun, Mircea Martin și Michel Deguy, Bogdan Ghiu și Guy Goffette, Matei Călinescu și Cenghiz Bektaş, Gabriel Chifu și Kjell Espmark, Nicolae Dabija și Lasse Soederberg, Nicolae Breban și Ghennadi Ayghi, ca și mulți alți scriitori din România, din Republica Moldova și din numeroase alte țări. Transferat în paginile unei reviste, festivalul s-a transformat într-un *festin literar*.

Alte texte care merită neapărat citite, pentru densitatea lor de idei, sunt: *Latina vulgară și tipul lingvistic romanic* al regretatului Eugen Coșeriu, *Mircea Eliade despre capacitatea omului de a suporta istoria* de Ion Țurcanu, "Kalevala", un *magic simbol al spiritualității fineze* de Vlad Po-

hilă, *A propos de la grammaticalisation en roumain: sur quelques formes et fonctions du verbe en roumain* de Estelle Variot (Franța), *Apa sub spectrul manifestărilor magico-mitice* de dr. Petru Țăranu. (A.I. Ș.)

Ți-e sete de cultură? Bravo! Noi avem de băut.

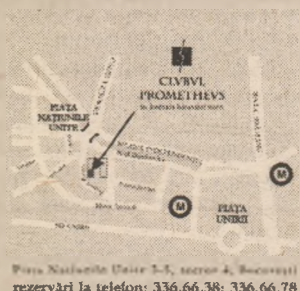
MIERCURI, 5 februarie	19 ⁰⁰	Dialogurile Academiei Cațavencu
JOI, 6 februarie	20 ⁰⁰	Teatru: Ofertă de serviciu de Lia Bugnar
VINERI, 7 februarie	21 ⁰⁰	Muzică live: Vama veche
SÎMBĂTĂ, 8 februarie	21 ⁰⁰	Muzică live: Night Loosers
DUMINICĂ, 9 februarie	21 ⁰⁰	Seară jazz: Pedro Negrescu
MĂRȚI, 11 februarie	20 ⁰⁰	Muzică clasică live
MĂRȚI-DUMINICĂ	de la 10 ³⁰	Café-bar cu muzică ambientală
MĂRȚI-JOI	19 ⁰⁰ -21 ⁰⁰	Discount 25%

Prezență permanentă a artelor vizuale în expoziția de la parter

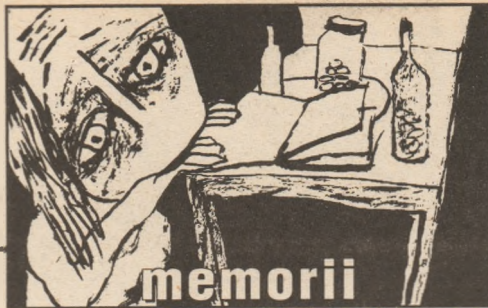
CLUBUL
PROMETHEVS

FUNDATIA ANONIMVL

reșervări la telefon: 336.66.38; 336.66.78

Avanpremieră editorială

Vladimir Bukovski

ȘI SE ÎNTOARCE VÎNTUL

- fragmente -

ÎN MOD obișnuit, tăiați-mă, dar nu-mi amintesc de copilărie! Ceva turbure, încețoșat ca într-un film foarte vechi, de parcă n-ar fi deloc viața mea. Niște imagini acolo, fragmentare. Despre copilărie știu mai mult din povestirile rudelor.

M-am născut în perioada evacuării, în Urali, în Republica Autonomă Sovietică Socialistă Bașkiria, unde familia noastră a fost adusă din Moscova, când nemții atacau capitala. Orașul unde m-am născut mi-a dat multe bătaii de cap, deși nicio dată n-am mai trecut prin el. În primul rând, mereu greșeau transcrierea lui și mereu trebuia să-l dictez funcționarilor pe litere: Be-le-bei. Nu, nu Pe-lelei, și nu Belidei, ci Belebei, dracu' să-i ia, nu știu geografie. Și cu toate acestea tot se încurcau. În ultimul meu buletin de identitate mi-au scris pocit Belebel', deși m-am străduit din răsputeri să le explic.

Pe deasupra, era suficient să pronunț acest nesuferit Belebei, această RASS Bașkiria, ca imediat simțeam atîntite asupra mea priviri interogativ-examinatoare, de parcă aș fi apăsat pe butonul de alarmă al avionului: e deal nostru, e străin, e bașkir sau e rus? Și a trebuit să explic tuturor toată viața că nu sunt bașkir, ci rus, că m-am născut doar în perioada evacuării, dar am trăit tot timpul la Moscova, ca și părinții mei. Deoarece oamenilor nu le este deloc indiferent dacă ești bașkir sau rus, iar ție nu ți-e indiferent drept cine te iau, și de aceea te grăbești să explici. Și-mi este așa de ciudă că nu m-am născut la Moscova! Simplu și clar, și n-ar mai fi existat nici un fel de întrebări. O clipă de stăjenenieală, de perplexitate și apoi, slavă Domnului, totul se clarifică. În mod obișnuit acestea erau date rapid uitării, însă închisoarea este astfel concepută încât reînvie în memorie tot ce este rușinos. „Aha, îți spune închisoarea, toată viața te-ai prefăcut, parcă pentru tine toți sunt egali: și rușii, și bașkirii”. Și asta te arde așa de tare și te chinuie de parcă tu i-ai ucis pe toți acești bașkiri în camerele de gazare.

Firește, am aflat ulterior că

m-am născut în toiul războiului, când milioane de oameni se omorau unii pe alții pentru a decide ce fel de lagăre de concentrare să existe pe lume: brune sau roșii. Din vremea aceea nu-mi amintesc de nimic. Cea mai veche amintire o reprezintă imaginea salvelor de salut din Moscova, la încheierea războiului. Cineva m-a ridicat pe mâini la fereastră și mi-a spus: „Priveste, amintește-ți toată viața. Astea sunt salvele de salut trase în cinstea victoriei.” De aceea, probabil, am reținut ceea ce mi s-a spus. Iar salvele de salut ca atare, petele de culoare, îmi revin foarte vag în memorie, parcă mi-aș miji puternic ochii.

“Tăiați-mă, dar nu-mi amintesc de copilărie!”

Mi s-a povestit că am crescut într-un geamantan, deoarece în condițiile grele ale războiului nu se putea procura nici căruț, nici pățuț, și multă vreme, vreo doi ani și jumătate, încă nu începusem să vorbesc. Părinții au intrat în panică, deoarece credeau că sunt mut, însă un medic cunoscut i-a liniștit, explicându-le că aceasta se datorează lipsei de hrană și, îndeosebi, a zahărului. Unde au reușit după aceea să găsească zahăr pentru mine nu știu. În schimb, am învățat să citesc foarte devreme, pe la vârsta de cinci ani, în general după ziare. Îmi plăceau îndeosebi caricaturile, pe care le redeseam și apoi citeam legendele însoțitoare. Lunganul și stângaciul unchi Sam, cu pantaloni în dungi, cu joben și bărbuță ascuțită, împreună cu grăsanul John Bull, în cizmulite și cu frac, erau atunci în permanență în paginile ziarelor. Câte nu se mai întâmplau cu ei! Ba cădeau în băltoacă, ba niște flăcăi robuști le făceau vânt cu un picior în fund, iar uneori se băteau între ei. Dacă apărea un capitalist inimaginabil de gras, cu joben negru și țigara în colțul gurii, atunci neapărat avea în mână un sac uriaș, cu cifra unu pe el, urmat de multe zerouri, cu cât mai multe cu atât mai bine. Uneori, printre crăpăturile sacului, că-

deau monede sau bancnote. Dacă în arenă apărea leul britanic, atunci nu uitau să-i deseneze pe spinare un petic sau amprenta unei tălpi de bocanc. Și așa de mult îmi plăceau aventurile acestor personaje, încât am început să le inventez unele noi. Se pare că inițiativa mea nu i-a entuziasmat pe părinți, în orice caz, au încercat să mă abstragă cu vechi cărți în limba germană, cu caractere gotice și cu litografii, moștenite de la bunicul. Toate acestea mi le-a amintit acum închisoarea, într-un mod slugarnic și malițios. Locuiam atunci în apropiere de Piața Pușkin, într-o veche casă de lemn, tipică pentru Moscova, cu două nivele și cu tencuială în partea superioară. Pe strada noastră erau trei asemenea case, una lângă alta, și încă în timpul copilăriei mele o anumită comisie le-a verificat și a stabilit că nu sunt proprii pentru locuit. Pe colțurile fiecăreia s-a scris cu vopsea roșie „CDD”, ceea ce însemna „Casă De Demolat”. Totuși au rezistat până în anul 1970 și în tot timpul acesta în ele au locuit oameni.

În apartamentul nostru de la etajul întâi conviețuiau patru familii, una din ele fiind înrudită cu noi. Însă bucătăria, coridorul, baia și toaleta erau comune. Chiar și așa, se considera că am avut noroc: erau apartamente și cu câte zece-douăsprezece familii și mai existau și barăci comune, unde familiile trăiau separate doar de o perdea sau de un paravan de placaj. Și vecinii noștri erau relativ liniștiți.

ÎN TIMPUL războiului, aproape toți locuitorii Moscovei s-au refugiat în străfundul țării, iar alte familii, dislocate din zona frontului, s-au stabilit la Moscova, ocupând casele părăsite. Când, după război, s-au întors vechii locatari, Moscova s-a pomenit suprapopulată. Nimeni nu mai dorea să plece din Moscova, deoarece aici aprovizionarea cu produse era mai bună decât în provincie. Trăiau în subsoluri, în magazii, în barăci și aproape în toate apartamentele și-au găsit adăpost mai multe familii, chit că și până la război fusese lipsă de spațiu în apartamentele comune, acum situația devenise și mai proastă. Toate astea s-au

ÎN PREFĂȚA cărții „Bukovski la Sighet”, pe care am editat-o acum câteva săptămâni, spuneam că lucrul cel mai dificil în relația cu Vladimir Bukovski este să-i găsești definiția. Asemenea fenomenelor cele mai simple ale naturii, el se manifestă spontan, iar explicația cauzală este anevoioasă. Comportarea îi este contrastantă. Plin de forță, dar și de sensibilitate, răspicat dar și plin de nuanțe, lipsit de diplomatie dar și sentimental, grav și în același timp spiritual, debordând de energie, dar și cu neașteptate ingenuități adolescente, Vladimir Bukovski, omul care a trăit 12 ani în Gulagul lui Hrușciiov și Brejnev, iar apoi, de la jumătatea vieții, și-a găsit șansa unui nou destin în Occident, este astăzi specialistul cel mai avizat în problemele comunismului. Este cel mai avizat pentru că a trăit comunismul în ipostaza cea mai critică, de om care s-a încăpățânat să fie normal într-o lume anormală; de om care a preferat să fie liber interior, făcând abstracție de închisoarea – mai mare sau mai mică – în care s-a născut și s-a format.

Fragmentele pe care le prezint acum cititorilor *României literare* sunt extrase dintr-o altă carte, dar definiția dată autorului rămâne pe de-a-ntregul valabilă. „Și se întoarce vântul” (titlul este împrumutat din versetul 6, capitolul 1, al Ecclesiastului) este o scriere autobiografică în care Vladimir Bukovski, contestatarul anticomunist, devenit după stabilirea în Anglia un strălucit analist politic, își exersează de astă dată talentul evocativ și satiric, tandrețea și sarcasmul, sagacitatea epică și umorul fermecător asupra universului concentraționar mai strict sau mai larg în care a trăit, astfel încât cartea (care va apărea în curând în librăriile românești, după o lungă carieră internațională) este în întregul ei o variațiune pe tema libertății și a lipsei de libertate.

Traducerea a fost făcută după varianta în limba rusă tehnoredactată de autor. Vladimir Bukovski a avut bunăvoința să acorde Academiei Civice dreptul de reproducere, urmând ca o parte a tirajului să fie distribuită elevilor Școlii de Vară de pe lângă Memorialul Sighet, pe care a onorat-o în iulie 2002 cu prezența sa.

Am încredințat traducerea profesorului Dumitru Balan, care este și autorul notelor.

Titlul și subtitlurile fragmentelor publicate aparțin redacției *România literară*.

Romulus Rusan

perpetuat până în anii '60, dar și acum mai bine de o treime din apartamentele moscovite sunt apartamente comune.

Un asemenea mod de viață naștea interminabile bârfe, certuri și bătaii între colocatari. Oamenii nu mai puteau să-și tănuiască unul față de celălalt nici cele mai mici amănunte ale vieții lor și fiecare știa ce fierbe vecinul în oala sa. Orice vorbă scăpată în fața sobei putea fi extrasă din acest război de bucătărie și folosită pentru denunțul politic, mai ales dacă exista fagăduiala obținerii camerei eliberate. Mult mai dificil era pentru aceia care din moși strămoși erau moscoviți, cu o educație de stil vechi. Nu puteau să se degradeze cu bârfe de bucătărie, cu lupta zilnică pentru spațiul vital, nu erau deprinși cu acestea. Educația le impunea să fie concilianți, îngăduitori, amabili, iar viața de zi cu zi le pretindea să se tot apere. Problema aceas-

ta, dacă generalizăm, a devenit, probabil, una dintre cele mai importante în veacul nostru. Inteligența și politețea nu făceau față în confruntarea cu mitocănia, cu ticăloșia și forța brutală. Ce poți să le opui? Cu ce poți să le combați? Cu aceleași mijloace? Însă atunci începea decăderea sufletească, și ambele părți încetau să se mai deosebească prin ceva una de cealaltă. Să rămâi tu însuși? Însă atunci începe distrugerea fizică.

Oare nu se resimte aceeași problemă și în încercările societății occidentale de a stăvili comunismul și terorismul intern? Bunica mea, necunoscând probabil generalizarea acestor fenomene, se rușina să meargă la bucătărie, atunci când vecinii puneau acolo la uscat cearșafurile furate de la ea. Tot așa dispărea vesela, uitată imprudent.

(continuare în pag. 16)

me

Avanpremieră editorială

Vladimir Bukovski ȘI SE ÎNTOARCE VÎNTUL - fragmente -

mului” și așa mai departe. Apoi fiecăruia dintre noi i-a fost legată la gât cravata roșie, au bătut tobele, au răsunit trompetele și organizatorul ceremoniei, stând lângă drapel, a rostit: „Tineri pionieri! La luptă pentru cauza lui Lenin și Stalin, fiți gata!”. „Totdeauna vom fi gata!” am răspuns noi în cor, și cu aceasta ceremonia a luat sfârșit.

La drept vorbind, nimeni n-avea nimic împotriva să devenim pionieri. Era un lucru foarte obișnuit: împlineai vârsta și deveneai pionier, apoi consomolist, iar după aceea membru de partid. După cum știu, așa s-a întâmplat cu toți, cam tot așa cum se trece dintr-o clasă în alta. Mai departe însă totul s-a înrăutățit. Se organizau în mod regulat adunări pionierești, parade și „careuri” și, în timp ce fericirii nepionieri mergeau acasă, să se plimbe și să se distreze, noi trebuia să transpirăm la întruniri și să dezbaterem niște probleme plictisitoare, despre situația la învățătură și disciplină, să participăm la informări politice și așa mai departe. Profesorii și pedagogii începeau, cu fiecare ocazie, să-ți spună că trebuie să fii mai ascultător, să nu faci așa și pe dincolo. Și toți primeam sarcini obștești: să scoatem o gazetă de perete, să scriem referate, să-i ajutăm pe cei rămași în urmă cu învățătura și, principalul, să ne educăm unul pe celălalt, să-i prelucrăm pe cei cu nota 2 și pe cei ce încălcă disciplina. Adică, pe neobservate, în tradiționala vrăjmașie dintre elevi și profesori, am trecut de partea profesorilor, ceea ce era anormal și, cumva, mișelesc. Din punctul de vedere al clasei, aceasta constituia o trădare.

Se petrecea în noi un fel de dedublare, pe de o parte, la fel ca și întreaga clasă, îi necăjeam pe profesori și făceam diferite pozne la lecții, iar pe de altă parte, la adunări trebuia să-i judecăm pe cei care făceau aceste lucruri, trebuia

să-i denunțăm în mod public. Unii dintre noi deveneau astfel pur și simplu pârători și atrăgeam ura tuturor. Majoritatea mințeau și erau fațarnici, se prefăceau că nu știu și nu văd nimic. Toți, însă, trebuia să-i condamnăm pe cei rău văzuți.

Pentru mine aceasta a devenit extrem de evident, deoarece, fiind cel mai bun elev, m-au numit președinte al organizației de pionieri din clasa noastră. Trebuia să organizez aceste afurisite de adunări, să urmăresc ca toți ceilalți pionieri să-și îndeplinească sarcinile, să

“În primă
am fost
KGB, la in

particip la ședințele conducerii pionierilor pe școală și așa mai departe. Profesorii îmi spuneau în mod direct pe cine să pun în discuția adunării, pe cine să propun să fie exclus din rândul pionierilor sau cum să mai fie sancționat. Trebuia să particip personal la discutarea acelor rezultate proaste la învățătură și a acelor ce încălcau disciplina. Odată, învățătoarea noastră m-a chemat din nou la o asemenea prelucrare. De obicei, în timpul pauzei ne retrăgeam undeva, în trei și, în prezența învățătoarei, eu trebuia să-i fac morală colegului de clasă învinuit. Am început cu obișnuitele și plictisitoare muștrări formale, spuneam că el ne face de rușine pe noi, pe toți, că trebuie să se corijeze pentru a ajuta prin aceasta țării întregi să edifice comunismul, când, brusc, mi-a venit în minte o idee surprinzătoare: numele acestui băiat era Ulianov, ca al lui Lenin, și am început să-i spun că face de rușine

(urmare din pag. 15)

Din fericire, pesemne datorită condescendenței noastre, nu s-au produs nici scandaluri, nici bătăi, ceea ce nu se poate spune despre alte case din împrejurimi. Ba un soț beat alerga prin curte, după soție, cu cuțitul în mână, ba într-un apartament oarecare se iscau niște bătăi cu geamuri sparte, ba chiar și femeile se încăierau pe undeva și se injurau de mama focului, în plină zi.

Cinci persoane locuiau în două camere. Părinții, în majoritatea timpului, erau la lucru, sora la școală, iar eu cu bunica rămâneam acasă. Împreună mergeam după petrol (gaze nu aveam atunci și mâncarea se prepara pe lampa cu petrol), împreună stăteam la cozi uriașe, kilometrice, la făină. Pentru a rezista la o asemenea coadă îți trebuiau câteva zile și, pentru a nu se încurca ordinea, ți se nota în palmă, cu creion chimic, numărul curent. Seara și dimineața veneam la apelul nominal. De obicei stăteam la coadă familii întregi cu copiii, deoarece cantitatea de făină era vândută după numărul de persoane. În fiecare seară bunica îmi citea cu voce tare, în genere din Pușkin, Jukovski, Nekrasov, basmele lui Andersen sau ale fraților Grimm. Era deja foarte bătrână și, de regulă, adormea la mijlocul lecturii. Ochelarii îi cădeau și începea să sforăie, iar eu o zgâlțâiam: „Bunico, ce se întâmplă mai departe? Bunico, nu mai dormi!”

Uneori mergeam cu bunica la plimbări mai lungi. Mergeam fără grabă de-a lungul râului, prin Piața Roșie și parcul Alexandrovski, prin jurul Kremlinului. Pe pavajul din piatră cubică al Pieței Roșii huruiau camioane prăfuite, verzi. Bunica îmi spunea că sunt de culoare kaki. Kremlinul se reliefa ca o cetățuie misterioasă, în care era interzis să pătrunzi. Cupolele și turnurile te ademeneau numai de după ziduri. Bunica îmi povestea tot felul de întâmplări din istorie: și despre tătari, și despre Ivan cel Groaznic, și despre clopotul-țar, și despre tunul-țar. Povestea despre țari, despre boieri, despre clopotele de la Kremlin, și cum plutea, diminețile, deasupra Moscovei, zangătul clopotelor, iar mulțimile de oameni, îmbrăcate de sărbătoare, dădea năvală în Kremlin. Și când treceam pe lângă turnul Spaski, repeta invariabil:

„Cine clopotul-țar să ridice poate,

Cine poate să întorcă tunul-țar,

Cine trufașule, cușma nu-și va scoate

La Kremlin, la ușa sfântă de altar?”

Întotdeauna mi-l reprezentam pe acest ins trufaș: stătea în fața porții Spaski, cu mâinile în șol-

duri, privind în sus și ridicându-și atât de tare capul, încât căciula era gata să cadă. Semeț flăcău! Dar, altfel, aproape toată ziua mi-o petreceam în curte. În mijlocul tuturor acestor scandaluri obișnuite, injurături, bătăi cu cuțitele, noi, copiii, duceam viața noastră deosebită, puțin impresionați de cele ce se întâmplau. Mansardele, subsolurile și scările alcătuiau universul nostru. Firește, ne jucam în permanență de-a războiul, și într-o tabără erau ai NOȘTRI, iar în cealaltă, neapărat, NEMȚII. Deoarece nimeni nu dorea să-i joace pe nemți, fiecare tabără socotea că ea îi reprezintă pe ai noștri, iar cealaltă – pe nemți. Datorită numeroaselor magazine și anexe, curtea noastră avea o mulțime de cotloane, numai bune pentru ambuscade.

BĂIEȚII mai mari vânau porumbei, îi schimbau între ei, mai furau de la alții, și, în taină, se cinsteau cu votcă în hulubăriile lor. Serile se adunau pe grupuri în fața porților, uneori și cu ghitarele. Aproape toți se ocupau, într-un fel sau altul, de furtisaguri și atmosfera acestei vieți era în întregime pătrunsă de un iz infractional. După cât îmi pot aminti, un asemenea climat domnea peste tot în toată Moscova, în acei ani.

Idolul puștilor era unul, Iurka, o namilă de om veșnic beat, fost luptător, instigatorul tuturor încăierărilor. Îi plăcea să iasă în curte în maiou, sau chiar gol până la brâu, să-i poată fi admirați bicepsii puternici, și mergea la o berărie din apropiere. Aici se îmbăta și provoca bătăi, din care ieșea întotdeauna învingător. Stătea cu orele în fața porții, legându-se de trecători. Printre noi circulau legende despre forța și faptele lui glorioase.

Familiiile cele mai numeroase, precum și cele cu scandalagii, locuiau în subsoluri. Între ele se iscau adesea adevărate bătălii, în care, uneori, întreaga curte trecea de o parte sau de cealaltă, participând activ la chelfăneală. Când era timp frumos ieșeau la soare niște băbuțe, copiii se târau prin praf, rufele se uscau pe frânghie, iar în fundul curții, într-o camera de la demisol, își ducea traiul o vrăjitoare. Cea mai reală vrăjitoare, bătrână și hidoasă, cu un neg pârșos pe obraz și cu un nas corioat. Se povestea că nu intra în contact cu nimeni, nici la bucătărie nu mergea, făcându-și mâncarea la lampa cu petrol din camera sa. Nici lumina electrică n-o folosea, ci stătea lângă lampa de gătit. Se vorbea, de asemenea, că nopțile și le petrecea răsfoind cărți vechi de vrăjitorie, care, în afară de ea, nu puteau fi citite de nimeni, și deasupra lor, făcea niște farmece.

Într-adevăr, de multe ori, seara, furișându-ne la fereastra ei, o puteam observa prin sticla murdară cum stă lângă lampa de gătit cu aceste cărți înfrigorante. Afară ieșea foarte rar și, bineînțeles, fiecare apariție a ei, în paltonul de blană

roasă și cu pălăria de modă veche, provoca o agitație generală. Iarna aruncam în ea cu bulgări de zăpadă și chiar bucați de gheață, alergam în urma ei și strigam cu frenezie: „Vrăjitoarea! Vrăjitoarea! Vrăjitoarea!”. De obicei, la ușa, își întorcea nasul său corioat spre noi, grăind cu glas plângăreț: „Copii, ce răi sunteți, copii! Ce v-am făcut?”. Și, desigur, prin aceasta ne provoca o și mai mare ură.

Într-o vară, spre seară, femeile au început să se agite brusc prin curte, bătrânele să se alarmeze. „Moare vrăjitoarea! Moare vrăjitoarea!”. Un grup mare, învingându-și frica, a spart ușa și a năvălit în cameră, calcându-se unul pe altul și împiedicându-se de prag. „A murit, a murit deja vrăjitoarea”

N-am văzut nimic, din cauza spinărilor, și am început să privesc pereții și tavanul. Mirosea a praf și mucegai, exact ca la mansardă. Pe un perete atârna o fotografie mare, înrămată, cu un tânăr ofițer cu niște mustați proeminente și o fată ce zâmbea timid, într-o rochie de mireasă. Mult timp în acea seară nu s-a calmat agitația din curte. Grupuri-grupuri discutau despre vrăjitoare. O băbuță foarte bătrână povestea: „Era o domnișoară educată, se spune că știa zece limbi. Foarte repede, prin anul 1918, mirele ei a fugit în sud, la albi, era ofițer, de întors nu s-a mai întors, zice-se că a fost ucis. Iar ea nu voia să creadă și l-a tot așteptat. Alte grupuri discutau mai mult despre faptul că s-a eliberat acum o cameră și cam cine ar putea s-o primească.

Și iată, îmi aminteam cu obstinație de acest episod cu vrăjitoarea ori de câte ori nimeam în închisoarea Lefortovo. Deveneam crispă din cauza acestor amintiri și nici un fel de justificări nu mă ajutau. Așa o și vedeam, de parcă ar fi fost vie, când, ajungând în fața ușii îmbrăcată în blana roasă, se întorcea, și ni se adresa pe un ton plângăreț: „Copii, ce răi sunteți, copii!”.

[...]

NSA, poate, numai două episoade din viața mea de școlar mi le-am amintit acum cel mai des, două episoade rușinoase și dure. Unul legat de apartenența mea la organizația de pionieri. Am devenit pionieri aproape toți din clasă, aveam câte opt ani și nimeni nu ne-a cerut acordul. Pur și simplu ne-au anunțat că pe data de cutare va avea loc primirea în rândurile pionierilor și vor fi primiți cei mai merituosi. În ziua stabilită am fost duși la Muzeul Revoluției, noroc mare că el se afla după colț, pe strada Gorki. Ne-am aliniat într-una din săli, au adus în mod solemn drapelul și fiecare dintre noi a trebuit să depună jurământul sub drapel: „Eu, tânăr pionier, jur solemn în fața tovarășilor mei că voi apăra cu fermitate cauza lui Lenin și Stalin, pentru victoria comunis-

rii

La ieșirea din Gulag. (Coperta revistei franceze L'Express)

amele conducătorului, că, având
n asemenea nume, este obligat să
aveți, cum învăța Lenin și am
completat ceva despre faptul că
Lenin, probabil, s-ar fi întristat
dacă ar fi aflat despre comporta-
rea respectiv. Am vorbit, pro-
babil, foarte elocvent, convingător
și chiar ofensator, deoarece el s-a
embujorat brusc, s-a crispat și a în-
ceput să plângă.

- Ești un ticălos, a spus el. Un
nemernic! S-a ridicat și a plecat.

Învățătoarea era entuziasmată
de un asemenea efect, m-a lăudat,
iar eu m-am simțit brusc, într-ade-

ară aceea,
nemernic la
rogatoriu."

ăr, și nemernic, și ticălos. N-am
rezistat deloc faptul că băiatul face
de rușine pe cineva și nu-i purtam
nici un fel de pică. Pur și simplu
n-am obisnuit să rostesc formal-
tățile care mi se cereau, și toți
cei cărora le-am vorbit până acum
și dădeau seama că le vorbesc ne-
încerc și acceptau, numai ca să
scape de mine. Nimeni nu se su-
păra pe mine și cu toții eram în re-
lații de prietenie. Ba chiar mă prie-
veau cu respect, deoarece nu de-
munțam pe nimeni și întotdeauna
mă făceam că nu observ nimic.

Acum, însă, provocasem o adevă-
rată furie și asta m-a uimit.
Pe neașteptate am înțeles că nu
doresc, că nu pot să mai joc acest
joc idiot. De ce? Pentru ce? De ce
trebuia să fiu o armă în mâinile
lor? Și am refuzat. Au încercat să
mă convingă, să mă prelucreze, să
mă condamne, însă mi-am impus
punctul de vedere. N-am explicat
motivul refuzului meu, deoarece
n-aș fi putut, probabil, să-l justific,

însă de atunci am încetat să mai
port cravata roșie. Așa procedau
mulți: purtau cravata în buzunar și,
dacă cei mari îi certau, atunci, pe
ascuns, la toaletă, și-o puneau la
gât. Puteai explica oricând că s-a
murdărit, iar părinții n-au avut
timp s-o spele.

Aveam atunci vreo zece ani, iar
la paisprezece, când au început să-
i primească pe toți în Comsomol,
eu n-am intrat în Comsomol. „Ce-i
cu tine, crezi în Dumnezeu?”, mă
întrebau din curiozitate, însă iarăși
n-am stat să le explic nimic. Mult
timp m-au bătut la cap, deoarece
învățam bine și toți cei cu rezultate
bune era prevăzută să fie primiți în
Comsomol, însă n-au putut face
nimic și m-au lăsat în pace. „Ai
grijă, îmi spuneau mulți colegi, îți
va fi mai greu să intri la institut!”

Moartea lui Stalin ne-a zguduit
viața din temelii. Orele de școală,
practic, nu se mai țineau, profes-
orii plângeau în hohote și toți pă-
șeam cu capetele plecate. La radio
se transmiteau încontinuu marșuri
funebre și se simțea, cumva, că nu
mai există autoritate.

Un om striga, cu glasul sugru-
mat de durere, de la fereastra spi-
talului de oftalmologie: „Stalin a
murit, iar eu sunt aici!”. Au încetat
scandalurile și încăierările din
curte, iar oamenii vorbeau fâșș:
„Pentru cine își vor da viața acum?
Pentru Malenkov, poate? Nu. Po-
porul nu-și va da viața pentru
Malenkov!”

Mulțimi uriașe de oameni, ne-
organizate, se scurgeau spre Sala
Coloanelor, unde era depus trupul
lui Stalin, și se simțea ceva neobiș-
nuit în această mulțime de necu-
prins, tăcută și mohorâtă. Autorită-
țile nu s-au decis să o stăvilească,
au barat doar unele străzi lateralni-
ce cu șiruri de autobuze și camioa-
ne, iar mulțimea se scurgea necon-
tenit. Pe acoperișuri și prin man-
sarde, am reușit să ajungem până

la hotelul „Național” și de acolo,
de pe acoperiș, am văzut o mare de
capete. Și parcă valurile se mișcau
pe această mare, legănând mulțim-
ea, împingând și retrăgându-se
și, deodată, pe una din străduțele
laterale, aflându-se sub presiunea
umană, un autobuz s-a legănat,
apoi a căzut ca un elefant, culcat
pe o parte. Acest pelerinaj a durat
câteva zile și mii de oameni au
murit în îmbulzeală. Mult timp
după aceea, pe strada Gorki erau
împrăștiți nasturi, poșete, galoși,
hârtii. Chiar în gura leilor din fața
porții Muzeului Revoluției cineva
a introdus câte un galos. În ziua
funeraliilor au început să șuiere
sfâșietor fabricile și uzinele, să
claxoneze automobilele și vapoa-
rele; se întâmpla ceva iremediabil,
groaznic. Cum vom mai trai
acum? Cui ne lași pe noi, părinte?
[...]

ÎN VARA anului 1958 a fost
dezvăluit un monument închinat
lui Maiakovski. La ceremonia
oficială a dezvelirii monumen-
tului, au recitat poezii poeții sovie-
tici oficiali, iar spre sfârșitul cere-
moniei au recitat poezii amatorii
din public. O astfel de întorsătură
neașteptată, neplanificată, a plăcut
tuturor și ne-am înțeles să ne întâl-
nim aici în mod regulat. La început,
autoritățile n-au văzut în aceasta
un pericol deosebit, iar într-un ziar
moscovit era publicat chiar un arti-
col despre întâlnirile acestea, cu
indicarea timpului la care se țin și
invitația adresată tuturor iubitorilor
de poezie. Au început să se
adune aproape în fiecare seară, în
special studenții. Recitau versuri
ale unor poeți uitați și reprimăți,
versuri proprii, uneori se purtau
discuții despre artă, despre litera-
tură. Se crease ceva asemănător
unui club sub cerul liber, ceva si-
milar Hyde Park-ului¹⁾. O aseme-
nea inițiativă periculoasă n-a fost
pe placul autorităților, n-au putut
s-o mai tolereze și, în scurt timp,
au interzis întrunirile.

Nu mergeam pe atunci în Piața
Maiakovski și știam despre asta
doar din auzite. Acum, după în-
tâmplarea cu revista și toate expe-
rimentele care au urmat, am regretat
că n-am participat și eu. Printre
oamenii adunați acolo, puteam să
găsesc tovarăși de idei, ne-ar fi
fost mai ușor să ne impunem, să ne
apărăm dreptul la originalitate.
Sentimentul degradant al lipsei de
libertate pe care-l încercam, avea
ofensă care mi se aducea când oa-
meni străini încercau să dispună de
soarta mea, mă ardea și îmi cerea
să ripostez activ. În septembrie
1960, intrasem deja la universitate
și m-am înțeles cu un prieten care
locuia aproape de Piața Maiakovski
și cu un altul care studia la Institu-
tul de Teatrul să începem din nou
lecturile la monument.

Calculul era simplu: cei ce ve-
neau odinioară aici și nu erau prea
speriați de „hingherirea” de care
avuseseră parte, după două-trei

întâlniri de-ale noastre, cu sigu-
ranță vor veni. Chiar așa s-a și în-
tâmpat. La scurt timp, lecturile
noastre se desfășurau cu regulari-
tate, se adunau deja o mulțime de
audienți. Am făcut rapid cunoștin-
ță cu cei „bătrâni” și am descoperit
cu bucurie că viața lor era foarte
activă chiar și în afara acestor în-
tâlniri. În afară de difuzarea prin
Samizdat a versurilor unor poeți,
interziși ani îndelungați, ei își se-
lectau și difuzau și creațiile pro-
prii.

Doar ce fusese arestat prietenul
lor, Alexandr Ghinsburg²⁾, pentru
editarea a trei numere din revista
de poezie „Sintaxis” și ei pregă-
teau deja cu sârg editarea unor noi
culegeri ca „Fenix”, „Bumeran-
gul”, „Cokteil” și altele cu denu-
miri tot atât de ciudate. Se strădu-
iau, în afară de asta, să audieze
cursurile sovietice oficiale, partici-
pau la dispute și acolo luau cuvân-
tul, puneau întrebări și generau, de
fapt, o adevărată dispută de idei.
Aveau încă din timpuri mai vechi
legături vaste cu persoane foarte
diferite: oameni de știință, scrii-
tori, artiști plastici. Cercul meu de
cunoștințe creștea impetuos. Lec-
turile din Piața Maiakovski, la
Maiak³⁾, cum o numeam, într-ade-
văr, ca un far, atrăgeau tot ceea ce
era mai bun și mai original din
ceea ce exista la vremea aceea în
țară. Era exact ce-mi și doream de
atâta timp.

În urmă cu aproape o sută de
ani, tinerii noștri citeau pe nerăsu-
flate broșuri socialiste, discutau, la
întâlniri, utopiile socialiste și cine,
pe atunci nu-l știa pe Fourier sau
Prudhon era considerat un igno-
rant. Parola noastră era cunoaște-
rea versurilor lui Gumiliov, Paster-
nak, Mandelștam. Dacă agenții
Rusiei țariste studiau tratate socia-
liste ca să poată pătrunde în mijlo-
cul tineretului, agenții KGB-ului,
fără voie, deveneau mari specia-
liști în poezie.

Era timpul când libertatea de
creație, problemele artei și literatu-
rii deveniseră centrale în viața so-
cietății și cei mai mari revoluțio-
nari s-au dovedit a fi artiști plasti-
ci nonconformiști, poeții – „for-
maliști” etc. Lucrurile se petreceau
astfel nu din inițiativa noastră, ci
din vina autorităților, care nu dore-
au să recunoască libertatea de
creație și tuturor încercau să le im-
pună realismul lor socialist. Un fe-
nomen paradoxal în Occident,
concomitent: avangardiștii erau
aproape toți parcă aleși pe sprân-
ceană, comuniști, iar la noi eram
considerați în afara legii. Compo-
nența participanților era foarte
pestriță. Erau și unii pe care îi in-
teresa doar arta pură și luptau pentru
dreptul artei de a fi pură. Ei se con-
siderau dintotdeauna apolitici, dar
ajungeau prin crezul lor chiar în
miezul luptei politice, în fruntariile
ei. Erau și unii, ca mine, pentru
care dreptul artei la independență
era doar un pretext, unul din punc-
tele de dezacord, și prezența noas-

tră se explica prin faptul că aici era
centrul pasiunilor politice. Erau și
altfel de oameni, asemenea autoru-
lui unor versuri pe care le-am reți-
nut încă din acea vreme:

„Nu, pistoalele nu le vom
descărca noi

În plin, în coloane verzi ce
mărșăluiesc!

Suntem mult prea poeți, oameni
cu nevoi,

Iar dușmanu-i puternic, forțele
lui cresc.

Nu, nu în noi va renaște Van-
deica

La momentul stabilit, hotărâ-
tor!

Noi suntem mai mult adepții
ideii,

Iar băta-i numai argumentul
lor.

Nu, pistoalele nu le vom des-
cărca noi!

Dar în clipe astrale, de pace
sau război,

Epoca a creat, darnic, poeți de
soi,

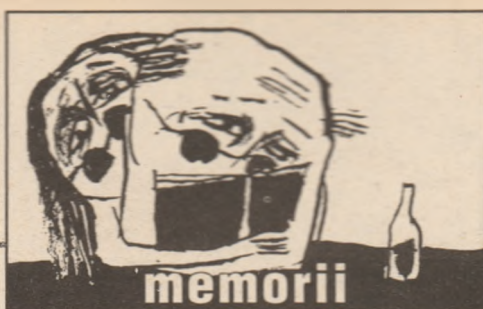
Iar ei au creat, în neștire, doar
soldați.”

Printre oamenii care se învâr-
teau la Maiak erau destui neo-
marxiști și neocomuniști de toate
orientările, dar nu ei dădeau tonul.
Tendința aceasta murise, rămăsese
de domeniul trecutului. Ea apăruse
în anii '50, ca o reacție firească la
samavolnicia stalinistă: sprijinin-
du-se pe tezele clasicilor marxism-
leninismului; apelând la ele, oa-
menii încercau să determine pu-
terea să respecte aceste principii
luminoase. Dar autoritățile nu mai
luau de mult în seamă principiile
afișate pe fațada partinică, ci acțio-
nau pe baza propriilor motivații
conjuncturale. Iar oamenii, cu cât
tindeau mai mult să-și definească
aceste principii marxiste indes-
tructibile, cu atât mai mult ajun-
geau la convingerea că aceste prin-
cipii nu există, iar ceea ce există
duce nemijlocit la Stalin.

Mai târziu rămăseseră și unii
care invocau marxismul în mod
demagogic, considerând că aceas-
tă poziție e mai comodă și că nu
exista nici un pericol dacă te
hotărâi să critici puterea, cum s-ar
spune, să lupți cu puterea înarmat
cu tomurile leniniste. Dar această
poziție, cum s-a și dovedit, mai cu-
rând întărea dictatura comunistă,
în loc s-o slăbească. Cei mai mulți,
care, cât de cât, aveau ceva în cap
au mers mult mai departe pe calea
evoluției lor politice și glasul aces-
tora suna destul de distonant. Po-
pularitatea lui Lenin și a altora a
scăzut într-atât, încât critica nu mai
suna ca o învinuire, ci aproape ca
un elogiu: autoritățile apăreau nu
ca niște dogmatici fanatici, ci ca
niște oameni pragmatici care ne-
glijau voit doctrina învechită.

(continuare în pag. 18)

Vladimir Bukovski

ȘI SE ÎNTOARCE VÎNTUL

- fragmente -

(urmărire din pag. 17)

MI SE PARE că în Occident s-a trecut cu vederea acest moment, considerându-se adesea că mișcarea pentru drepturile omului în URSS este încă una din variantele neomarxismului. Paradoxul constă în faptul că puținii participanți la această mișcare, care, în acțiunile lor de protest, ajung să creadă în mod sincer în socialismul cu față umană, în activitatea practică sunt alături de toți ceilalți. Luptăm cu toții, la urma urmei, pentru o față umană, că de socialism suntem sătui până peste cap!

Deci, într-un fel, printre noi, practic, nici nu mai existau socialiști la vremea aceea. Luptam din răspuțeri pentru libertatea concretă a creației și nu întâmplător, mai apoi, mulți dintre noi s-au contopit în mișcarea pentru drepturile omului: Galanskov, Haustov, Osipov, Edik Kuznetsov și mulți alții ne-am cunoscut la Maiak. Sinceagov, viitorul delator în dosarul maiakoviștilor, acela era, într-adevăr, socialist cu față umană.

Recitarea de versuri direct în piața din mijlocul orașului crea o atmosferă cu totul neobișnuită. Mulți dintre recitatori erau autori profesioniști excelenți, alții erau poeți talentați: Șciukin, Kovșin, Mihail Kaplan, Victor Kalugin, Alexandrovski, Șuht și alții. La fiecare lectură se adunau sute de oameni. Întâlnirile aveau loc de obicei seara, sâmbăta și duminica. Pe mine, și se pare că pe toți ceilalți, m-a impresionat în mod deosebit Anatolii Șciukin. Versurile sale pline de talent, originale, le recita minunat și lucrul acesta era foarte important: nu exista nici un fel de aparatură tehnică, nu aveam microfoane, amplificatoare. El îi fermeca propriu-zis pe oameni când pronunța: „Iar pe îngusta Peninsula Arabică nu a mai rămas, Dumnezeu, loc liber pentru cimitir...”; în primul moment te vrăjea prin sunetul plăcut al vocii sale, unda sonoră te cotopea și te subjugă, dar chiar în momentul în care erai dispus să te eliberezi de acest aflix de puritate a versificației, un nou val te inunda și nu te mai lăsa să scapi de suvoial subtilului plin de semnificații.

Una dintre creațiile cele mai

recitate la Maiak era *Manifestul uman* al lui Galanskov. Îl recita chiar autorul sau amicii noștri, actorii. Până în clipa de față nu mi dau seama, dacă acestea erau cu adevărat versuri bune, deoarece erau prea profund legate de amintirea noastră despre acele timpuri. Noi receptam *Manifestul uman* ca pe o simfonie a răzmeriței, ca pe o chemare la nesupunere:

*„Ies în piață
Și orașului îi asurzesc
urechile
Cu strigătul meu de
disperare...”*

răsunau versurile deasupra pieței Maiakovski, ca și cum, acolo și în acel moment a fost găsit tocmai cuvântul necesar poetului. În versurile sale, Iurka era exact ceea ce simțeam, ceea ce însemna viața noastră însăși:

*„Acesta-s eu,
Cel ce vă cheamă la adevăr
și răscoală, pe alții nu mai doresc
deloc să-i slujesc,
Rup lanțurile negre, de
smoală,
Plăsmuite din minciuni ce nu
mai conținesc.”*

Ca și el, noi, toți ceilalți, simțeam cum din această disperare, din revoltă, crește și renaște personalitatea liberă și independentă:

*„Nu-mi trebuie pâinea voastră
amestecată cu lacrimi.
Și cad și mă ridic, zbor în
semivis, în seminălcire...
Și simt cum înfloresc
omenescul în mine.”*

U ADEVĂRAT, acesta era un manifest al omului, iar nu un mărginit manifest politic.

Imaginați-vă că toate acestea erau rostite în centrul Moscovei, sub cerul liber, în chiar acea Moscova unde, cu șapte-opt ani în urmă, pentru asemenea cuvinte, spuse numai în șoaptă, primeai, fără nici o discuție, zece ani de pușcărie. Neavând permisiunea de odinioară de a acționa, autoritățile își ieșeau și mai mult din minți și considerau că nu trebuie să mai îngăduie această libertate: de la prima lectură puneau la cale provocări, îi rețineau pe recitatori și comunicau numele acestora la instituțiile de învățământ, pentru că majoritatea dintre noi eram studenți. În

institute au fost luate măsurile de rigoare, în general excluderea din facultate. În realitate măsurile punitive, represaliile împotriva noastră erau organizate de comitetul orașenesc al Comsolului și de comandamentul său operativ, în fapt de KGB. Periodic băieții noștri erau percheziționați, le erau confiscate culegerile de versuri și alte lucrări literare scoase de Samizdat. Agenții operativi provocau în piață bătăi pentru a ne putea împărtășia, nu ne lăsa să ne apropiem de monument la ora stabilită pentru întâlnirile noastre, făcând cordon în jurul lui. Dar, cu toate acestea, nu puteam fi opriți, mai ales că și mulțimea era totdeauna de partea noastră.

Concomitent, în presa de partid a fost întreprinsă o campanie de defăimare împotriva noastră. Scriau despre noi tot felul de prostii, cel mai des că suntem niște paraziți, că nu ne ocupăm de nimic serios, că nu lucrăm nicăieri. Ultima chestiune era, într-adevăr, o realitate, întrucât, printr-o decizie a KGB-ului, eram excluși din institutele de învățământ și nu ni se dădea nicăieri de lucru. Dar toată această defăimare, practic, ne făcea reclamă și toți oamenii se îngheșuiau să ne asculte „la maiaciok”.

IN 1961, în luna aprilie, în piață s-a desfășurat o adevărată bătălie. Tocmai avusesese loc zborul lui Gagarin, ziua a fost declarată sărbătoare și mulțimi de oameni simpli au invadat străzile. Noi aveam programat pentru această dată un recital de poezii dedicat comemorării morții lui Maiakovski. La ora stabilită, piața era plină până la refuz. Mulți plimbăreți, văzând lume adunată și neștiind ce anume se va petrece acolo, se apropiu de piață. Părerile noastre

erau împărțite: unii considerau că manifestarea noastră literară trebuie amânată, alții, dimpotrivă, că e prea târziu să o amânăm. Într-un sfârșit am hotărât să ne declamăm versurile. Atmosfera devenise extrem de încordată, agenții operativi erau pregătiți să acționeze în orice clipă. Când a început să recite Șciukin, aceștia au dat semnalul și s-au năpustit prin mulțime spre monument.

DE OBICEI, ne străduiam să facem cerc în jurul celor care declamau, ca să nu permitem să aibă loc provocări, în plus, publicul spectator ținea totdeauna cu noi. Și de data aceasta era la fel, numai că agenții erau foarte furioși, pentru că în mulțimea strânsă erau mulți oameni veniți întâmplător și unii erau și turmențați. A început o adevărată luptă corp la corp, celor mai mulți nefiindu-le clar cine anume cu cine se bate, iar unii săreau la bătaie numai din distracție. Cât ai clipi din ochi, piața a devenit un focar: unii se băteau, alții se împingeau cu coatele, să ajungă cât mai aproape de centrul încăierării. Agenții operativi au încercat-o bine, dar au reușit, totuși, să-i bage într-o mașină a miliției pe Șciukin și pe Osipov. Miliția și așa nu se bucura de popularitate în oraș, iar acum apariția ei pentru restabilirea ordinii a provocat o adevărată furie. La un moment dat, m-am temut chiar că mulțimea va răsturna mașina și o va face bucăți, dar până la sfârșit aceasta a reușit să se strecoare prin mulțime. Șciukin s-a ales cu un arest pe cincisprezece zile pentru „recitare de poezii antisovietice”, Osipov – pe zece zile „pentru tulburarea ordinii publice și înjurături indecente”. Ultima chestiune ne-a amuzat grozav, pentru că Osipov era cunoscut ca un adversar ferm al înjurăturilor, al expresiilor frivole și era întotdeauna indignat când auzea înjurându-se în jurul său. Chiar și numai după această întâmplare, puteai să-ți faci o impresie despre cât de neobișnuite erau timpurile. Nesiguranța și instabilitatea conducerii, teama lui Hrușciov de a face impresie proastă în Occident au blocat mult timp acțiunile orga-

nelor represive ale statului. Dar legalitatea și caracterul absolut deschis al manifestărilor noastre îi puneau în încurcătură pe cei de la KGB; ar fi dorit să găsească în spatele nostru o organizație ilegală, care să „ne fi sprijinit” și să ne fi condus din umbră. Timpul trecea, organizația nu era depistată și KGB-ul se pierdea în presupuneri. Totuși nu se încumetau să facă arestări, pentru a nu „speria” mitica organizație.

Știam deja atunci toate aceste detalii, întrucât, datorită vechilor relații, încă de pe timpul conspirației din copilărie, aveam mulți cunoscuți în comitetul orașenesc al Comsolului și chiar în comandamentul operativ comsolist, care trebuia, formal, să ne alunge, să ne împrăștie și care lucra mână în mână cu KGB-ul. Prin acești cunoscuți primeam informații destul de exacte cu privire la acțiunile ce se pregăteau împotriva noastră și puteam să avertizez băieții. În genere fie spus, încă de pe atunci, printre salariații Comsolului erau mulți care simpatizau cu noi.

DAR aveau loc permanent razii și uneori eram reținuți pentru câteva ore. Adesea, reținând pe unul dintre noi, agenții operativi ai Comsolului ne predau miliției cu procese-verbale fictive, de tulburare a liniștii. Uneori miliția ne pedepsea, mai des însă ne lăsa liberi: nu le plăceau defel milițienii voluntari, cât privește KGB-ul, cu această instituție miliția nu a încetat nici un moment animozitățile.

Când a sosit primăvara, m-am străduit, prin cunoștințele mele, activiști de Comsol, să obțin pentru băieții noștri un club oficial pe lângă un comitet raional de Comsol. Clubul ni l-au oferit cu plăcere, dar chiar atunci, pe moment, ne-au și impus anumite limite și control. Prima acțiune a clubului nostru – o expoziție de artă nonconformistă – a fost interzisă, iar clubul nostru și-a întrerupt existența, nereușind de fapt nici să fie propriu-zis deschis.

Atunci, în primăvara aceea, am fost chemat la KGB, la interogatoriu. ■

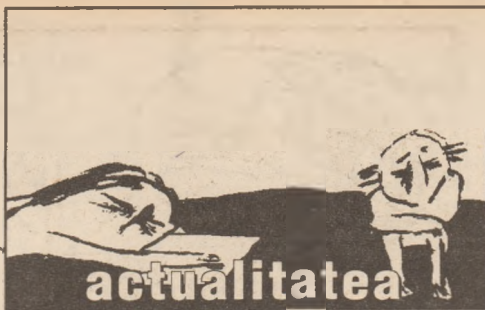
¹Hyde Park = parc regal de vest al Londrei, cunoscut pentru discursurile oratorilor de ocazie, susținute la tribune improvizate în locul numit „Speakers corner” (Colțul oratorilor)

²Ghinzburg, Alexandr Ilici (1936-2002) – ziarist rus, redactor al revistei „Sintaxis”, apărută în Samizdat, pentru care va fi condamnat în 1960 la doi ani de lagăr; în 1966 alcătuiește Cartea albă a cazului Sineavski-Daniel, difuzată prin Samizdat, apoi tipărită în 1967 în Occident (a constituit principalul capăt de acuzare în așa-numitul „proces al celor patru”, în care Ghinzburg a fost implicat, alături de Iuri Calanskov, Alexei Dobrovski și Vera Dașkova; și condamnat la 5

ani de lagăr); în 1978 este condamnat la 8 ani de lagăr cu regim sever pentru înființarea la Moscova a grupului Helsinki, menit să urmărească respectarea drepturilor omului; în 1978, împreună cu alți patru deținuți, părăsește URSS, în urma unui schimb cu spioni sovietici prinși pe teritoriul SUA; la trecerea în neființă (în iulie 2002, la Paris), prietenul său apropiat, autorul acestei cărți, a afirmat că „experiența militanților pentru drepturile omului trebuie studiată, deoarece reprezintă istoria Rusiei.”

³Maiak = joc de cuvinte în limba rusă, prima jumătate a numelui poetului rus Maiakovski însemnând și “far”

ochiul magic

Azilul de noapte

DUMINICA după-amiaza mă apucă toate angoasele copilariei, panicle școlare, că a doua zi e luni și trebuie să ia totul de la capăt, că nici nu s-a omorât cu studiul, nici nu s-a odihnit, culpabil că nu s-a pregătit cum și-a propus. Stau chircită pe canapea, ca pruncul strâns în burta mamei lui. Perdeaua este dată la o parte și mă uit pe geam. Pe geamul meu mare și frumos, termopanul cel de toate zilele și nopțile, modern, amestec artificial de "plăcut" și "util", de realitate apărută de diverse agresivități: frig, zgomote, țipetele vecinelor batute de soții lor întorși de la circiumi, fără bani și cu chef de scandal. Aurelian Octav Popa cîntă, divin, ceva din Purcell. Ascult acest *Preludiu* și nimic altceva nu ajunge la mine. Nici zgomotul furtunii ale cărei mișcări le intuiesc însă în zbaterea crengilor. Vad cum urca la cerul posomorît fumul de la coșul doamnei de vis-à-vis. Nu e vară și nu o aud cum zbură la telefon cînd vorbește cu "scumpi", "pisi"... Zidul este înalt, mîncat de timp, iar roșul cărămizii mă face să mă îndoiesc de secolul în care sînt. De ar fi numai zidul prăpădit al vecinei mele... E ora

cea bizară: "entre chien et loup". Sau cum se traduce mai recent această expresie franțuzească, "între cîine și lup". Sună telefonul. Și sună, și sună. De ce nu l-oi fi scos din priză? Sună insistent. Mă gîndesc că numai mama poate fi ca să-mi spună că fiul meu și nepotul ei iar nu a mîncat nimic, că nu vrea să bea laptele. Am rugat-o să amîne cunoscutul anunț după ora 18. De ce ațita zarvă pentru lucruri arhicunoscute? Poate a căzut și eu, mamă ingrată și comodă, nu sar repede să răspund, să-i vin în ajutor, să o liniștesc și pe mama. Mă ridic și mă îndrept spre telefon. În urechi mi se agită deja reproșurile, spuse cu ton strident și precipitat, că ea se străduiește din răpăduri cu acest copil, dar n-are nici-o vină că seamănă cu mine și nu cu taică-său, că nu vrea să mînnice și pe ea o bagă în mormînt, că niciodată n-am timp să vorbesc cu ea... Nu era mama. Nașa mea a căzut pe ghiață, a fost internată și deja operată la Spitalul de Urgență. Mă îmbrac iute, dar frumos, să

nu o fac de rîs. Ajung, urc scările ca fulgerul, spun parola "sînt fina doctorului X" și intru la secția de reanimare. Altă lume. Din toate punctele de vedere. O lume ce se zbate între viață și moarte, cu multă suferință pentru cei aflați aici și pentru familiile lor. Dar o lume a secolului acesta. Super sofisticată, super computerizată. Totul este din ultima generație a aparaturii necesare. Asistentele mișună continuu, fire, cabluri, sunetele monitorizării. E cald, totul este amenajat conform standardelor clinicilor din Occident. Mă uit, mă minunez și mă închin. "Nici chiar așa, că doar n-am murit!", spune cu umor nașa mea. Stau vreo două ore. Mi-e deja teamă să nu mă fi obișnuit cu civilizația de pe pămîntul pătrei mele dragi. Cobor și mă îndrept spre ieșirea principală. E blocată. Și totuși, dincolo de ea, vad o forfotă ciudată. M-am gîndit că o fi fost înjunghiat vreun Bulibașă și a venit clanu', solidar, să-l încurajeze. Nu e deloc gălăgie și totul pare că se desfășoară conform

unui plan prestabilit. Nu înțeleg nimic. Opresc o asistentă ca să mă lămuresc. "Sînt homleși, boschetari. După ora 18, domnul director le oferă adăpost aici. Și o masă." Îmi dau lacrimile și privesc atent spectacolul din spatele ușilor grele, masive, din sticlă. Azilul de noapte. Fiecare își știe locul și ce are de făcut. Un bărbat scoate un carton, îl desfășoară, se descaltă și se întinde cu capul la picioarele mele. Îi vad doar tălpile și degetele cum bat un ritm imaginar. Lîngă un stîlp se dezbracă o femeie. Își dă jos un tricou inimaginabil de alb, rămîne puțin într-un sutien ca spuma laptelui și își pune o bluză de trening. Are o mică salteluță pe care o derulează tacticos, cu gesturi precise. De fapt, aici toată lumea merge în ciorapi și are gesturi exacte. Femeia așterne în loc de cearșaf, un capot care nu poate acoperi nicicum întreaga suprafață. S-a așezat pe o parte și nu mai mișcă. Bărbatul din stînga ei își pune extrem de tipicar papucii din cauciuc. E mai avut, are papuci și face o scurtă pro-

menadă ca să vadă și ceilalți asta. În picioare, îmbrăcat, cu o plasă voluminoasă în mîna, stă un domn cu un zîmbet politicos, înghețat pe buze. E noul venit. Ar vrea să stea. Nu știe cum să procedeze. Ar vrea să întrebe pe cineva ceva. Nu știe cum să o facă. Se balăngăne de pe un picior pe altul, stînjinit ca orice intrus. Încăperea e plină ochi. Va rămîne, va pleca? Eu plec. Sînt imagini dure, adevărate, netru-cate. Cad, în cîteva minute, dintr-un secol în altul. Poate chiar în cel al lui Gorki. Sus, la etaj, sînt oameni care se luptă cu moartea într-un timp al super-civilizației, al tehnicii ultra moderne. Aici, jos, în holul Spitalului de Urgență, un medic salvează, altfel, alți oameni de la moarte. La ieșirea din spital, un bătrîn fără adăpost forțează să intre. Nu are voie. Există o singură regulă ca să fii admis în acest azil, fie și pentru o singură noapte: să nu fii baut. Omul nostru e bine turmentat și duhnește de groază. Mă ia complice. Trage de mine, vrea să intervin pe lîngă body-guarzii să-l lase înăuntru. "Eu unde dorm la noapte?" Fug neputincioasă. Ce lumi se deschid ațit de aproape de noi. Mergem în paralel. Ne intersectăm uneori într-un secol plin de paradoxuri.

Marina Constantinescu

5.02.1859 - a murit Alecu Russo (n. 1819)
5.02.1916 - s-a născut Alexandru Baci
5.02.1917 - s-a născut Grigore Cojan
5.02.1922 - s-a născut Teodor Bocșa (m. 1987)
5.02.1928 - s-a născut Hristu Căndroveanu
5.02.1932 - s-a născut Virgil Ardeleanu
5.02.1936 - s-a născut Ana Barbu
5.02.1939 - s-a născut Mihai Dolgan
5.02.1944 - s-a născut Tudor Vasiliu
5.02.1988 - a murit Igor Block (n. 1918)
5.02.1994 - a murit Marin Bucur (n. 1929)
6.02.1803 - s-a născut Theodor Aaron (m. 1859)
6.02.1891 - s-a născut Adrian Maniu (m. 1968)
6.02.1908 - s-a născut Geo Bogza (m. 1993)
6.02.1916 - s-a născut Gabriel Țepelea
6.02.1921 - s-a născut Dan Constantinescu (m. 1997)
6.02.1927 - s-a născut Lucian Zău
6.02.1933 - s-a născut Sorin Holban
6.02.1961 - a murit Vasile Uscătescu (n. 1883)
6.02.1993 - a murit George Ciorănescu (n. 1918)
7.02.1777 - s-a născut Dinicu Golescu (m. 1830)
7.02.1932 - s-a născut Ion

Acsan
7.02.1932 - s-a născut Dan Hăuică
7.02.1934 - s-a născut Florin Mugur (m. 1991)
7.02.1936 - s-a născut Adela Popescu-Muntean
8.02.1911 - s-a născut Liviu Deleanu (m. 1967)
8.02.1979 - a murit Alexandru Al. Philippide (n. 1900)
8.02.1993 - a murit Alex. Bărcăcilă (n. 1914)
9.02.1908 - s-a născut Cicero-ne Theodorescu (m. 1974)
9.02.1924 - s-a născut Teodor Balș (m. 1983)
9.02.1932 - s-a născut Rusalina Mureșanu
9.02.1934 - s-a născut Toma Istvan
9.02.1936 - s-a născut Andrei Pandrea
9.02.1941 - s-a născut Constanța Calinescu
9.02.1977 - a murit Emil Serghie (n. 1897)
9.02.1991 - a murit Florin Mugur (n. 1934)
10.02.1873 - s-a născut Haralambie Lecca (m. 1920)
10.02.1885 - s-a născut Alice Voinescu (m. 1961)
10.02.1902 - s-a născut Anton Holban (m. 1937)
10.02.1916 - s-a născut Haralambie Țugui
10.02.1923 - s-a născut Constantin Vonghizas (m. 1992)

10.02.1933 - a murit Vasile Gherasim (n. 1893)
11.02.1941 - s-a născut Mihai Duțescu
11.02.1838 - s-a născut Emilia Maiorescu-Humpel (m. 1918)
11.02.1875 - s-a născut A. Toma (m. 1954)
11.02.1911 - s-a născut Pericle Martinescu
11.02.1914 - s-a născut Paul Alexandru Georgescu
11.02.1918 - a murit Emilia Maiorescu-Humpel (n. 1838)
11.02.1919 - s-a născut Maria Rovani
11.02.1922 - s-a născut Margareta Bărbuța
11.02.1924 - a murit Cora Irineu (n. 1888)
11.02.1929 - s-a născut Traian Filip (m. 1994)
12.02.1894 - s-a născut Otilia Cazimir (m. 1967)
12.02.1899 - s-a născut I. Peltz (m. 1980)
12.02.1905 - s-a născut I.O. Suceveanu (m. 1960)
12.02.1922 - s-a născut Valeriu Gorunescu
12.02.1924 - s-a născut Banu Rădulescu (m. 1998)
12.02.1930 - s-a născut Teodor Vărgolici
12.02.1943 - a murit D. Nanu (n. 1873)
12.02.1979 - a murit V.G. Paleolog (n. 1891)
12.02.1996 - a murit Alexandru Struțeanu (n. 1921)

13.02.1877 - a murit Costache Caragiali (n. 1815)
13.02.1907 - s-a născut Alexandru Calinescu (m. 1937)
13.02.1911 - s-a născut Șerban Nedelcu (m. 1982)
13.02.1920 - s-a născut George Sidorovici (m. 1976)

13.02.1923 - s-a născut Horia Matei
13.02.1932 - s-a născut Aurel Covaci (m. 1993)
13.02.1935 - s-a născut Petru Carare
13.02.1959 - s-a născut Nicolae Popa
13.02.1985 - a murit Grigore Hagiu (n. 1933)
13.02.1992 - a murit Tudor Ștefănescu (n. 1912)

calendar

Neagoe Basarab și noi!

Caricatură de C. Pătrășcan

Dragă Academie,

M-AM HOTĂRÎT să-ți scriu direct întrucit, ca instituție, însemni mai mult decât suma membrilor tăi: academicienii trec, Academia rămâne. Dar soarta instituțiilor, ca și soarta ideilor, este decisă de oameni. "O, libertate, cite crime se comit în numele tău!", a exclamat doamna Roland urcând pe eșafod. În numele tău, dragă Academie, nu s-au comis, slavă Domnului, crime, dar s-au făcut unele greșeli. Despre una dintre ele va fi vorba în această scrisoare.

Se împlinesc doisprezece ani... La 31 ianuarie 1991, președintele tău de atunci prezenta adunării generale un raport *Asupra unor îndreptări ale ortografiei limbii române*, investit cu acordul prezidiului instituției, dar nu și cu acela al secției de filologie, literatură și arte, singura care ar fi fost calificată să-l ofere. Amatorismul inițiativei prezidențiale se observa chiar din titlul raportului, și anume din sintagma "îndreptări ale ortografiei", suav pleonastică pentru cei care știu că "ortografie" înseamnă "dreaptă scriere". Dar de unde ideea în sine că ortografia trebuia "îndreptată"? Cu un mic efort de memorie, putem reface climatul momentului.

NCERCAREA de a merge înainte cu privirile întoarse îndărăt te face adesea să dai în gropi. Febra restaurării cu orice preț, iscată imediat după revoluția din decembrie, ne oferă exemple numeroase și elocvente. În 1992, un partid l-a propus pe fostul suveran drept candidat la președinție. Formațiunea respectivă a dobândit ca rasplata patru ani de vacanță parlamentară. O recompensă identică a revenit mai târziu promotorilor infocați ai restituției *in integrum*; în actuala legislatură se bucură, și ei, de un binevenit

răgaz de reflecție. Din aceeași utopie a timpului reversibil s-a născut, în 1991, o fantezie academică. Conducătorului de atunci al instituției de pe Calea Victoriei, cuprins de nostalgii liceale și de dorința de a-și renova "look"-ul, i-a năzărit într-o zi să restaureze ortografia interbelică. Și-a mobilizat în acest scop subalternii, a recrutat partizani, a declanșat o campanie în toată regula. Reforma ortografică din 1953, ar fi fost, pasămite, "contaminată" de comunism. Trebuia musai să se revină la *i* din *a* și la *sunt*. De ce n-au cerut însă și restaurarea apostrofului? De frica propriei lor ignoranțe: nu mai știau unde trebuie să-l pună. Campania s-a izbit de rezistența specialiștilor, inclusiv de aceea a unor savanți de peste hotare ca E. Coșeriu și Alf Lombard, care au demonstrat cu argumente peremptorii inutilitatea schimbării ortografiei. Mioara Avram a caracterizat inițiativa academică drept "o diversiune demagogică patriotardă". Zelatorii demersului prezidențial au dezlănțuit atunci un val de invinuiți absurde la adresa lingviștilor lipsiți de obediență, acuzându-i de "dogmatism și imobilism", de "comoditate" și "inertie", de "scientism îngust și exagerat" și, mai gravă decât toate, de "inhibarea conștiinței latinității"! Și toate astea, pentru ce? Pentru că nu acceptau argumentul pueril că, scriind cu *i* din *a* cuvinte ca *miine, piine, cline*, redăm limbii fizionomia latină! Neofitiții uitau (sau nu știuseră niciodată) că, în același timp, se distruge fizionomia latină a unor cuvinte ca *ripă, riu, sin* etc., care aveau în etimonul latin pe *i*. Și dacă tot am ajuns aici, se cuvine să precizăm

că *i* în limba română provine din toate cele cinci vocale ale limbii latine. Ca să redăm fizionomia latină a tuturor cuvintelor de această origine ar trebui să scriem cu cinci feluri de *i*. Și ce ne vom face cu fizionomia "latină" a lui *brinză, calabalic, sîrmă* etc.?"

NTR-UN nou raport al președintelui Academiei, prezentat adunării generale la 17 februarie 1993 și destinat să închidă dezbaterile, era iarăși incriminată drastic "lovitura puterii totalitare dată limbii române în 1953 și fără a cărei înlăturare nu poate fi vorba de încheierea bazelor necesare renașterii Academiei Române și, prin ea, de revenirea culturii române în matca ei firească". "Academia Română - continuă vorbitorul - are datoria să scoată din limba română un cap de pod străin și, oricât ne-ar acuza de diversiune politică anumiți lingviști, care se pierd în argumente subrede, noi, intelectualii din Academia Română, vedem pădurea și nu copacii" (trei virgule îmi aparțin - Șt. C.); "în chestiunea lui *â* și *sunt* să luăm o hotărâre acum, spre a nu mai fi acuzați de haos, care de altfel nici nu există" (!!); "punctele de vedere ale lingviștilor care se declară împotriva lui *â* și *sunt* nu sunt convingătoare, din contră [sic], sunt superficiale și în fond neargumentate"; "sunt și rațiuni mai înalte ale limbii decât formalismele scientizante uscate, care pot denatura limba pe care o vorbim și o scriem". Citești și nu-ți vine să crezi: emfaza și aroganța raportului, care denunță "lovitura" dată limbii române în 1953, reînvie stilul demascărilor din '53! Și tot acolo ne trimite delimitările sfidătoare ("anumiți lingviști", "noi, intelectualii"), tonul cominatoriu ("să luăm o hotărâre acum"), punerea la zid a celor de altă opinie, și mai ales a specialiștilor, prin invocarea unor motive superioare ("rațiuni mai înalte decât formalismele scientizante") - toate coborînd în linie directă din vechiul și sănătosul adagiul "Cine nu-i cu noi e împotriva noastră". Examinarea textului cu dioptriile rațiunii curente nu ne satisface pînă la capăt; ea lasă intact un strat insondabil, care rămîne de resortul psihanalizei.

În aceeași ședință din 17 februarie 1993, după o intensă "prelucrare" prealabilă, academicienii au adoptat, prin vot nominal (!), hotărârea de a se reveni la *i* din *a* în interiorul cuvintelor, precum și la scrierea *sunt, suntem, sunteți* (forme introduse de

latiniști, fără suport etimologic și fără acoperire istorică). Evident că o problemă științifică nu se rezolvă prin vot, și cu atît mai puțin prin votul unei majorități neimplicate și timorate. Cei mai mulți dintre academicieni n-aveau insomnii din cauza ortografiei și se fereau să-și contrazică șeful. Au votat cum li s-a cerut și s-au dus liniștiți acasă. Ce s-a întimplat după? Expresie eclatantă a unui stingism de-a-ndoaselea, reforma ortografică din 1993 a pășit în viață cu stîngul. În luna decembrie a aceluiași an, un comunicat semnat de președintele Academiei, de ministrul Învățămîntului și de acela al Culturii anunța intrarea în vigoare a reformei începînd cu 1 ianuarie 1994. Stilul emfatic al comunicatului, împănînd cu sintagme ca "deplină imputernicire", "majoritate covârșitoare" etc., încerca să mascheze un obscur sentiment al neputinței. Mai încolo însă tonul se îmblînzea, devenind aproape umil: "Rugăm (!) a se ține seama de această cerință de mare importanță pentru limba română și de a da dovadă, și în domeniul culturii, prin aplicarea acestor hotărâri cu caracter normativ, a respectării statului de drept pe care îl dorim cu toții instalat deplin în țara noastră." S-ar zice că, pentru semnarea comunicatului, statul de drept implica și dreptul la ignoranță, în speță dreptul de a ofensa sintaxa: "Rugăm [...] de a da dovadă [...] a respectării" este o exprimare de corigent la limba română. Rămînînd la chestiunea de fond, comunicatul triumvirilor (doi dintre ei - de o inocență culpabilă, dacă mă pot pronunța astfel) confunda ideea de competență într-un anumit domeniu - în cazul nostru ortografia - cu dreptul de a legifera în domeniul respectiv. Potrivit art. 58 (1) din Constituția României, unica autoritate legiuitoare a țării este Parlamentul. Și tot Parlamentul, conform art. 114 (1), poate abilita Guvernul să emită ordonanțe în domenii care nu fac obiectul legilor organice. Pentru ca schimbările ortografice propuse de Academia Română la 17 februarie 1993 să devină obligatorii ar fi fost nevoie de o hotărâre a Guvernului, pe care n-o pot substitui nici un fel de înștiințări sau comunicate. Practic, lucrurile au evoluat astfel: o seamă de instituții, publicații și edituri s-au înclinat înjoncțiunilor academice, altele însă le-au ignorat; un număr considerabil de texte de tot felul (ziare, reviste, cărți, site-uri pe Internet, subtitrări de filme, inserții TV, afișe, reclame

s.a.m.d.) folosesc și astăzi ortografia anterioară, adică pe *i* din *a* și pe *sînt*, legitimitatea acestei opțiuni neputînd fi contestată de nimeni. Pînă cînd un act al puterii executive nu va pune capăt dualismului ortografic provocat de Academie prin hotărîrea din '93, ne vom afla, și sub acest aspect, într-o "epocă de tranziție". Nu putem neglija totuși o primăjdie pe termen lung: aceea ca noile generații să-și altereze pronunțarea, spunînd *sunt* în loc de *sînt*. Iată efectele incompetenței cînd se apucă de reforme ortografice!

N ULTIMELE luni ale anului trecut, starea de confuzie a scrisului românesc a generat noi luări de atitudine, adăpostite mai ales în *România literară*. Ca un argument de ultimă oră în favoarea reformei din 1993 s-a invocat legea privind organizarea și funcționarea Academiei Române, promulgată în 2001, în virtutea căreia instituția "se îngrijește de cultivarea limbii române și stabilește regulile ortografice obligatorii". Dar argumentul e lovit de nulitate întrucit, potrivit Constituției (art. 15, alin. 2), "legea dispune numai pentru viitor, cu excepția legii penale mai favorabile". Astfel stînd lucrurile, legea din 2001 nu poate schimba cu nimic soarta normelor din '93. Ele rămîn prizoniere *in aeternum* ale precarității lor inițiale: cine le acceptă, bine va fi, iară cine nu, iară va fi bine; "cine precum îi va fi voia, așa va face".

Dragă Academie, Schisma ortografică nu va dura la nesfîrșit. Calea ieșirii din impas ține de înțelepciunea membrilor tăi, care între timp și-au primestit rîndurile și beneficiază astăzi de libertatea opțiunii, scutită de ingerințele fostei conduceri. Ei nu pot asista nepăsători la denaturarea pronunțării românești prin efectul unor norme ortografice vetuste, tot astfel cum nu le pot prefera pe acestea unei scrieri moderne, simple și practice, în care fiecărui sunet îi corespunde o singură literă, excepțiile prevăzute în 1965 (numele etnic "român" și derivatele lui, precum și numele de familie scrise de purtători cu *â*) lăsînd loc în restul situațiilor scrierii consecvente cu *i*, fără balastul alternanțelor poziționale, care complică inutil lucrurile și sînt lipsite de suport rațional. O nouă reglementare ortografică, întocmită în acest spirit, ar reface unitatea scrisului românesc și ar întări coeziunea culturii naționale. Ar fi, din partea Academiei Române, un act de curaj, de inteligență și de suplete, în deplină armonie cu bunele ei tradiții și dătător de încredere în destinele ei viitoare.

O mie de ani pace!

Ștefan Cazimir

POLIROM

NOUȚĂȚI
februarie 2003

Liviu Ciocărlie
& comp.

Meister Eckhart
Cetățuia din suflet
Predici germane

Paul Auster
Tombuctu

Massimo Livi Bacci
Populația
în istoria Europei

În pregătire:
Charles Bukowski
F. M. Dostoevski

Femei
Demonii

Reduceri de 30%

Pentru oferta săptămînii în site-ul www.polirom.ro ▶ Agenda

Comenzi la: CP 266, 6600, Iași. Tel. & Fax: (0232)214100, (0232)214111, (0232)217440
București, Bd. I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, Tel.: (021)3138978, Timișoara, Tel.: 0722/548785
E-mail: sales@polirom.ro

www.polirom.ro

Primum

Când și cum este posibilă solidaritatea

MIRCEA MIHĂIEȘ îmi face onoarea să mă invoce în articolul său "Buricul diftongat" din numărul 51-52/2002 al *României literare*. Polemistul se exprimă în felul următor: "De câțva timp, dl. Gabriel Andreescu se risipește, însă, în campanii fratricide contra celor câțiva intelectuali care, de bine, de rău, cu ezitări și gafe, cu inconsecvențe și cedări, cu amânări și bălbăieli fac, totuși, lucruri importante pentru țară. [...] A-i pune la zid și a-i executa invocând diverse articole de legi... pe Mircea Dinescu, Andrei Pleșu ori H.-R. Patapievici înseamnă a nu vedea pădurea din cauza copacilor și a nu distinge direcția în care curge râul nebuliei în țara asta".

Referirea este motivată de dorința de a vedea o solidaritate între și cu acei oameni care "mai cred în ideea de bine, legalitate și valori occidentale". Solidaritate nu doar pentru, ci solidaritate împotriva: a pesedilor. "Cu vântul occidental bătând puternic în pupă, pe de o parte, cu dispariția oricărei voci critice, pe de

alta, pesedii își dau fără rușine arama pe față. După ce au prăduit tot ce se putea prădui, au trecut la amuțirea adversarilor reali sau imaginari".

Nu toți cititorii știu că intervenția lui Mircea Mihaieș are loc după ce redactorul-șef al revistei timișorene *Orizont*, mi-a publicat articolul "CNSAS, ca eșec intelectual" unde făceam referire, într-adevăr, și la cei trei intelectuali numiți mai sus. Mircea Mihaieș a procedat cu altă ocazie asemănător: și-a exprimat opiniile negative față de o intervenție a mea privind *Omul recent*, după ce o publicase pe aceasta în revista pe care o conduce. Știindu-i considerația și chiar afecțiunea pe care o purta autorului criticat, am apreciat pe măsură voința sa de a lăsa loc argumentelor și contraargumentelor. Un astfel de comportament - din ce în ce mai rar în viața culturală românească -, legitimează de două ori critica editorului, oricât de severă.

Mă simt însă dator cu câteva considerații asupra argumentelor lui Mircea Mihaieș. Domnia sa presupune existența unei linii clare care desparte "intelectualii ce se sustrag complicității la cri-

ma de spoliere națională" și "cei-lalți". "Ceilalții" ar fi "haidamacii puterii" gata să calce cu mașina semeni de-ai lor - de idei și acțiune" -, ori "intelectuali a căror supremă izbândă e tîncheaua pe care le-a agățat-o în piept Ion Iliescu în chip de medalie".

Aș fi spus și eu, altădată, ceea ce enunță domnul Mihaieș astăzi. Antipatia față de regimul Iliescu, care a avut ca scop și ca reușită desăvârșită instaurarea dominanței foștilor oameni ai Securității ne-a dus, și pe el, și pe Patapievici, și pe Dinescu, și pe mine, de aceeași parte a bariadei. Din diferite poziții și folosind mijloace distincte, am conțat, fiecare cât a fost să fie, pentru ca regimul Iliescu să fi fost învins în anul 1996.

Coalizarea intelectualității anti-iliesciene nu însemna pierderea deosebiriilor între noi în ce privește viziunea asupra democrației și a moralei publice. Odată cu schimbările imprevizibile din societate, prin evoluția fiecăruia dintre noi, distanțele din grupul "adversarilor regimului Iliescu" au tot crescut. Marea surpriză nu a fost însă apariția și îngroșarea diferențelor. Ci ero-

darea surprinzătoare a valorilor specifice spațiului intelectual, cele fără de care o comunitate intelectuală nu poate să-și asigure substanța și nici să-și salveze onoarea cu adevărat. Folosirea de către unii intelectuali a pozițiilor obținute între timp, în spațiul simbolic, utilizarea resurselor - în general puține - ca instrumente pentru controlul a cine se exprimă și ce exprimă au dus lucrurile la o situație, după opinia mea, absolut critică. Relațiile dintre cei care controlează instituții precum Colegiul Noua Europă, editura Humanitas, revistele culturale 22 și *Dilema*, diferitele comisii de premii, toate asigurând accesul la "bunurile" de care depinde afirmarea culturală a cuiva, au creat o situație de cvasi-monopol cultural.

Acesta este contextul care a dus, în final, la replica domnului Mircea Mihaieș (pe care-l tot numesc "domnul", întrucât "domnia sa" a ținut să folosească acest apelativ primul). Articolul "CNSAS, ca eșec intelectual" a fost trimis inițial revistei *Observatorul cultural*, căruia îi sunt un mai vechi colaborator și de care mă leagă, până la un punct, o anumită filosofie socială. Or, revista a refuzat să publice un articol în care domnul Andrei Pleșu era subiectul criticii. Monopolul a funcționat ori de câte ori domnul Pleșu nu era doar laudat în ce se propunea revistei. Ce s-ar fi întâmplat dacă aș fi trimis articolul la revista 22? Sau la *Dile-*

ma? Care redactor ar fi îndrăznit să dea drumul textului?

Iată ce umbră se întinde asupra unei teme pe cât de importantă, pe atât de tehnică, cum este prestația CNSAS și a membrilor Colegiului său. Paradoxul este că analizele mele privind instituția accesului la dosarele Securității în România - de care mă ocup încă din 1990 - sunt prezentate la conferințe internaționale, responsabili oficiali Gauck sunt aduși la *briefing* pe marginea studiului pe care l-am publicat pe această temă în germană, iar în România, o mână de persoane care se declară, totuși, "oameni de cultură" blochează analizele atunci când le sunt defavorabile.

Și atunci l-aș întreba pe Mircea Mihaieș: cum se poate construi solidaritatea pe care o invocă domnia sa? Cum se pot uni strategii monopolului cultural și cei care îl suportă? Și împotriva cui? Prin ce monopolurile în economie sunt mai rele decât cele din spațiul simbolic?

Domnul Mihaieș are toate motivele să viseze la solidaritatea intelectualilor simpatetici valorilor unei lumi decente. Din punctul meu de vedere, nu are cum să existe decență fără a lăsa loc liber opiniei altora, fără susținerea dreptului la exprimare și comunicare sau, mai general vorbind, fără noblețea respectării regulilor de joc.

Gabriel Andreescu

Sursele argumentării

IN URMA cu mai multe săptămâni mi-a venit o idee, care, în concepția mea, ar fi putut pune punct obositoare polemici pe marginea scrierii cu *â* și a formelor *sunt - suntem - sunteți*. Dar tocmai pe când mă pregăteam să-mi așez în pagina gândurile, în "România literară" (nr. 49/2002) a apărut articolul reputatului lingvist de la universitatea ieșeană Dumitru Irimia (intitulat *De ce scriu și susțin scrierea cu î din i?*), unde se combate un articol apărut anterior tot în "România literară" și semnat de criticul literar Alex. Ștefănescu. Neputând trece peste unele afirmații mai mult decât discutabile ale respectatului coleg de la Iași, mă vad silit să lungesc intervenția mea.

I. În partea introductivă a articolului domniei-sale, Dumitru Irimia afirmă: "Deci, de ce scriu și susțin scrierea cu *i* din *i*? 1. Mai întâi din motive științifice: ortografia limbii române literare se întemeiază pe principiul fonetic, ceea ce înseamnă o singură literă pentru un același sunet. 2. Apoi pentru modul în care <reforma> a fost impusă, prin respingerea arogantă a

punctului de vedere al lingviștilor, români și străini, al profesorilor de *Limba și literatura română* din învățământul universitar și liceal și prin mistificarea adevărului privind istoria ortografiei limbii române."

Fie-mi permis să presupun că prea intensă dorință de a dovedi ce nu poate fi dovedit i-a jucat prietenului Dumitru Irimia o festă.

1. Principiul fonetic impune într-adevăr redarea în scris prin una și aceeași literă a unui anumit sunet. Principiul nu indică însă și litera, care urmează a fi stabilită de "legiuitor". Îl întreb acum pe stimatul coleg ieșean: de ce aceea unică literă ar trebui să fie *i* și nu *â*? De unde statutul preferențial (și exclusivist) al lui *i* în raport cu *â*?

2. "Reforma" (așezată între ghilimele de către D.I.), de fapt revenirea la *â* și *sunt* din ortografia în vigoare până în 1953, n-a fost impusă "prin respingerea arogantă a punctului de vedere al lingviștilor..." În ședința cu pricina a Academiei Române, un

singur lingvist i s-a opus (regretatul I. Coteanu), celălalt (Em. Vasiliu, plecat și el între timp spre cele eterne) s-a abținut. Iar din afara Academiei mulți au aprobat imediat decizia luată în martie 1993: G. Mihaile și Matilda Caragiu-Marioțeanu (deveniți între timp membri ai Institutului for științific), precum și alți specialiști, printre care și subsemnatul (v. articolul amplu, pe aproape două pagini, apărut în "România literară" din aprilie 1993). Nimeni n-a inventariat specialiștii pro și contra, dar, din nefericire, adversarii lui *â* dau de înțeles că toți lingviștii români și toți profesorii de limba și literatura română din licee s-ar afla în tabăra lui *i*. Fie-mi permis să afirm că predilecția pentru *toți*, în loc de *unii* sau o *parte din* mai spune și altceva despre adversarii lui *â*. Și încă ceva. Domnul Dumitru Irimia afirmă că modul în care a fost impusă "<noua> ortografie purta de la început mărcile rămănerii în interiorul mentalității comuniste..." Să recunoaștem că stimatului coleg

ieșean i-a alunecat puțin și aici penița: impunerea, generalizată și exclusivă pentru prima dată în istoria culturii române, a lui *i* s-a înfăptuit la 16 septembrie 1953, printr-o Hotărâre a Consiliului de Miniștri al R.P.R. semnată de Gheorghe Gheorghiu-Dej, în timp ce revenirea la situația de dinainte de 1953 s-a realizat printr-o hotărâre a celui mai înalt for științific (și nu politic) al țării, care a fost întotdeauna și este Academia Română. Dacă Academia Română (1993) se află "în interiorul mentalității comuniste", atunci Guvernul R.P.R. (1953), condus de Gheorghe Gheorghiu-Dej, unde se plasează? În plină democrație, probabil... Cât despre "mistificarea adevărului privind istoria ortografiei limbii române", îl rog pe reputatul profesor ieșean să nu caute paiul din ochiul celui alt înaintea de a se debarasa de bârna ce-i acoperă propria vedere.

II. Și acum... ideea ce-mi veni în urmă cu mai bine de o lună. Fără a fi putut lua cunoștință de toate articolele și scrisorile

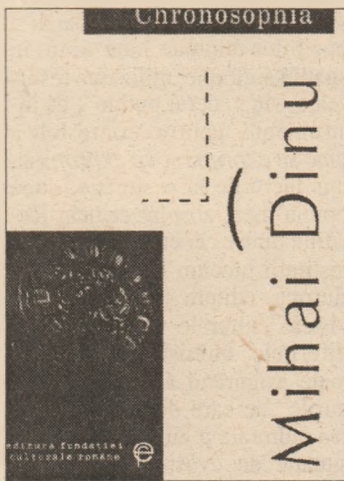
(către diverse redacții de ziare și reviste) ce tratează chestiuni de ortografie, mi se pare că o anumită concluzie (pacificatoare, aș zice) se impune în mod cert: aproape toți susținătorii lui *â* și ai formelor *sunt - suntem - sunteți* au ca specialitate principală istoria limbii române (incluzând aici gramatica istorică, istoria limbii literare și, parțial, dialectologia), în timp ce adepții exclusivistului *i* sunt, în zdrobitoarea lor majoritate, specialiști în limba română contemporană. Este și cazul colegului Dumitru Irimia. Dar cu mai multă "militanță" pe acest tărâm se prezintă doamnele Mioara Avram și Valeria Guțu-Romalo, nume de rezonanță în lingvistică și filologia română contemporană, urmașele strălucite ale regretaților academicieni Al. Graur și Coteanu ("părinții" lui *i* generalizat). Așadar: unii mai atașați istoriei și tradiției, alții mai legați de prezent și de trecutul foarte apropiat. Cu alte cuvinte, diferite sunt nu atât concepțiile, cât sursele argumentării (din istorie sau din depozitul prezentului). Am putea deci să ne împacăm și să lăsăm ca viitorul să decidă.

Victor Iancu

Monografia românească a timpului

imposibil de fixat prin definiții – mi se pare, înainte de orice, extrem de temerară. Nu doar din cauza imensei bibliografii consacrate problemei (impediment important, dat fiind faptul că Mihai Dinu are ambiția de a parcurge aproape toate cercetările esențiale precedente), ci prin însăși tematica mai dificilă, care să se refuze instinctiv cuprinderii ei în definiții, decât problematica temporală.

DOVADA? Foarte puțini mari filozofi s-au preocupat de Timp, consacrandu-i lucrări capitale. Dacă vrem să enumerăm pe autorii teoriilor temporale cu adevărat originale, care au marcat adânc gândirea umană, atunci degetele de la o mână ne-ar fi probabil suficiente. Eliminându-i pe teologi, filozofii rămân destul de puțini: Aristotel și echivalarea Timpului cu mișcarea, cu deplasarea în spațiu ca unic mijloc de a-l sesiza; aporiile Timpului definite de Sfântul Au-

gustin, "timpul interior", numit și analizat tot de el; transformarea Timpului de către Kant într-una dintre "formele apriorice ale sensibilității", - și, prin aceasta, eludarea elegantă a dificultăților insurmontabile; Henri Bergson și teoria duratei. Cu aceasta, oricât ar părea de curios, cercul marilor minți care au reflectat cu rezultate durabile asupra timpului se închide.

Nu înseamnă însă că sute de filozofi, de gânditori de rangul doi ori trei, de psihologi, esteți, istorici sau medici n-ar fi scris cel puțin cite o carte despre timp, privit din variate puncte de vedere. Foarte puțini au "urcat la izvoarele timpului", deoarece o asemenea întreprindere rămâne dintre cele mai riscante. Fără ostentație, cu dezinvoltura care îi este proprie, Mihai Dinu schitează tocmai un astfel de demers – iar rezultatele mi se par absolut notabile.

Există în *Chronosophia* o cantitate impresionantă de informație, o pletoră de nume nefamiliare marelui public, dar care au marcat gândirea universală despre timp. Ne întimpină în această carte o armătură culturală de mare savant, versată în filozofie, matematică și literatură. Însă nu erudiția – oricât de filtrată - face savoarea paginilor, ci propria meditație a autorului, contribuția teoretică a lui Mihai Dinu însuși.

În ce constă ea? Cred că în evidențierea clară și ascuțită a paradoxurilor Timpului: pe autor îl pasionează tot ceea ce, de-a lungul istoriei gândirii, a fost sesizat drept paradoxal, irezolvabil pe cale rațională, tot ceea ce a eșuat în aporie. Nu știu dacă autorul a identificat toate aporiile grave ale timpului; știu însă că a reținut paradoxurile fundamentale ale temporalității și că a tras un profit spectaculos din demontarea și din exploatarea lor.

Se începe cu celebrul paradox al lui Zenon și al "sașetii zburătoare" (capitolul 4), paradox rezolvat aici prin soluția sugerată de Aristotel, soluție nici până astăzi suficient de cunoscută. Alt paradox: prezentul nu există decât ca entitate subiectivă, "endopneumatică" (după expresia lui Mihai Dinu), deoarece el este un apanaj exclusiv al conștiinței; în lumea "obiectivă", timpul rămâne compact, imposibil de segmentat în cele trei secțiuni tradiționale, prezent, trecut și viitor. Judecând timpul prin teoria relativității, vedem că - în funcție de un observator aflat pe alte coordonate spațiale – toată istoria umanității este simultană.

Atunci - își continuă netulburat autorul raționamentul – universurile psihice ale oamenilor pot intra în contact, chiar dacă e vorba de existențe separate prin secole ori prin milenii: "jocurile cronologice" din capitolele 7 și 8 mi s-au părut pasionante, iar demonstrarea sensurilor în care se orientează timpul personal al unui cititor de astăzi în raport cu timpurile personale ale lui Plutarh și Shakespeare se apropie de literatură. Aceste timpuri se scurg în sensuri opuse (p. 82). Din moment ce, după Mihai Dinu (vezi capitolul 14), diferența dintre mine și Dante este doar aceea că am selectat zone diferite din *Continuum*-ul spațio-temporal, speculația de mai sus capătă o teribilă consistență. "Deosebirea dintre cititorul acestor rînduri și Ștefan cel Mare sau Dante Alighieri constă, din acest punct de vedere, în zonele diferite ale continuum-ului spațio-temporal universal pe care conștiințele celor trei au parte să le parcurgă. Prezentul verbal "au parte" a fost ales aici inadins pentru a sublinia faptul că, în atemporalitatea parmenidiană a lumii cvadridimensionale, succesiunii istorice i se substituie un anume fel de concomitență a tot ceea ce a existat sau va exista vreodată. Priviți prin ochii universului material, noi și contemporanii noștri nu suntem cu nimic mai actuali decât oricare dintre strămoși, întrucât prezentul la care ne referim când vorbim de actualitate nu este în nici un caz al lumii, pentru care toate momentele timpului au un statut identic" (p. 148-149). Într-adevăr, cum de nu ne-am gândit până acum?

Treptat, din paradox în paradox, analiza se consacră timpului numit în carte "subiectiv". Acest soi de timp ajunge unica dimensiune temporală a lumii, el nefiind nici pe departe o reflectare a timpului obiectiv sau astronomic, ci un univers care funcționează după propriile sale legi.

"...timpul personal este timpul unei lumi autonome, al unui univers ce funcționează după propriile sale legi și, ceea ce e cu siguranță mai important, constituie singura dimensiune temporală a acelei lumi. Conștiința cunoaște și poate cerceta oricât de aprofundat timpul fizic, dar nu trăiește în el, relația sa cu această ipostază a temporalității se înscrie pe coordonatele gnoseologiei, nu pe cele ale ontologiei" (p. 95).

Secțiunea consacrată aporiilor temporale cuprinde prima parte a cărții – și, după părerea mea, cea mai consistentă. Ei i se adaugă șapte capitole cu demonstrații matematice, capitole pe care autorul, amabil, ne sugerează în pre-

ambul să le sărim eventual la lectură, dacă nu posedăm pregătirea necesară. Am constatat însă că lectura acestor capitole "specioase" rămâne, la rîndul ei, pasionantă și că, dincolo de demonstrațiile matematice, putem urmări un fir nebănuț. În partea a doua, mai redusă, cercetarea temporalității capătă un caracter aplicativ, prin examinarea corelațiilor existente între timp și muzică, timp și versificație, timp și poezie. Tilurile capitolului ne pot induce însă în eroare: aici nu vor fi urmărite teme ale timpului în diferite arte, ci cu totul altceva – și anume raportul temporal existent, de exemplu, în arta sunetelor, în muzica ce devine metaforă a existenței noastre în timp.

Verificăm apoi ceea ce știam demult: poezii au fost mai sensibili decât filozofii la aporiile timpului! Paradoxurile examinate de-a lungul celor 18 capitole se regăsesc în marea poezie românească, mai ales în cea a secolului XX. Decupajele trasate aici cu mînă sigură de Mihai Dinu ni-l arată pe acesta extrem de familiar cu poezia contemporană, din care selectează momentele cele mai înalte.

Ce să mai spunem despre fertila meditație asupra versificației ca măsură a timpului! Aici, autorul marii monografii din 1986 închină versului românesc iese din nou la iveală, între altele cu un rezumat al spectaculoasei analize, sub semn prozodic, a *Luceafărului* (p. 254-258). Cit privește ultimul capitol, *Un paradox temporal: eternitatea*, el mi s-a părut o demonstrație mai degrabă teologică decât propriu-zis filozofică. Oricum, cea de a doua parte în ansamblu (capitolele 19-22) are o aparență oarecum eterogenă față de limpezimea stringentă a demonstrației din prima parte.

Mai mult decât în celelalte cărți ale autorului, ne întimpină în *Chronosophia* talentul formulărilor inspirate: în cele mai înalte puncte, paginile sînt ale unui scriitor adevărat, fapt cu nimic surprinzător dacă ne gândim că un bun prozator a întovărașit deseori redactarea tratatelor de filozofie. În țara noastră, oricum, faptul a devenit aproape regulă. Nu ne mai mirăm găsind (strecurat discret, într-o notă de subsol de la p. 282-283) un remarcabil poem închinat timpului, compus de... Mihai Dinu însuși (*Strămoși*).

Dar acestea rămîn episoade anecdotice. *Chronosophia* este o carte cu adevărat extraordinară. Prin ea, Mihai Dinu ne arată că locurile comune circulante în legătură cu românii de astăzi pot fi uneori, din fericire, contrazise: improvizației, amatorismului, superficialității tipice pentru multe lucrări ieșite în ultimii ani de sub tipar li se opune, uneori spectaculos, alianța unică dintre cultură și speculația strălucită ce face substanța *Chronosophiei* acum apărute.

Mihai Zamfir

FIECARE carte semnată Mihai Dinu a marcat pînă acum o surpriză de proporții: nici una dintre ele n-a semănat cu precedentă, fiecare a atacat un domeniu complet diferit, asupra căruia a proiectat o perspectivă de frapantă noutate. Dar cărțile sale esențiale (*Ritm și rimă în poezia românească*, 1986 și *Personalitatea limbii române*, 1996) au în comun ceva important: ating excelența de la primele pagini, tind spre epuizarea domeniului și se înscriu spontan în bibliografia de bază a ariei. Și nu este vorba doar de bibliografia românească (ea e de obicei rapid rezumată și depășită), ci de bibliografia universală a temei.

Iată însă că o a treia lucrare esențială a aceluiași autor a apărut de curind: *Chronosophia* (București, Editura Fundației Culturale, 2002, 356 p.). De data aceasta e vorba de o carte de filozofie în sensul larg al cuvîntului.

Există un model matematic în miezul fiecărei cărți semnate de acest autor; mai discret în *Ritm și rimă...*, modelul devine argument neechivoc al demonstrației în *Personalitatea limbii române*, ca și în cartea de față. La o lectură superficială, formulele matematice (incontrolabile, pentru un nespecialist, precum semnatarul acestor rînduri) pot speria și îndepărta pe cititor: ar fi păcat! Demonstrațiile, impecabile, se lipsesc pînă la urmă de suportul formulelor și al cifrelor; iar dacă autorul le-a păstrat, a fost pentru ca adevărurile formulate în propoziții și fraze să fie susținute prin argumente universale, reducîndu-se la minimum doza de speculație, inevitabilă în orice operațiune critică.

Actuala monografie a timpului, ca entitate ontologică, epistemologică, etică, muzicală ori literară - ca entitate misterioasă,

INSTITUTUL EUROPEAN
NOUTĂȚI

Anne-Marie Duranton-Crabol,
Europa extremei drepte

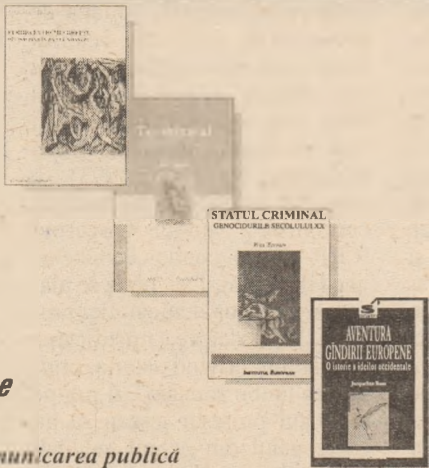
Jean Servier,
Terorismul

Yves Ternon,
Statul criminal

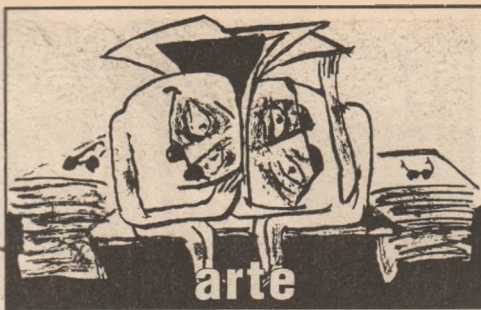
Jacqueline Russ,
Aventura gândirii europene

În pregătire: Pierre Zemor, *Comunicarea publică*
Henri Peretz, *Metodele în sociologie. Observația.*

Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P. 161 • cod 6600
Tel. 0232/233731 • Fax: 0232/230197
euroedit@hotmail.com • http://www.euroinst.ro

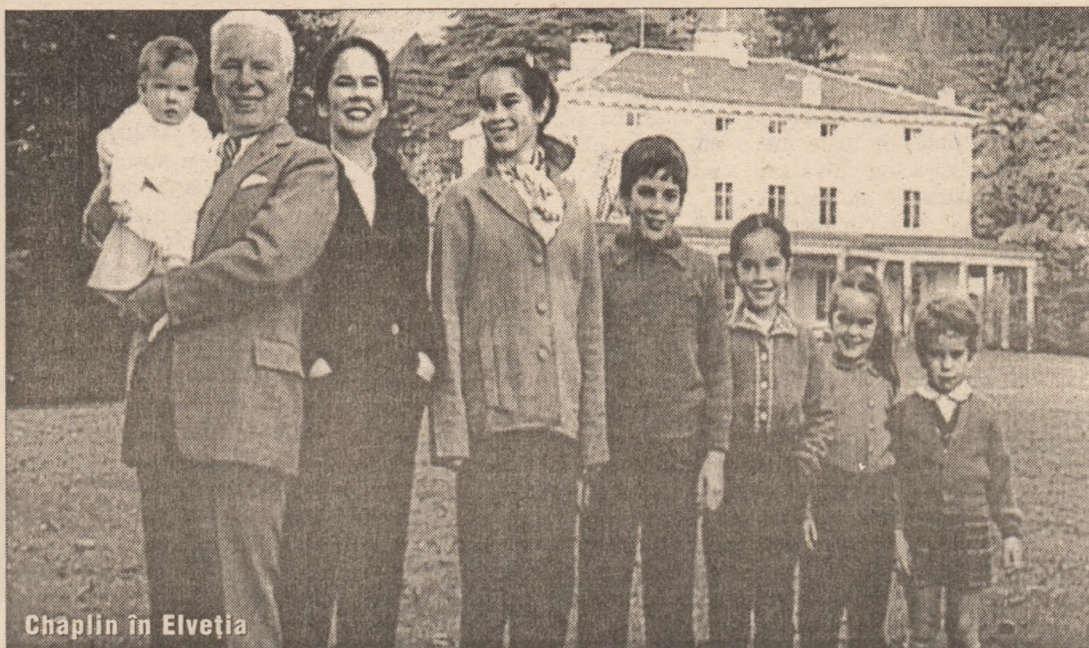

film

Solothurn 38

– surprizele unui festival fără surprize –

Chaplin în Elveția

NU ȘTIU alții cum sunt – poate unora lipsa de “evenimente” le creează frustrări – dar mie îmi plac reperele (de orice fel), îmi dau siguranță și mă reconfortează. Iată de ce îmi place să merg, la fiecare început de an, la “Zilele de la Solothurn”, fiindcă aici totul funcționează “ca ceasul” (elvețian desigur!) și nu te așteaptă nici o surpriză. Hotelul e mereu același (cochetul și confortabilul “Astoria”), la Centrul de presă aceleași fețe zămbitoare și amabile, programul de filme e mereu același (desigur, filmele sunt altele): filme elvețiene din anul tocmai încheiat (lung și scurt metraje, ficțiune și documentare, animație și experimentale), producții ale școlilor de cinema, telefilme, retrospectivă & omagii, o cinematografie invitată (cea belgiană, în acest an) etc., etc. Orice mică modificare în program declanșează o avalanșă de comunicate de presă. Așa se face că programarea anul acesta a Gălei de deschidere a Festivalului *luni seara*, și nu *marți* cum se obișnuia de ani buni, a făcut obiectul a zeci de e-mail-uri trimise din timp tuturor invitaților. Știam deci, încă din septembrie trecut, că programul inaugural va conține “o notă originală”, cuprinzând (pe lângă alocuțiunile diverselor oficialități federale, cantonale și locale) și prezentarea filmului mut “*Pane per tutti*”, cu acompaniament muzical *live*. Mărturisesc că această nouă m-a bucurat și incitat deopotrivă, făcându-mă să consult enciclopedia și dicționarele de cinema, pentru a identifica acest film despre care, lucru de mirare pentru precizia elvețiană, se specifica, doar, că îl are ca autor al imaginii pe *Pio Corradi*. Și a fost prima zi a festivalului, luni 20 februarie, și au fost discursurile introductive, inclusiv cel al directorului artistic Ivo Kummer care, regretând retragerea sponsorului principal UBS – Uniunea Bancilor Elvețiene (ubs!) – a anunțat că festivalul “merge mai departe” și că anul acesta va sta “sub semnul docu-

mentarului”. Și, în fine, a sosit și momentul prezentării filmului mut. Care s-a dovedit a fi *în culori* (nu colorizat manual, ci filmat în culori!) și, mai ales, un amănunt ce ne-a fost furnizat doar atunci, că e “una ballata per Roma” realizată *în anul 2002(!)* de Christoph Baumann, Jacques Siron și Pio Corradi, concepută asemeni marilor filme mute: accent pe imagine și ignorarea, în timpul filmării, a sunetului. Este vorba de un *documentar-document* despre orașul etern (văzut prin monumentele sale – dar nu cu ochiul turistului, ci cu cel al fotografului-filozof care îi observă ruinele invadate de iarbă și de furnici, statuile devenite leproase din cauza apei), – dar și un *documentar-document* despre zgomotosul oraș contemporan, pulverizat în mii de gesturi cotidiene: băutul cafelei, cumpărările, treburile zilnice, dirijarea circulației – aceasta din urmă fiind filmată ca un omagiu (reperabil pentru cinefili) la celebra

secvență din filmul “*Dezertorul*” al lui Pudovkin, unde un agent de circulație era văzut ca un dirijor de orchestră. De fapt, în întreg filmul se pot decela influențe din marii reprezentanți ai documentarului simfonic clasic (Ivens, Ruttmann), dar există și o evidentă notă originală – conținută, mai ales, în modul de *a vedea* al lui Corradi, care filmând oamenii și clădirile Romei de azi prin reflexia lor în apă, în geamuri sau oglinzi, le împrumută un aer ușor ireal, fantomatic, avertizându-ne că, în acest oraș mai mult decât oriunde în lume, timpul lucrează continuu, că viața actuală e o iluzie optică, o simplă imagine, că adevărata realitate stă în eternitatea monumentelor în ruină. Lucru accentuat și de acompaniamentul vocal-instrumental *live* – conceput și interpretat de quartetul Gianluigi Trovesi, Christoph Baumann, Jacques Siron, Dieter Ulrich și extraordinara voce a Lucille Galeazzi. Acesta a fost nu doar un simplu acompaniament sonor, ci o adevărată *coloană sonoră în direct* a filmului, de o mare bogăție și rafinament – de la melodii susurate, asemeni unor litanii și incantații de la început de lume, la sonoritățile jazz-ului, de la muzica și onomatopeele unui spectacol de circ la zgomotele asurzitoare ale forfotei stradale. A fost realment un *spectacol eveniment*, o extraordinar de frumoasă surpriză oferită în deschiderea unui festival care nu vrea să cultive... surprize, surprize!

Apoi, “Zilele de la Solothurn” au început să curgă molcom, în nota lor obișnuită: cea a profesionalismului și a “surprize-

lor” îndelung anunțate și amănunțit devalate. Astfel, Premiile Cinematografiei Elvețiene pe anul 2003 s-au înmănat, ca de obicei, miercuri – 22 ianuarie la 17.30 și, tot ca de obicei, au recompensat cu diplome, trofee, dar mai ales cu importante sume în franci elvețieni, cele mai bune producții helvete ale anului precedent. Unele surprizele au venit atunci când au fost anunțate câștigătorii, cum s-a întâmplat la categoria *cel mai bun lung metraj de ficțiune*. Juriul, prezidat de cunoscutul regizor Daniel Schmid (cel care cu câțiva ani în urmă a oferit, inclusiv publicului român, o extraordinară mostră de comedie neagră, o parabolă satirică a la Durrenmatt, numită “*Berezina*”), a hotărât ca premiul să meargă nu la filmul “*La brulure du vent*” (regizat de Silvio Soldini și nominalizat pentru premiile Academiei Europene de Film), ci la “*On dirait le Sud*”, film semnat de Vincent Pluss, un (încă) tânăr cineast, născut în 1969 la Geneva, școlit la Universitatea de Film din New York și, actualmente, regizor, monteur și producător al unor filme de ficțiune sau documentare realizate în Elveția, SUA, Germania și China. “*On dirait le Sud*” este prima încercare elvețiană de a face “*Film-Dogma*”, drept pentru care este realizat cu minimum de mijloace și locații – o cameră pe umăr, patru actori și doi interpreți-copii, o casă în sud, un supermarket, o mașină – dar cu maximum de eficacitate dramatică. Ceea ce începe ca un banal *road movie* (drumul unui tânăr spre localitatea unde s-a stabilit fosta sa soție cu cei doi copii ai săi) devine

(arată juriul în motivația sa) “o călătorie captivantă într-un peisaj fisurat de relații umane”: un bărbat caută intimitatea fostei sale familii, un altul caută marea și o posibilă evadare din cotidian, o femeie și-a ales un nou partener de viață etc. Conflictul izbucnesc atunci când fiecare e obligat să renunțe la “rolul” lui tradițional. O dramă ce respectă unitatea de timp, de loc și de acțiune și care se rezolvă “luminos”, pentru că se petrece în sud (așa cum, de altfel, spune și titlul filmului).

Desigur, acestea au fost evenimente sau filme-surpriză într-un festival “fără surprize”. Dar, “Zilele de la Solothurn” au propus și alte *descoperiri cinematografice*. Iată doar trei dintre ele:

- “*Swapped*” de Pierre Monnard – cel mai bun scurt metraj elvețian din anul 2002, O bijuterie de umor tipic “british”, de grotesc și de absurd. Sau, altfel spus, *un troc de milioane*: un tata pentru doi peștișori roșii!

- “*Charlie Chaplin – Die Schweizer Jahre*” de Beat Hirt, Felice Zenoni. Un documentar realizat conform unor canoane obișnuite, dar cu foarte multe imagini și mărturii-documente inedite despre ultimii 25 de ani din viața celui ce a fost legenda-
rul Charlot. Emoționant și necesar, totodată.

- “*Regard à travers les Alpes*” – un grupaj de nouă scurt metraje despre construirea, de-a lungul timpului, a unor tunele. Universul straniu al galeriilor subterane, dar și fenomenul migrației, al mișcării, al tranzitării în lumea contemporană. Un ambițios proiect cinematografic ce poartă girul de calitate al Fundației culturale *Pro Helvetia*.

Și, în încheiere, două prezențe românești:

- “*Le mammouth celeste*” – un atașant film portret realizat de Marie-Jeanne Utrecht despre autorul conceptului de “*tehnica spectrală*” și “*sound icon*” – compozitorul *Horățiu Rădulescu*, de origine română, naturalizat francez și stabilit, după 1998, în Elveția. Și

- “*Dust*” – un scurt metraj despre o întâlnire cu totul întâmplătoare, foarte amuzantă și absolut castă, într-o cameră de hotel ceh, dintre o tânără ce visează să ajungă coafeză la Hollywood și un tomatoc vânzător de aspiratoare marca Hoover. Scenariul și regia sunt semnate de Ruxandra Zenide, născută la București în 1975, masterat la Institute of High International Relations din Geneva și stagii de film la New York University și la FAMU din Praga. În rolul tinerei fete – Maria Dinulescu, recent premiată la Festivalul “*CineMAiubit*” pentru rolul din filmul de școală al lui Catalin Mitulescu “*17 minute întârziere*”.

Viorica Bucur

situația teatrului românesc

Regele e gol!

Ă TEATRUL românesc se află acum cu adevărat în criză, nu mai am nici-o îndoielă. Se desfășoară un joc periculos și nociv artei și creatorilor ei, un joc din care criteriile au fost azvîrlite. Non-valorile sau mediocritățile au fost introduse în scenă pe ușa din dos și amestecate, parsiv, cu cei care au ceva de spus la rampă. Deși toată lumea din breaslă știe bine care este adevărul. Și aproape toată lumea tace. O mîzgă și o mocrilă, întreținute cu sîrg și de unii cronicari sau critici de teatru, se întind peste fenomen. Strîmbăm din nas *fără argumente* în fața valorii și, din snobism, teribilism, complexe sau chiar din incultură, pur și simplu, inventăm nume, pe care ni le subjugăm unei puteri doar de noi cunoscute, facem fixații și poluăm viața teatrală cu impostură. Perseverăm chiar și atunci cînd devenim conștienți de greșeală, ca și cînd ar fi dezonorant să-ți recunoști și să-ți asumi eroarea. Orgolii, vanitate. De pildă, eu. Am crezut, poate și din disperare că totul se duce la vale, în cîteva nume ale generației tinere de regizori. Asupra celor mai mulți m-am înșelat amarnic. Sînt goi, bolovănoși, își poartă teribilist o pseudo-libertate plină, în fond, tot de șabloane, altele, e drept, de incoerență și lipsă de informație. Invitați la un dialog, sînt incapabili să-l poarte, să-l susțină, să-l nuanțeze. Sînt insolenți și nu sînt geniali. Sînt expuși căilor bătătorite. Lor li se pare însă, vai, că au descoperit America.

DEȘI Zidul Berlinului a căzut de atîția ani și informația circulă, tot mai puțin ne interesează ce se întîmplă "afară", tot mai puțin sîntem preocupați în ultimul timp să ne comparăm cu fenomenul teatral de anvergură, cu suflul lui, cu tendințele momentului din Europa sau de aiurea. Asta se petrecea înainte cu aviditate, fiind singura șansă de a supraviețui în cultură într-un regim totalitar. Pentru foarte mulți oameni de teatru pare să nu mai conteze asumarea timpului pe care îl parcurg. Își abandonează contemporaneitatea și se retrag într-un sos cu aspect provincial, comod, care nu îi solicită în niciun fel. "Merg și așa", a devenit un slogan întrebuintat în toate

domeniile. Din păcate, și în teatru.

Dacă pînă acum cîțiva ani respirația spectacolelor de teatru era amplă, suplă, de mare impact, dacă pînă acum cîțiva ani montări remarcabile ale regizorilor de prim rang circulau la mari festivaluri - Avignon, Edinburgh, Viena, Paris - și prin toată lumea, astăzi ovaționăm doar reușita turneelor prin țară. Ca și cînd cele două tipuri de a face cunoscut mesajul artistic se exclud unul pe celălalt. A bucura publicul românesc și a-l educa pentru ce înseamnă calitatea este, evident, o datorie. Asta nu trebuie să alunge din discuție ideea performanței și raportarea permanentă la anvergura mișcării teatrale mondiale, mereu în mișcare, dinamică. Altfel, cercul rămîne închis. Chiar nu ne frămîntă faptul că am dispărut din peisajul teatral internațional, că ce se întîmplă arată din ce în ce mai jalnic, că ne mințim între noi și ne îmbătăm cu apă rece? Noi montăm, noi jucăm, noi privim, noi laudăm cu asupra de măsură spectacole neîmplinite sau chiar insignifiante, pe care le livrăm (și noi, cronicarii, prin scrisul nostru) ca pe niște capodopere. Istoria teatrului nu o să ne ierte pentru șirul nesfîrșit de compromisuri pe care îl facem. Într-un fel sau altul. La ce bun? Care-i schimbul? Ce se primește în loc ca să merite falsificarea ierarhiilor și toată această mascărădă, articole și cronici scrise la comandă, adunări festive, decernări nesfîrșite de distincții și decorații - coordonată esențială după care se fac aceste evaluări fiind cea politică - a adevărată inflație care diminuează strălucirea reală a medaliilor și titlurilor? Întotdeauna au existat presiuni, politice și nu numai, grupuri de interese, mai mari sau mai mici, un mod direct sau indirect de a dirija o opinie. Am sperat că după 1990, raul se va estompa, lumea fiind sătulă de atîta neadevăr și de efectele pe care le-a determinat formularea, rostirea și propagarea lui. N-am fost atît de naivă să cred că va și dispărea năravul mistificărilor. Dar ca acest stil să ajungă, din nou, vioara întîi, mi se pare grav. Incredibil de grav și de dureros. Mi se pare că nu vom fi iertați pentru că am permis ca metodele vechi să devină iarăși actuale, viguroase. "Cine nu-i cu noi, e împotriva noastră". Este unul dintre sloganuri care funcționează astăzi, slogan care funcționează în locul dialo-

gului, al polemicii culturale, un slogan care exclude respectul din orice context și aduce tonuri dictatoriale, de tristă amintire, amenințări, colpotări. Tot tacimul.

MI SE PARE că este mai greu să supraviețuiești decent și vertical astăzi, decît în 1991 sau 1994. Atunci nu ți se vîra pumnul în gură. Acum, nici vorbă de toleranță, de flexibilitate în discursuri, de acceptare a faptului că într-o democrație se formulează puncte de vedere plurivalente, că polifoniile pun chiar mai bine în evidență valoarea unei montări. Dacă ai rezerve, argumentate, față de un spectacol, ești un prost, bun de batjocorit. Dacă ai îmbrățișat un spectacol și ai argumentat motivele pentru care ai făcut-o, ești tot un prost, pentru altă tabără, bun de terfelit. Prea puțini mai ascultă sau mai citesc o analiză, o demonstrație, un studiu, un eseu, orice formă de a investiga un spectacol. Sînt căutate și încurajate afirmațiile gratuite și pompoase, superficiale, descalificante, puse sub semnul lui "mie mi-a plăcut cutare și cutare lucru" sau "mie nu mi-a plăcut cutare și cutare lucru". Pe cine interesează asta, pe cine încîntă cu adevărat? Pe cei nesiguri de valoarea lor.

NU ȘTIU de ce în ultimul timp muzica uniformizantă a corurilor de tip comunist sau utecist este mai actuală ca oricînd. Sînt destui aceia pentru care sînt importante vocile reunite decît cele ale soliștilor. Chestiune de gust sau de reflex? Este încă periculos, deși Securitatea nu ne mai amenință existențele noastre sau ale familiilor noastre, să ai păreri personale. Să le susții cu *argumente* și *fără violență*, să nu fii înregimentat într-o gașcă și să nu devii militant al intereselor ei. Să-ți asumi un punct de vedere, onest, loial, profesionist. Să accepți și alte opinii, deschis dialogului și schimbului de păreri. Însuși președintele Iliescu s-a schimbat în cîteva puncte esențiale în acest mandat, adaptîndu-și limbajul timpului cu care este contemporan. Să nu mai aibă priză exemplul domniei sale în cadrul propriului partid aflat la putere?

E aproape riscant să iubești teatrul de-adevăratelea, să ai opinii care nu coincid cu ale lui X sau Y. Dacă totuși se întîmplă să fii contra curentului, ești ex-

Matei Gheorghiu

Societar de Onoare al Teatrului Național „I.L. Caragiale”, după o activitate de peste cinci decenii în același teatru. Născut la 5 februarie 1926, Matei Gheorghiu a absolvit cursurile de artă dramatică fiind elev al marii actrițe Marioara Voiculescu, afirmându-se apoi, în zecile de roluri jucate, din dramaturgia națională și universală, prin sensibilitate, eleganța tinutei și dramatismul subliniat în emoție, de la *Citadela sfărîmată* de Horia Lovinescu (Petru) la *Numele Trandafirului* de Umberto Eco, de la *Moartea unui artist* la *Livada de vișini*, *Trilogia antică*, *Amanții însângerați* și multe altele.

Prin dispariția lui *Matei Gheorghiu*, teatrul românesc suferă o grea pierdere.

Dumnezeu să-l odihnească,
UNITER

pus imediat injuriilor, comentariilor calomnioase, în care nu despre teatru este vorba. Am pățit-o. Am avut un alt punct de vedere, de pildă, asupra spectacolului *Tache, Ianke și Cadîr*, varianta de acum doi ani, de la Teatrul Național din București. Văzusem și montarea de la începutul anilor '90, de la Teatrul Creangă, găzduită cu generozitate de Cornel Todea. Mi-am exprimat un punct de vedere argumentat, civilizat, așa cum am încercat mereu să o fac. Nu deșin adevărul suprem - dar oare ce pămîntean se află în posesia lui? -, nu cred că lumea a început cu mine și se va termina cu mine, observ și scriu despre teatru ca despre un fenomen cultural din 1990 încoace. Cu implicare și devoțiune totală, cu iubire, durere și onestitate. Mă costă și nu-mi este indiferent nimic din ce se întîmplă. S-au născut polemici, păreri pro sau contra în jurul unor mari spectacole ce vor rămîne în istoria teatrului românesc și în jurul unor nume de prestigiu internațional (Andrei Șerban și Silviu Purcărete). Am dezbătut împreună, ne-am înfruntat, ne-am duelat stilurile. Ne-am ridicat de la masă, ne-am întins mîna și am continuat să ne respectăm. Pentru că am îndrăznit să nu cînt în cor, cronica mea și revista *România literară* au fost ținute un an de zile, dacă nu și mai bine, într-un chenar roșu,

la avizierul Teatrului Național. Să vadă toată lumea și să ia aminte că cine nu-i cu noi, e împotriva noastră. Nu tot ce se întîmplă acolo este foarte bun sau foarte prost. Dar asta se petrece, firesc, în orice teatru din lumea asta. Extremismul unora și altora nu folosește nimănui. În fine, povestea asta e deja istorie. Am închis paranteza. În mai puțin de un an s-a dorit și s-a înfăptuit dispariția a două reviste prestigioase, de specialitate: *Scena și Teatrul. Azi*. În mai puțin de un an, apele breslei s-au tulburat rău, am fost instigați unii împotriva altora - și nu întotdeauna din pricini teatrale. Dacă privim atent, vom observa că miza adevărată s-a împuținat considerabil: spectacolele bune, foarte bune și remarcabile sînt pe cale de dispariție.

TOATĂ nepăsarea pe care o afixăm se va întoarce ca un bumerang împotriva noastră, a oamenilor de teatru, actori, regizori, scenografi, manageri, a cronicarilor și criticilor care refuzăm să strigăm cu măsură, cu onestitate, cu responsabilitate: **REGELE E GOL!** Atunci cînd e cazul.

În ciuda atmosferei viciate, cred în continuare că singura soluție este să spunem lucrurilor pe nume.

Marina Constantinescu

cronica plastică

de Pavel Șuşară

Sculptori români contemporani (IV)

Maxim Dumitraș - Compoziție

U TOATE că prin vîrsta biologică și prin contextul în care s-a format Panaite Chifu poate fi încadrat în generația 80, prin relația cu forma și cu materia, dar, mai ales, prin înțelegerea artei ca pe o ieșire din cotidian, din accidental și din tranzitoriu, opțiunea sa poate fi asociată mai degrabă unei conștiințe clasice. Interesat cu predilecție de materialele consacrate, piatra și bronzul în special, însoțite de tehnicile core-spunzătoare - cioplirea și modelajul -, sculptorul și-a propus implicit păstrarea unui echilibru stabil între datele intrinseci ale materiei și personalizarea intențiilor formale. Și, din această pricină, mai evidentă decît voința imperativă de a constrînge substanța să accepte o anumită înfățișare este efortul îndelung și meticuloas al artistului de a extrage din blocul neutru sau din lutul amorf ceea ce ele conțin ca virtualitate, ca structură embrionară gata oricînd să se dezvolte sub impactul unei gândiri fecundatoare. Iar formele astfel născute își păstrează mai departe, ca pe o amprentă a memoriei lor genetice, dar și ca semn peremptoriu al ieșirii din vag, un caracter ambiguu de natură frustră și de idee încorporată. Fie că sînt

bronzuri sau forme cioplite, integrate ambientului natural ori gîndite la scara unor spații interioare, lucrările sale refac traseul unor procese formative naturale. Materia genuină, accidentată și impură, desfășurată orizontal sau ținută brusc în spațiu ca un germene vegetal în căutarea luminii, se coagulează insesizabil și conservă toate stările și tensiunile evoluției sale către forma finală.

ARTA lui Alexandru Chira nu se naște din efuziune, ci din calculul rece al unui geometru. Figură solitară în arta noastră de astăzi, pictor și sculptor deopotrivă, el nu elaborează lucrări, nu construiește cicluri și nici măcar nu premeditează expoziții, ci visează mari amenajări spațiale și revărsări ale geometriei într-o lume care și-a pierdut inocența și rigoarea. Fascinat de ideea proiectului continuu, de eterna potențialitate a unor lumi deschise, Chira nici nu s-a grăbit să-și fixeze forma sa optimă de exprimare. El stăpînește la fel de sigur spațiul bidimensional, obiectul, ansamblul și instalația cu aspirații ritualo-cosmogonice. După importanta sa expoziție din 1993, deschisă la București și mai apoi itinerată prin mai multe țări central-europene, el a început, în 1994, realizarea unei ambițioase

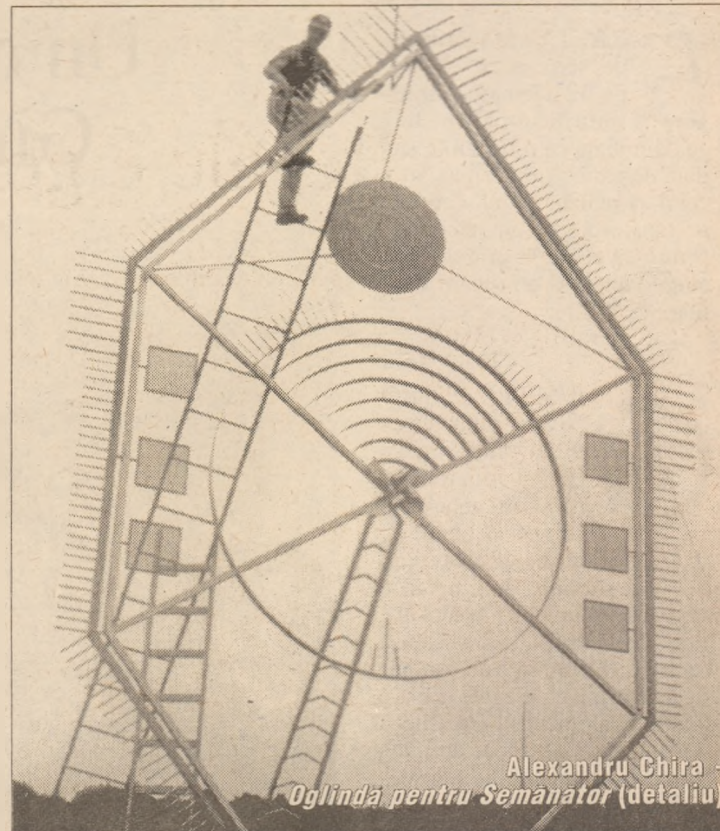
instalații - care este, simultan, și o intervenție în peisaj -, la Tăușeni, județul Cluj, intitulată *Desemne spre cer, pentru ploaie și curcubeu*. În același an finalizează prima etapă, care are în seamă construcția a nouă elemente, numită *Sfîrșitul începutului*. Proiect deschis, practic inepuizabil, instalația lui Alexandru Chira urmărește strictamente intrarea într-un rol magico-simbolic, însușirea unei funcții spirituale cu un impact nemijlocit în chiar viața comunității satești. Elementele fixe și cele mobile, geometria care se revarșă în natură, natura însăși căreia i se dezvăluie geometria secretă, ritualurile magico-poetice, modificările optice și sonore în funcție de regimul astronomic și meteorologic, iată doar cîteva dintre coordonatele acestei ambițioase instalații. Care nu e doar opera unui artist, ci și utopia unui raționalist fantasmă care mai crede în forța exorcizatoare a artei, în semnul apotropaic și în locul bun.

DINU CÂMPEANU a reușit să atingă performanța de a suspenda materialului, cu predilecție lemnului, orice speranță de auto-exprimare. Asociat, în multe dintre lucrările sale, cu bronzul patinat sau lustruit, lemnul își pierde nu numai relevanța, ci și identitatea. Acoperit cu foiță de aur sau doar integrat în structuri calofile și aseptice, el se topește cu desăvîrșire în concepte plastice și își uită definitiv natura. Din material activ, cu o viață autonomă și cu o enormă predispoziție pentru așezarea autoritară în formă, el devine simplu suport pentru expresii grațioase și pentru proiecții ornamentale. Dacă în alte viziuni artistice el este forma însăși sau, oricum, indispensabil în procesul demonstrației, pentru Cîmpeanu lemnul nici măcar nu mai este cu adevărat util. La rigoare, el poate fi înlocuit cu orice alt material fără ca expresia și semnificația lucrării să aibă cîtuși de puțin de suferit.

IPSIT complet de prejudecăți, dar și de inhibiții în fața diverselor mituri pe care genurile artistice le-au tot perpetuat, sculptorul Maxim Dumitraș trece de la o expresie la alta, de la

Alexandru Chira - Oglindă pentru Semănător (detaliu)

un limbaj la altul și de la un tip de reprezentare la altul cu o mare ușurință și cu o surprinzătoare prospețime. Evadat din captivitatea genurilor, el s-a eliberat de monotonia tehnicilor și de obsesia temelor. Memoria culturală și ancestrala abilitate artizanală se învecinează permanent, atunci cînd nu se întîlnesc pur și simplu, cu tehnicile de ultimă oră și cu un irepresibil elan experimental. Chipurile arhaice din pictura sa mai veche, impersonală și atemporală asemenea celei populare, s-au dezagregat în ultimii ani și s-au topit în construcții cromatice de o remarcabilă vitalitate și cu un impact vizual la fel de puternic. Sculptura urmează și ea un traseu oarecum similar: lemnul, piatra, lutul, nuielele și bronzul, singure sau asociate, brute ori prelucrate pînă la iluzia transparenței, comentează modele deja stocate în inventarul etnografic sau construiesc forme cu o preexistență doar în lumea imaginară. Pose-sor al unei manualități ieșite din comun, al unei mari forțe de intuiție și al unei curiozități intelectuale neobosite, el îmbrățișează cu o egală naturalețe și formulele artistice alternative, de la intervenția în peisaj și pînă la performance. Însă și în aceste acțiuni artistul se păstrează în spațiul unei viziuni arhaice, fie prin resemnificarea unor materiale tradiționale, fie prin reactualizarea culturală a unor ceremonii domestice intrate demult în stereotipia cotidiană. Formele care se nasc din aceste premise, fără utilitate nemijlocită și fără legături directe cu vreun model explicit, devin eficiente în plan simbolic tocmai prin ambiguitatea lor întreținută cu o neobosită subtilitate. Și ceea ce ar părea, la

o privire sumară, un comentariu obedient, lesne de integrat într-o mitologie previzibilă, se transformă subit în glosă ironică pe marginea unor poncife obosite. Dacă din punct de vedere plastic aceste compoziții sînt o sursă imensă de voluptăți senzoriale, moral ele oscilează între seriozitate și denunț, între tentația metafizică și scepticismul ghidus al unei conștiințe postmoderne.

DE DIMENSIUNI mici și medii, lăsate în voia gravitației sau lansate în spațiu, gracile ca niște săgeți, modelate subtil sau proiectate într-un decorativism hieratic, patinate greu sau polisate pînă la transparență, lucrările de sculptură ale lui Dumitru Radu urmăresc cu acuratețe și cu rigoare un proiect plastic și un program mental. Evitînd atît crispările metafizice cît și expresivitățile grotestice, sculptorul le împacă oarecum pe amîndouă prin aducerea în prim-planul percepției a unei umanități sumare, tragice și diforme. De cele mai multe ori bronzul este asociat cu alte materiale, în special piatra și marmura, care îmbogățesc ansamblul imaginii cu expresii noi și creează, totodată, surse imprevizibile de tensiune și de dialog. Ceea ce, în mod obișnuit, ar trece drept soclu este realizat cu o grijă specială și se înscrie într-un larg registru de prelucrări; de la severitatea și acuratețea geometrică și pînă la diversele variante ale amorfului.

Și chiar dacă în preocupările sculptorului nu intră formele exterioare de experiment, întrea-ga sa investigație este un experiment continuu. Care implică, însă, fondul gândirii și nu simpla administrare a mijloacelor. ■

Un om și secolul său: Giuseppe Petronio

EXACT când terminam de scris acest articol, pe 12 ianuarie, profesorul Petronio se stinge din viață ca o flăcărie suflată de vânt. Am dorit ca articolul să rămână la fel, și nu să se transforme într-un necrolog, pentru că el era în primul rând elogiul unei extraordinare vitalități. (S.B.E.)

GIUSEPPE PETRONIO aș spune că este un "monstru sacru" al criticii literare și în general al culturii italiene, da-

că expresia nu ne-ar abate gândul spre starurile de cinema ci ne-ar răsună în minte în sensul ei latin de apariție miraculoasă. Pentru că Petronio este o minune, a naturii dar, în egală măsură, și a făuririi omenestii. Profesorul este un tânăr de 94 de ani: suie etaje pe jos, umblă neînsoțit, schimbă orașe și trenuri, îl află la Roma, unde locuiește, ba la Trieste, unde își desfășoară de ani de zile cea mai intensă și implicată parte a activității, ba unde nici nu te aștepti, prin peninsula sau prin lumea largă. Petronio e în plină activitate creatoare, citește enorm, scrie cu măsură, participă la dezbaterile culturale cele mai miezoase din Italia, face parte din jurii literare, activează în asociații culturale etc. Mereu la curent cu noul, el cântărește acest nou cu o rațiune luminoasă, decantată de-a lungul unui întreg secol de iraționalitate, și îl adoptă, fără prejudecăți, în ceea ce merită. Tineretea aceasta nu este însă un dat ce se menține de la sine, ci este o formidabilă construcție de zi cu zi, durată cu voință și încredere: profesorul Petronio nu mai aude de mult timp bine, dar, departe de a se resemna, poartă aparat acustic, păstrându-se astfel mereu conectat la discuțiile din jur și la sunetele vieții. Dacă îl prinzi moțâind, e semn neîndoielnic că discuția și-a pierdut intensitatea și că începe să plictisească. Profesorul a început să nici nu mai vadă, dar un cristalin artificial i-a redat formele și culorile vieții, iar la el acasă, (în acea minunată casă din via Tripoli care e o cetate a cărților, ținute în ordonată dezordine a omului care lucrează permanent și simultan cu o sumedenie dintre ele), pentru a putea lucra la computer folosește o instalație specială cu un ecran măritor, care compensează slăbiciunea ochilor. Niciodată ca dinaintea profesorului Petronio n-am avut senzația că văd cu ochii mei, în carne și oase, acel prototip uman pe care Bertrand Russell îl numea "omul lui Galilei" (și care este sau ar trebui să fie "omul modern"), anume omul a cărui

măreție nu constă în faptul de a fi perfect (cum nu este, nici nu poate fi) ci în dorința și voința de a-și corecta neîncetat imperfecțiunile.

Giuseppe Petronio s-a născut în apropiere de Napoli, în 1909, dar și-a petrecut copilăria, anii de școală, primul război mondial și începuturile regimului fascist, în Reggio Calabria. După război a studiat literale la universitățile din Napoli și Roma, și-a luat diploma cu o teză despre Giosuè Carducci, unul dintre scriitorii canonici ai vremii, teză care a și fost publicată în 1930, adică pe când autorul avea doar 21 de ani. Apoi, între 1929 și 1936, a ocupat prin concurs postul de profesor de literatură italiană și latină la două licee de prestigiu din nordul Italiei și în aceeași perioadă și-a susținut și doctoratul în litere. În 1936 Ministerul de Externe al Italiei l-a numit, la propria sa cerere, lector de limba și literatura italiană la Universitatea din Graz, iar apoi, în 1939, la cea din Iași.

PETRONIO a petrecut la Iași cinci ani frumoși, de formație și tinerete intelectuală, în care, așa cum avea să facă apoi fără încetare și laolaltă, a absorbit, a transmis și a clădit cultură. A fost un activ propagator al literelor și artei italiene ca profesor la Universitatea "Al. Ioan Cuza", ca director al Institutului Italian de Cultură din Iași, ca inițiator și director al revistei "Italica", dar, mai mult decât atât, a învățat la perfecție limba română (pe care o

vorbește și acum aproape fără greșală), a citit literatură română cultă și populară și a devenit un mare prieten al României. În virtutea acestei prietenii, mai târziu, după război, a revenit constant în țara noastră, activând, cu entuziasmul și determinarea care îl caracterizează, în Asociația Culturală Italia-România și în Asociația Universitară Italo-Română. A tradus și publicat în italiană opere din literatura română clasică și contemporană. Lui îi datorăm cea mai valoroasă traducere de până acum a operelor lui Caragiale în italiană, precum și publicarea la Bologna, în anii războiului rece, a unui dicționar italian-român și român-italian, alcătuit în colaborare cu Nina Façon și Alexandru Balaci. Pe bună dreptate Universitatea "Al. I. Cuza" din Iași i-a acordat acestui promotor al culturii române, în anul ce tocmai s-a încheiat, titlul de "profesor honoris causa".

Revenit în patrie după anii ieșeni, Giuseppe Petronio și-a canalizat munca pe trei paliere neîncetat comunicante: cel al activității didactice, ca profesor la universitățile din Cagliari și Trieste, unde din 1968 a devenit decan și de unde a ieșit și la pensie, în 1984. Aș evoca aici, referitor la anii fierbinți ('68 - '69) ai vehementelor revolte studențești, trăite din plin și la Trieste, amintirile de tinerete ale actualului director al Institutului Italian de Cultură, distinsul intelectual Vito Grasso, care ne povestea că în acei ani singurul universitar necontestat și respectat de stu-

denți continua să fie Giuseppe Petronio.

Al doilea palier este cel al implicării directe în dezbaterile culturale ca fondator și colaborator al unor reviste de opinie (printre care aș aminti mai ales "Problemi" creată de el în 1967 și care este încă în viață), ca promotor al mai multor asociații culturale (Asociația pentru apărarea școlii naționale, Centrul pentru studierea literaturii de masă, dar mai ales Institutul Gramsci din Friuli-Veneția Giulia al cărui director neobosit este și în prezent), ca director de colecții al mai multor edituri de renume. Pentru această implicare febrilă și luminată în problemele culturii și școlii, profesorul Petronio a primit numeroase și însemnate distincții din partea Republicii Italiene, a mai multor universități și academii.

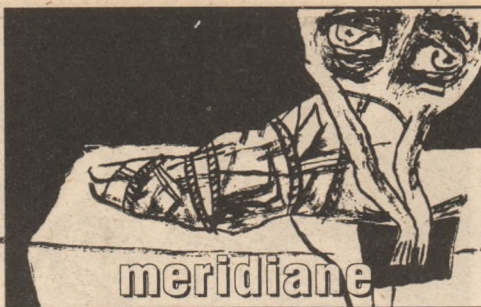
CEL de al treilea palier este însă cel prin care statura sa mărunțică a lăsat o mare amprentă în cultura literară italiană a secolului XX: scrierile de critică literară, nenumăratele volume, eseuri, articole, recenzii, acoperind toate perioadele istoriei literaturii italiene, toate problemele și expresiile criticii literare, trecând de la monografiile la antologii, la sinteze pe genuri și specii literare, studii de comparatistică, discuții sau polemici privind metodologia criticii literare, raporturile criticii cu alte discipline etc. Deosebit de semnificative pentru anii din urmă sunt scrierile care combat cu înflăc-

rare partizană câteva dintre miturile literelor contemporane: "gândirea slabă", categoria de paraliteratură, formalismul critic, postmodernismul. În această polemică Petronio apăra, își apăra un punct de vedere anume asupra literaturii în particular și culturii în general, un punct de vedere care s-a construit în timp și care îi justifică întreaga gândire și existență: anume că în opera literară trebuie căutată întotdeauna legătura cu societatea, cu viața care i-a dat naștere; că literatura are caracter istoric și că întreaga rețea hermeneutică ținută în jurul operelor literare și al autorilor lor trebuie să tindă spre înțelegerea și alcătuirea istoriei literaturii. Această perspectivă, în care regăsim lecția lui Francesco De Sanctis și Antonio Gramsci, se sprijină însă și pe multe alte viziuni ale criticii literare din ultimul secol, respingându-le (după ce însă mai întâi le-a străbătut!) numai pe acelea care par să nege literaturii capacitatea de a propune valori înalte identității speciei, de a se opune experienței finitudinii și pieirii.

Trecând prin București, în drumul său recent la Iași, profesorul Petronio a fost poftit și la universitate spre a le vorbi studenților și ne-a uimit, din nou, cu exprimarea sa limpede și înflăcărată, cu succesiunea cristalină a ideilor, cu patosul cu care își formulează convingerile. A răspuns la numeroase întrebări, privind nu doar literatura și critica literară ci și locul literaturii în societatea și școala de astăzi, felul în care literatura poate sau nu fi predată, lumea în care trăim acum și cea care ne așteaptă în viitor. Din toate răspunsurile două îmi stăruie în minte și cred că merită împărtășite pentru simplitatea cu care rezumă un crez: Giuseppe Petronio nu iubește postmodernismul, inclusiv în varianta sa italiană cea mai curată, aceea din romanele lui Umberto Eco; iar în dezbaterile iscată imediat în jurul subiectului, în denigrările (denigrarea lui Eco scriitorul e la modă în "lumea bună" a literelor, chiar și în Italia) privitoare la previzibilitatea mecanismelor lui narative, la parada de erudiție care de fapt erudiție n-ar fi etc. argumentul lui Petronio a căzut ca o ghilotină peste cazna demolatoare a celorlalți: Petronio a spus că el respinge postmodernismul literar pentru că literatura este un lucru serios. Poate explic în exces, dar ceea ce înțelegea prin asta era că literatura trebuie să poată să fie una dintre cărțile pe care se joacă soarta umanității.

S-a discutat mult și despre literatura ultimilor ani, despre dinamica canoanelor, despre timpii necesari pentru a institui canoane și bineînțeles profesorul a fost solicitat să facă previziuni în legătură cu viitorul apropiat al li-

teraturii și literaturii în vogă astăzi. La asta bonomul Petronio s-a burzului: previziunile, a spus el, sunt vorbe goale și pierdere de vreme; viitorul, fie el al literelor fie al vieții, nu se poate prevedea. Replica a venit promptă și critică: atunci înseamnă că ne e dat să trăim fără un viitor? La care Petronio s-a înșeninat și cu vocea lui sigură și calmă a răspuns: Nu, trebuie să îți faurești în minte un viitor utopic iar apoi să lucrezi fără răgaz ca el să se întâmple; nu să stai și să faci previziuni, ca și cum acel viitor se va face de la sine iar tu ar trebui doar să te adaptezi de pe acum la el.

ÎN ANUL 2001, adică la vârsta de 92 de ani, Giuseppe Petronio publică pentru prima dată o operă literară, *Le baracche del rione americano*. *Un uomo e il suo secolo* (*Barăile din cartierul american*). *Un om și secolul său*, Ed. Unicopli, Milano), primită de critica italiană cu bucurioasă surpriză și entuziasm, recenzată sau prezentată imediat de mari nume ale lumii literare de azi. Surpriza era provocată nu numai de neașteptată decizie de a trece de la critică la literatura propriu-zisă, ci și de situarea scrierii în afara sau la confluența mai multor specii narrative: roman autobiografic și de formație, memorialistică, eseu asupra istoriei și a istoriei literare a secolului XX, proză de confesiune și de introspecție, și poate și altele. Entuziasmul venea din substanța umană care mustește sub întreaga experiență literară perindată pentru și în autor de-a lungul unui veac, din simplitatea și limpezimea scriiturii, din urzeala deasă a trecutului pe care se țese prezentul și care dă consistență ființei spirituale, din capacitatea de a citi realitatea exterioară și pe sine în mici amănunte și vibrații imperceptibile dar totodată și în mari sinteze detașate și critice. Titlul evocă anii copilăriei – anii în care se toarnă temelia omului de mai târziu – petrecuți de autor în barăile din cartierul sărac din Reggio Calabria, poreclit în vremea primului război mondial “cartierul american”. Această cărțuie de 150 de pagini este, mai mult decât ne spune titlul, adică povestea vieții unui om și a unui veac, este un bilanț și un examen de conștiință înaintea marii plecări; este încercarea de a desluși rostul și rezultatul trecerii pe pământ a unui om de litere, a acestui om de litere, un rost care nu a fost dat ci a fost ales și construit. Si mai este o fermecată și poetică cutreierare prin ceea ce mitografia italiană de azi numește “la stanza della memoria”.

Smaranda Bratu Elian

Correspondență din Praga

Comemorarea lui Jan Palach

HIAR și acum, după atâția ani, îmi aduc aminte foarte bine și cu multe detalii, de atmosfera ce domnea în Cehoslovacia în acele zile și săptămâni intrate în conștiința oamenilor sub numele *Primăvara de la Praga*. Îmi amintesc discuțiile dintre studenți, din media sau chiar de pe stradă, planurile mărețe, setea de a cunoaște tot ce n-am putut cunoaște până atunci, și, poate în primul rând, senzația de a fi mai liberi și mai stăpâni pe destinele noastre. Tot atât de bine, însă, îmi revin în minte și zilele de după “ajutorul frățesc”, acordat unui aliat rebel la 21 august 1968. După șocul inițial, a trebuit să ne obișnuim, vrând-nevrând, cu ideea că încercarea noastră de a construi un socialism “cu față umană” a fost biruită și că nimeni din exterior n-o să vină să ne ajute. Țările occidentale au respectat diviziunea bipolară de atunci a lumii, ne-amestecându-se în treburile interne ale lagărului de Est. Numai câțiva intelectuali au protestat (foarte puțini la număr), printre ei și marele dramaturg Eugène Ionesco, autor al articolelor *Cehoslovacia? Singura țară din Europa care își merită independența* și *De la Praga până la Londra, numai rușine*, publicate în revista *Le Figaro littéraire*. Deși majoritatea populației noastre continua să aibă încredere în liderii “procesului de democratizare” precum Alexander Dubcek sau Josef Smrkovski, oamenii înzestrați cu mai puțină naivitate și cu mai multă luciditate intuiau deja revenirea la vechiul model stalinist și reîntrirea sub tutela sovietică. Dat fiind că acest fel de intuiție nu depinde neapărat de vârstă și de experiențele trăite,

nu trebuie să ne surprindă faptul că printre ei se aflau și câțiva înși foarte tineri.

Jan Palach s-a născut la 11 august 1948 în comuna Všetaty, aflată la vreo 30 de km la nord de Praga. (Astăzi ar fi avut aproape 55 de ani, o meserie – profesor, cercetător, probabil și o familie...) Între 1967-1968 a studiat la Academia de Studii Economice, până la urmă a învins însă înclinația lui spre filozofie, la studiul căreia s-a înscris chiar în anul 1968. Revendicările pe care le-a formulat în declarația sa nu aveau în ele nimic exagerat și ar fi fost considerate cu totul normale într-o țară democratică: un NU hotărât încercărilor din ce în ce mai pronunțate ale conducerii de partid și de stat de a introduce cenzura, de a se împăca cu ocupanții și de a limita drepturile cetățenești. Fiindcă s-a convins că vocea lui nu e ascultată, iar evoluția politică se îndreaptă împotriva democrației, în direcția unei noi vasalități, s-a decis să facă un gest prin care să amintească întregului popor ce are de pierdut. În după-amiaza zilei de 16 ianuarie 1969, în partea de sus a pieței Venceslav, lângă clădirea impunătoare a Muzeului Național, și-a dat foc, după ce și-a stropit îmbrăcămintea cu benzină, transformându-se într-o torță umană. Supliciu lui a luat sfârșit peste trei zile, la o clinică de chirurgie aflată pe strada Legerova, nu departe de locul faptei. La funeraliile lui, la 25 ianuarie, au venit mii de cetățeni de toate vârstele, iar convoiul, avansând lent și demn prin străzile capitalei s-a transformat într-o manifestație publică împotriva ocupanților sovietici.

Vestea despre fapta cutremurătoare a lui Jan Palach a pătruns și în străinătate, în ciuda cenzurii ce se instalase din nou într-o

mare parte a spațiului pierdut în '68. În România, poetul Geo Bogza a vrut, cum mărturisea mai târziu, “să-l omagieze pe studentul ce-și sacrificase viața pentru onoarea patriei sale”. În țara lui de multă vreme nu se putea scrie liber, însă inspirația l-a salvat, sugerându-i parabola următoare:

Îmi spui că e doar un fir de nisip, că nimic nu poate face un fir de nisip.

Iar eu îți spun că un fir de nisip poate face foarte mult, atunci când se desprinde dintre miliardele de fire de nisip de pe fundul oceanului, atunci când, printr-un act de voință, își hotărăște un destin singular și tragic.

Îmi spui că e doar un fir de nisip, singur într-o imensitate de fire de nisip, că nimic nu poate face un fir de nisip.

Iar eu îți spun că un fir de nisip poate face foarte mult, atunci când renunță la fundul liniștit al oceanului și pătrunde în măruntaiele scoicii.

Atunci, scoica se îmbolnăvește, nu se poate să nu se îmbolnăvească și, pînă la urmă, se ivește incredibila perla.

Îmi spui că e doar un fir de nisip, eu știu că e doar un fir de nisip, dar nu mă pot opri să nu visez incredibila perla.

Abia după douăzeci și unu de ani, în *România literară* nr. 5/1990, scriitorul român a putut să publice din nou tableta intitulată *Perla*, dar, de data asta, și cu cheia explicată a parabolii.

În zilele ce au urmat gestului atât de nobil, dar și atât de disperat al lui Jan Palach, societatea cehă a trăit o perioadă de timp într-o mare tensiune și spaimă, întrebându-se câți tineri ar fi hotărâți să piară în același fel. Te-

merile s-au dovedit îndreptățite: la 25 februarie, tot în piața Venceslav, și-a dat foc un tânăr de 18 ani, Jan Zajíc, elev la Liceul feroviar din orașul Šumperk (Moravia de nord).

Imaginea lui Jan Palach a rămas vie în rândurile populației cehă până la “revoluția de catifea” din noiembrie 1989; în ciuda tăcerii oficiale, sacrificiul său n-a fost uitat mai ales datorită studenților și disidenților care se întruneau în fiecare an, în ianuarie, la locurile legate de amintirea lui: în piața Venceslav, la cimitirul Olšany din Praga și, de asemenea, la cel din comuna natală (unde rămășițele lui pământești au fost transportate în secret de Securitate). Intervenția brutală a poliției împotriva demonstranților în ianuarie 1989 (așază “Palachiada”) a fost unul dintre semnalele care au prevestit apropiata prăbușire a regimului comunist.

Nu de mult, dintr-un sondaj, am aflat că foarte mulți adolescenți și tineri de azi nu știu nimic sau aproape nimic despre jertfa studenților din 1969. În aceste zile de ianuarie m-au decepționat și mediile noastre de informare: prin ziare – câte o mențiune scurtă de tot, la televiziunea publică – un film documentar de 15 minute; atâta tot. Chiar dacă acum prioritățile noastre sunt altele, totuși, n-ar trebui să-i uităm pe aceia care și-au sacrificat viața pentru valorile considerate azi normale, de la sine înțelese – independența națională, regimul democratic, respectarea drepturilor cetățenești și cultura necenzurată, fără supraveghere ideologică.

Libuše Valentová

interviurile "României literare"

Donald Leroy Dyer: Mă interesează studiile românești

DONALD LEROY DYER a absolvit secția de limbi slave la universității din Chicago în 1982, de unde și-a obținut și doctoratul în 1990, specializându-se în lingvistică balcanică, mai precis în rusă, română și bulgară. Dintre monografiile sale, menționăm: *The Romanian Dialect of Moldova: A Study in Language and Politics* (Lewiston, New York: Edwin Mellen Press, 1999) și *Studies in Moldovan: The History, Culture, Language and Contemporary Politics of the People of Moldova* (Boulder, Colorado: East European Monographs, 1996). Interesul constant pentru studiile românești este confirmat și de un număr impresionant de articole și recenzii: „Remarks on Moldovan Phonology and Ethnic Speech Identity” (with Felice A. Coles), *Papers from the Ninth International Non-Slavic Languages Conference*, Howard I. Aronson (ed.), Bloomington, IN: Slavica Publishers; „Moldova and the Balkans: One Sprachbund or Two?” *Of All the Slavs My Favorites: Studies in South Slavic and Balkan Linguistics in Honor of Howard I. Aronson on the Occasion of His 66th Birthday*, Victor A. Friedman and Donald L. Dyer (eds), Columbus, Ohio: Slavica Publishers, 2002; „Some Influences of Russian on the Romanian of Moldova during the Soviet Period,” *Slavic and East European Journal* 43:1, 1999; „What Price Languages in Contact?: The Influence of Russian on the Syntax of the Moldovan Dialect of Romanian,” *Nationalities Papers* 26:1, 1998; „The Making of the Moldavian Language,” *Studies in Moldovan: The History, Culture, Language and Contemporary Politics of the People of Moldova*, Donald L. Dyer (ed.), 1996; „Moldavian Linguistic Realities,” *Non-Slavic Languages of the USSR: Papers from the Fourth Conference*, Howard I. Aronson (ed.), 1994; „Russian and Romanian Intertwined: The Legacy That Is Moldavian,” *Non-Slavic Languages of the USSR: Linguistic Studies II*, Howard I. Aronson (ed.), 1994; „The Interplay of Subjunctive and Infinitive Complements in Romanian,” *Da, Nă, Sa, Te: Constructions with Subordinating Complementizers in the Balkans* (Folia Slavica 7:3), 1985.

Este redactor șef al revistelor *Balkanistica* și *Romance Monographs* și membru activ în mai multe organizații internaționale de studii est-europene.

- Domnule Donald Dyer, sunteți redactorul șef al prestigioasei reviste de studii sud-est europene „Balkanistica”, din 1996. Va rog să ne spuneți câteva cuvinte despre această publicație și despre importanța ei în lumea academică americană.

- „Balkanistica” apare din 1974, când era publicată de Ohio State University și editată de profesorul Kenneth Naylor. Volumele 1 - 7 au apărut în Columbus, Ohio și în ele s-au publicat o serie de conferințe găzduite de American Association for South East European Studies (AASEES). Când această organizație și-a încetat activitatea, spre sfârșitul anilor '80, publicarea revistei „Balkanistica” a fost și ea întreruptă. Volumul 8 a apărut abia în 1994, ca parte a seriei de studii slave de la Indiana University (Indiana Slavic Studies). La mijlocul anilor '90 „Balkanistica” revenea în forță, susținută de noua asociație de studii est-europene (South East European Studies Association - SEESA). Începând din 1996 revista a cunoscut o nouă serie, volumele 9-15, editându-se, de această dată, sub egida University of Mississippi. Este și momentul în care am preluat eu sarcinile editoriale.

- Pentru oricine răsfoiește colecția „Balkanistica” este evident că acesta a reprezentat și începutul unei schimbări majore de concepție editorială. Ce a devenit astăzi revista și ce alte publicații interesante de acest domeniu de cercetare mai puteți cita?

- „Balkanistica” este acum o revistă internațională de studii est-europene, de orientare interdisciplinară și de înaltă ținută științifică. Nici un articol nu se publică în revistă înainte de a fi avizat de cel puțin doi referenți de specialitate. Fiecare volum conține articole originale și recenzii ale unor cărți de interes pentru domeniul de predilecție al revistei. Volumele 9, 10 și 15 au fost numere tematice. Ea apare anual, în circa 200 de pagini, exclusiv în limba engleză și este, în felul ei, unică în peisajul presei științifice internaționale. Totuși, pentru că mi-ați cerut să mă refer și la alte publicații înrudite tematic, aș menționa revista „Balkanica”, ce apare în spațiu ex-iugoslav, „Balkanologie” din Franța și „Balkanica” din Germania.

- Sferile de interes reflectate în revistă sunt complexe, incluzând lingvistică, literatură, istorie, studii politice, metodică

predării limbilor străine și altele. Este această deschidere multidisciplinară rezultatul politicii dumneavoastră editoriale sau doar o oglindă fidelă a diversității de care se bucură studiile est-europene în Statele Unite ale Americii.

- Cred că amândouă variantele sunt corecte. Într-adevăr, comitetul de redacție al revistei „Balkanistica” și-a făcut un obiectiv clar exprimat din a acorda șanse egale tuturor subiectelor de interes balcanic, selecția făcându-se doar în funcție de valoarea științifică a materialelor primite. Dar revista și-a câștigat notorietatea pe care o are în prezent și prin acoperirea problematicii tuturor ariilor geografice ale zonei, într-o epocă în care Balcanii și Europa de est devin din ce în ce mai cunoscute americanului de rând.

- Probabil că tocmai în virtutea acestei viziuni totalizante, studiile românești au fost prezente în mod constant în paginile revistei „Balkanistica”, începând chiar cu primul număr din 1974, în care se găsea articolul profesorului Radu Florescu „Romania: A Comment”. Am văzut că cel de-al șaptelea număr apărut în 1981-82, a fost subintitulat „Special Issue on Romania” și co-editat de profesorul Paul E. Michelson, care este în prezent și secretarul Societății de Studii Românești (Society for Romanian Studies) din Statele Unite. Acest volum conținea unsprezece articole despre România, în special pe teme istorice și politice. Cum ați descrie, în linii generale, interesul pe care studiile românești îl trezesc astăzi în spațiul american, pornind de la reflectarea lui în revista pe care o coordonați?

- Studiile românești au fost o prezență constantă și, așa cum ați observat deja răsfoind-o, în timp, s-au acumulat în paginile celor cincisprezece volume publicate un număr semnificativ

de articole dedicate diferitelor aspecte ale societății românești – limbă, literatură, istorie, viață politică etc. – și un întreg număr a fost dedicat României. În fiecare an primesc câteva noi articole precum și recenzii ale unor cărți despre România și studiile românești. Chiar ultimul volum conține un mare număr de articole despre limba română, scrise chiar de specialiști români și sper că numărul contribuțiilor românești va crește.

- Am observat că printre semnarii acestor articole se află cunoscuți specialiști americani care activează în diverse universități din Statele Unite, unde au creat cursuri specializate în studii românești, dar și cercetători români. Întrețineți în mod deliberat acest echilibru de forțe academice?

- Ca editor al „Balkanisticii”, o publicație respectată în peisajul publicisticii științifice internaționale, mi-am propus să duc mai departe această reputație cu greu câștigată și să veghez la calitatea impecabilă a materialelor publicate și să mențin o balanță corect echilibrată în privința tuturor disciplinelor specifice domeniului nostru de interes și a tuturor țărilor din zona Balcanilor.

- Pentru că lista dumneavoastră de lucrări cuprinde titluri ce implică atât România cât și Republica Moldova, dar și pentru că v-am auzit vorbind despre obiceiul de a-l cita pe Eminescu la cursurile dumneavoastră, am să vă rog să comentați puțin acest interes personal pentru studiile românești.

- Da, sunt direct interesat de acest domeniu. Ca absolvent al departamentului de limbi slave la Universitatea din Chicago, am studiat și limba română care e inclusă în acest departament. Ulterior am devenit interesat în limba română vorbită în Republica Moldova, pe vremea aceea

o republică sovietică și am scris mult pe această temă. În 1983 am fost în România iar în 1996 am petrecut o vreme în Moldova, ca bursier IREX, completându-mi cercetările lingvistice. Mențin strânse legături profesionale cu colegi cercetători din ambele țări și privesc cu mult interes materialele pe care le primesc la redacție. Mă interesează studiile românești în toate aspectele lor. Sunt, de asemenea membru activ în Societatea Americană de Studii Românești.

- Considerați limba vorbită în Republica Moldova o altă limbă romanică, sau doar o variantă locală a românei?

- Deși accept faptul că realitățile politice și sociologice, ca și chestiunile legate de identitatea etnică și culturală, pot face interpretările lingvistice mai dificil de definit, am susținut întotdeauna în scrierile mele științifice că limba vorbită în Moldova este o varietate regională a daco-românei. Limba moldovenească a fost o invenție sovietică fără acoperire științifică. În timpul perioadei sovietice, acest dialect al românei a suportat unele influențe rusești și ucrainene, în special la nivelul fonologiei și al lexicului, dar ele nu au alterat structura latină a limbii.

A consemnat
Marina Cap-Bun

Istoria scrierii

● 50 de cercetători, muzeografi, arheologi și tipografi și-au pus priceperea în comun pentru a ne face să călătorim în inima celei mai fascinante aventuri umane: scrisul, de la primele pictograme din Mesopotamia (3300 î.e.n.) la alfabete, la letrinele pictate ale manuscriselor medievale și pînă la caracterele tipografice actuale. Știați că egiptenii au fost primii care au asociat sunetele cu anumite semne, sau că în Yemen anumite scrieri aveau virtuți terapeutice? Ca litera noastră A provine de la un semn ce reprezenta un cap de taur? Remarcabila lucrare intitulată *Aventura scrierilor* se vinde pe un DVD (PC/Mac) în Franța și costă 50 de euro.

Stea în urcare

● Pina la începutul acestui an, nimeni nu auzise de el. Și deodată, Adam Thirlwell, student la Oxford în vîrstă de 24 de ani, e comparat cu Milan Kundera și Woody Allen și figurează pe lista celor mai promițători scriitori din Anglia, alcatuită o dată la 10 ani de prestigioasa revistă literară "Granta". Pe lista din 1983 se găseau numele lui Julian Barnes, William Boyd și Salman Rushdie. În 1993 – figurau

Jeannette Winterson, Will Self și Kazuo Ishiguro. În acest an, romanul căruia îi datorează Thirlwell includerea pe listă n-a fost încă publicat. Doar cei cinci "judecători" de la "Granta" au avut privilegiul să citească manuscrisul. "E o carte formidabilă, o comedie sexuală bazată pe un triumf amoros" – a declarat în "Guardian" unul din cei cinci cititori, iar noua stea în urcare Thirlwell a adăugat: "Da, este mult sex în acest roman, dar în realitate este vorba despre morală".

Dictionarul Evului Mediu

● Un dictionar e o investiție profitabilă pentru editori, fiindcă acest gen de lucrări răspunde nevoii unui public larg de a avea la îndemînă cunoștințe, fapte, nume din diferite domenii. Pe linga celebre enciclopedii, în Franța, de exemplu, apar nenumărate dictionare "specializate" – de pildă, de gastronomie, arhitectură, cinema, navigație etc. Numai la Ed. PUF au apărut 37 de astfel de cărți de referință. Cea mai recentă e un *Dictionar al Evului Mediu*, coordonat de istoricul Claude Gauvard, care și-a asociat pentru literatură pe Michel Zink și pentru filosofie pe Alain de Libera. Peste 300

de autori au colaborat cu articole la acest monument de 1650 de pagini, care valorifică cele mai noi cercetări în domeniu. Dictionarul este astfel conceput, încît să reinvie un Ev Mediu european în care filosofia, literatura, istoria se întrepătrund, se îmbogățesc și se influențează reciproc, ideile religioase, realitățile sociale, evenimentele, creațiile artistice reflectîndu-se unele în altele.

Lucrarea a fost tipărită într-o versiune de lux, care costă 150 de euro, dar și într-o ediție populară, de 45 de euro.

În imagine – enluminura din *Breviarul lui Renaud de Bar* (1302).

Europa citește

● Sub acest generic s-a desfășurat, între 26 și 31 ianuarie, la Hamburg, un festival literar la care au participat scriitori din 30 de țări europene. La manifestarea organizată de Literaturhaus și Korber Stiftung a participat, din partea țării noastre, Mircea Cărtărescu, cu un eseu intitulat *Europa are forma creierului meu*. Textele citite de invitați de-a lungul maratonului literar de la Hamburg vor apărea într-un volum. Manifestarea a fost plasată sub deviza unei pledoarii făcute de Vaclav Havel în favoarea asumării de către Europa, în sec. XXI, a celor mai bune tradiții ale spiritualității sale, astfel încît să poată contribui creator la o formă globală de conviețuire.

Poetul Coroanei britanice

● În Marea Britanie există funcția de poet oficial al Coroanei, a cărui îndatorire e să o onoreze în versuri pe regină și să compună poezii pentru ceremoniile Casei Regale. Numirea în această funcție se face acum de către Elisabeta a II-a și e anunțată în Parlament de prim-ministru. Ted Hughes a fost poetul reginei între 1984 și 1998, iar din 1999 postul a fost ocupat de Andrew Motion. În ianuarie,

poetul Coroanei a compus un catren intitulat *Causa belli*, împotriva războiului din Irak și a conducătorilor englezi și americani care-l doresc. "The Guardian" găsește precedente și la alți poeți ai Coroanei, precum lordul Alfred Tennyson, ce s-a exprimat în versuri împotriva războiului Crimeii, sau John Masfield, poet al Coroanei în timpul Primului Război Mondial, ce a publicat poezii pacifiste.

Mari succese literare

● De la *Micul Prinț la Lolita*, trecînd prin *Bătrînul și marea* și *Un veac de singurătate*, volumul *Istoria celor mai mari succese literare ale sec. XX*, apărut la editura franceză Tana, retracează aventura a 40 de best-sellers, analizînd și motivele triumfului lor. Plină de anecdote și redactată atractiv, cartea figurează în topurile de librărie.

Autobiografia lui Hobsbawm

● *Interesting Times: A 20th Century Life*, autobiografia marelui istoric britanic Eric J. Hobsbawm apărută de curînd în Anglia, este, într-un fel, al cincilea volum al proiectului început cu *Era revoluțiilor*. Autorul, în vîrstă de 85 de ani, își invită de altfel cititorii să-i perceapă autobiografia ca revers la

Vîrsta extremelor, marea sa istorie a sec. XX (tradusă și la noi). Nu este vorba de istoria mondială ilustrată printr-o experiență individuală, ci de istoria mondială dînd naștere acestei experiențe. Din cele cinci părți ce compun cartea, prima, ce cuprinde copilăria și adolescența, este tot ce a scris Hobsbawm mai frumos și mai impresionant în viața lui – scrie "London Review of Books". El povestește cu talent de prozator nașterea sa la Alexandria, copilăria dificilă în Viena de după primul război mondial, descoperirea comunismului în Berlinul anilor '30 și exilul familiei la Londra, după sosirea la putere a lui Hitler, precum și înțelegerile căpătate în "timpurile interesante" ce i-a fost dat să le trăiască.

Umanizarea Americii

● 15 scriitori au fost înrolați de către Departamentul de Stat să apere cultura și interesele diplomatice americane. Invitați de către ambasada SUA în diferite țări să țină conferințe, ei au alcătuit și o antologie ce se distribuie gratuit peste tot în lume. "În străinătate există impresia că americanii se simt cultural superiori și că sînt din punct de vedere intelectual indiferenți. Trebuie să desființăm aceste stereotipuri", a declarat Richard Ford (în imagine, desenat de Redon), adăugînd că e dispus să ajute la "umanizarea Americii" prin mărturia sa, *How does being an American inform what I write*. "Umanizare" înseamnă să spui și ce e bine și ce e rău, astfel încît criticile nu lipsesc din această antologie. E cazul textelor semnate de Robert Olen Butler (despre drepturile

uneori ignorate ale minorităților), de Julia Alvarez (despre inegalități și ipocrizii) sau de Michael Chabon (despre violență și rasism). Antologia nu se va găsi în SUA, unde o lege din 1948 interzice difuzarea de texte de propagandă destinate țărilor străine, dar poate fi citită pe Internet, la adresa www.usinfo.state.gov/products/pubs/writers – scrie "The New York Times".

"Intima Teatern" renaște

● Mai mult decît o sală de spectacole, Teatrul-Intim din centrul Stockholm-ului, din piața Norra Bantorget, e un mit. Acolo, pe o scenă circulară, între 1907 și 1910, August Strindberg, împreună cu regizorul August Falck și o trupă de 13 tineri actori au jucat un important episod ce a revoluționat teatrul secolului 20, montînd "piese de cameră" intime, cu decor minim, precum *Pelicanul*, *Sonata spectrelor* sau *Casa arsă*. Publicul nu era pregătit pentru astfel de spectacole experimentale, Strindberg și-a pierdut banii investiți și teatrul și-a închis definitiv porțile în 1910, fiind folosit apoi ca depozit și sală de reuniuni pentru Federația Artelor Grafice, devenită proprietara clădirii. Acum, grație fostului director al Muzeului Strindberg, Ture Rangström, Intima-Teatern își va recăpăta destinația inițială, după 93 de ani. În repertoriu vor figura piesele lui Strindberg (între care și *Visul* – pe care autorul o numea "drama mea preferată, copilul durerii mele celei mai mari"), dar și piese novatoare ale unor tineri dramaturgi – scrie "Svenska Dagbladet".

Ureche, gît, cuțit

● Născută în 1949 la Opatija, în Istria, Vedrana Rudan trăiește acum la Rijeka, unde își câștigă existența ca agent imobiliar, după ce a lucrat ca vinzătoare de ziare, ghid turistic, profesoară de germană și croată și jurnalistă, avînd rubrici în aproape toate ziarele croate. În 1991, după venirea la putere a lui Franjo Tuđman, a fost concediată. De atunci a publicat nuvele în revista literară "Godine nove", iar recent a debutat ca romancieră cu *Uho, grlo, noz* (*Ureche, gît, cuțit*, Ed. AGM, Zagreb), provocînd reacții vii în Croația. Vedrana Rudan povestește, într-un limbaj crud, viața cotidiană în țările fostei Iugoslavii, după un dece-

niu de război, alternînd tragicul și comicul, într-o satiră ce nu menajează pe nimeni, nici chiar pe sine însăși. Naratoarea e o femeie de 50 de ani, care își petrece timpul în fața televizorului, schimbînd mereu canalele (telecomanda, spune autoarea, e unul din puținele lucruri pe care croații le pot poseda și controla). Tot zapînd, eroina își povestește viața – prilej de analiză caustică a cotidianului sirbo-croat. În recenzia la *Ureche, gît, cuțit*, publicată în jurnalul belgradean "Danas", modul precis și just în care Vedrana Rudan descrie prezența răului e comparat cu privirea lui Henry Miller și luciditatea unei Anaïs Nin.

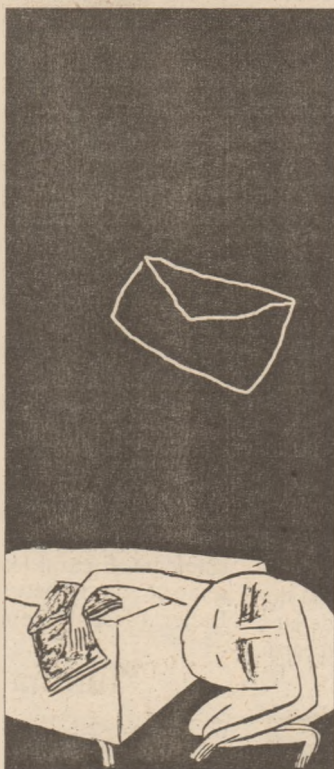

post-restant

de
Constanța Buzea

RESORTUL căutării se dovedește a fi, ca de atâtea ori, singurătatea cu nevoia omenească de comunicare la bord. Vă mulțumesc pentru albumul cu versuri lucrat în așa fel ca să dea iluzia de carte tipărită. "În mic album se vede viața/ Trăită orb, reflex și disperat". Mărturisire simplă ce se adăpostește în timpanul unei stele cine știe dacă nepăsătoare la propria ei izolare în spațiu, și cine știe dacă pulsând de compasiune pentru călătorul nicio-dată pregătit pentru plecare. Verbele toate și le adaptează instantaneu la trecut, și nu se-n-dură să spună dacă s-a mai copt glorios și a mai curs, în via de pe deal, vinul, ca versul, "Un galben vin din somnul lin urma să curgă". (Macrei Ștefan, București) ☒ În prefața mai mult decât incurajatoare pe care v-o face la carte Paul Daian, există adevăr și iluzie fermecătoare cât să se simtă fericit cu sine un debutant. Cartea este frumoasă, în așa fel frumoasă cât să nu lase loc criticului să uneltească savant împotriva ei, cum lasă să se înțeleagă și postfatatorul. Pe când poetul, asistat cu iubire, riscă aproximând, în ecou, "Cea mai subtilă frumusețe/ este Obesia./ este Ratarea/ Urâtenia desăvârșită/ este Împlinirea poemelor mele", adăugând în final un distih restituit, pe care nu-l mai trec aici, ca să las loc unei terține de invidiat: "Copilul meu este o tigroaică/ ce alăptează întreaga mea teamă/ Delicat cu mâinile țineam laptele". (Dragos Niculescu, București) ☒ Să existe, oare, vreo legătură misterioasă între versul prim din Psalmul lui Arghezi: "Tare sint singur, Doamne, și pieziș!" și primul vers din Psalmul dvs. sărac în virgule, "Tare sânt singur Doamne și igerăsit"? Sau între puiul de inger arghezian din finalul psalmului său și ingerii din finalul psalmului dvs.? Dați-mi un semn că bănuiala mea, deși întemeiată, nu-mi distruge încrederea în buna dvs. intenție. (Ancuța Derioi, Dragoslavele) ☒ Despre împlinirea prin nașterea unui fiu și despre împlinirea prin tipărirea unui volum de debut, dacă am înțeles eu bine, păreți a-mi transmite câteva date, cu dumiriri și nedumeriri confruntându-vă. Fiul a sosit desăvârșit, pe când volumul vă inspiră îndoieli?

Aveți nevoie de o mână de ajutor și de un îndrumător? Eu, invitată cu candoare să fiu și una și alta, așa, din senin, încerc să mă apăr, și să vă apăr, de iluzie. De la bun început pot să vă spun un singur lucru important, anume că limbajul poetic vă este, deocamdat, sărac, deficitar, naiv. Iată o probă: "Un peșțisor pe mal îl văd zbatând/ Și mă grăbesc să-l pun din nou în mare./ Ușor grăindu-mi, implorând:/ Lasă-mă, lasă-mă să stau puțin la soare.../ Și ochi-mi se îndreaptă-n altă parte./ Urechile-mi ascultă un suspin:/ - Aș vrea să plângi dar încercări deșarte.../ Un noușor (sic!) cădea puțin, câte puțin." Stimată doamnă, acordăți-vă un răgaz în care să citiți poezia strălucitoare și diversă a consacraților domeniului. Aveți, sau nu aveți încă, acolo unde v-ați stabilit, o bibliotecă de poezie? Cultivați-vă limba, corecți-vă manuscrisul abundent în banalități, greselile de exprimare sunt la tot pasul: "Eu mă grăbesc, mă grăbesc mai tare./ Copil este gol, și picioarele-s goale" sau "Sunt Eu și cu Mine. Suntem amândouă!/ Avem același trup, același glas și un destin;/ Locuim în aceeași cavitate./ Iar prin vine ne curge același sânge forfotit". Sunt sigură că nu bănuiați de fel stuporea cititorului. Vă recomand un răgaz și vă doresc puterea de a fi sinceră cu dumneavoastră înșivă. (Monica Friedhoff, Germania) ■

voci din public

Stimate domnule
Alex. Ștefănescu

Profitând de răgazul sărbătorilor de iarnă, doresc să vă comunic câteva impresii/opinii de cititor.

Consider benefică revenirea D-voastră "la unelte", critica și istoria literară vădindu-se zona Dvs. de maximă performanță. Acest fapt este ilustrat atât de rubrica "Fiasco" – pe urmele maiorescianului "În lături!" –, cât și, mai ales, de amplul (și necesarul) demers intitulat "La o nouă lectură". Valorile, atâtea câte sunt, trebuie receptate corect, nu trebuie "aruncat copilul odată cu apa din albie", iar unele umflări de "clasament" predecembriște se cuvin a fi aduse la locul ce, efectiv, li se cuvine. Nu trece neobservat efortul – și reușita – Dvs. de a fi obiectiv în judecări, chiar și în cazurile în care unii autori, ca oameni, și-au deservit – mai mult sau mai puțin – opera.

Cazul Eugen Barbu, sau cazul Adrian Păunescu sunt reprezentative sub acest raport. Mi se pare însă că în primul caz – cu toată strădania de obiectivare – ați plătit un anumit "tribut" imaginii "dalmațiene" a omului E.B., ale cărui duriități, non-colegialități sau securisme greu se pot șterge din memorie. Pe de altă parte, poate că novelistica lui (sau o parte a ei) ar mai fi prilejuit unele constatări ceva mai pozitive. – Fără a mă institui în fan al lui E.B., cred că o judecată calmă asupra operei lui mai are încă de așteptat o altă perspectivă de timp.

În ce-l privește pe Adrian Păunescu, nu împărtășesc opinia lui C. Stănescu, cum că ați operat cu jumătăți de adevăruri. Eu cred că n-ați făcut decât să constatați jumătățile de adevăruri din care el însuși se compune, fapt ce s-a repercutat și asupra unei părți din opera sa. – Am scris încă din 1991 (în "Economistul") că au existat unele personaje care voiau să se aibă bine – simultan – și cu Dumnezeu, și cu dracu'. A.P. ilustrează această categorie. "Antena vă aparține" pe de o parte, "Cercetând prețul pâinii- la Viena" sau "Analfabeții" (în "Familia"), pe de altă parte. – Dar irepresibilă este tendința omului de a-și reconstrui propriul trecut... Se pare – și e de înțeles – că poziția sa actuală a obligat la o anumită asuplisare a instrumentarului critic. Per total, însă, studiul despre A.P. mi se pare excelent.

O mare satisfacție am încercat când am citit – în numerele 24 și 25 din "România literară" (2002) – amplul studiu despre Titus Popovici. Nu am de for-

mulat nici o observație. Voi face însă unele mici completări, care s-ar putea dovedi, poate, utile la publicarea în volum a suitei Dvs. de reconsiderări critice.

Cu Titus Popovici, Mircea Zăciu, Aurel Covaci, Titu Popescu (estetician), Silviu Podină, Radu Iftimovici ș.a. am fost coleg la liceul "Emanoil Gojdu" în anii 1945-1948. (Sunt, precum se vede, un "supraviețuitor", întru cât, cu excepția ultimului, ceilalți nu mai sunt). Am făcut parte, împreună cu ei, din conducerea cercului literar "Vasile Alecsandri" din acest liceu. Profesorul îndrumător era Zaharia Macovei, ca literat E. Ar. Zaharia, unul din cei trei scriitori bucovineni – alături de Mircea Străinul și Iulian Vesper – menționați de G. Călinescu atât în "Istoria..." sa, cât și în "Compendiu".

(Aș menționa aci faptul că E. Ar. Zaharia își duce încă partea crepusculară a existenței la Azilul de bătrâni din Sibiu. În ultima vreme a tradus în franceză versuri de d-na Adela Popescu. – Poate că veți fi de acord că ar merita să i se ia un interviu sau să se scrie despre el, cât mai este vreme...)

Titus Popovici s-a vădit un talent precoce. A țâșnit brusc în notorietate recenzând o poezie – de influență bacoviană – a unui coleg mai mare. La sfârșit, E. Ar. Zaharia a exclamat: "Reflectorul este mai puternic decât obiectul reflectat!"

Despre "Disciplina dezordinii" scrieți că "se vorbește până atunci, uneori, în șoaptă, dar a cărei existență părea neverosimilă" (nr. 25, col. 5). Doresc să vă semnalez – sau să vă amintesc – că ample episoade din acest roman au fost publicate în serial în "Tribuna" din Cluj. Am acasă patru numere din această revistă:

- nr. 10 (11-17 martie 1993) – "Cel din urmă forum"
- nr. 11 (18-24 martie 1993) – "Preumblări educative" (I)
- nr. 12 (25-31 martie 1993) – "Preumblări educative" (II)
- nr. 13 (1 – 7 aprilie 1993) – "Peripluri politicești"

S-ar putea să mai fie și altele, care mi-au scăpat, dată fiind marea iregularitate cu care venea – după 1989 – presa din provincie.

Deci zumzetul despre existența romanului se baza pe episoadele publicate încă din 1993. Este însă adevărat că publicarea lui integrală a provocat acel "ecou imens" despre care vorbiți Dvs.

Nu știu ce părere aveți Dvs. despre compararea ce s-a făcut între Titus Popovici și Procopius din Cezareea, omul ce și-a folosit poziția înaltă în care i-a fost

dat să se afle pentru a descrie în chip vitriolant fauna umană "de la vârf".

În ultimii ani predecembriști Titus Popovici era încercat de serioase îndoeli, pe care mi le împărtășea după ce ieșeam din casă și mă conducea câțiva pași pe strada Povernei. – Aceeași atitudine a avut-o atunci când autoarea unui studiu despre opera lui – apărut într-un volum coordonat de Eva Behring, în Germania de Est – a dorit, prin intermediul meu, să-i ofere acel volum, ca să-l și cunoască cu acel prilej. Titus Popovici a refuzat, zicând cam așa: "Lasă că îmi închipui eu cam ce scriu ăștia despre mine". Paradoxul consta însă în aceea că el nu putea (sau nu voia?), în același timp, să se sustragă de la "consumarea" avantajelor pe care i le oferea situația pe care o ocupa.

Mi-a dat să citească partea a treia din scenariul la "Lumini și umbre" – a cărei turnare n-a mai fost aprobată; nu-i plăcea "tovarășei". – Mi s-a părut, însă, că scenaristica lui conținea și oarecari virtuți literare, care ar merita, poate, să fie investigate, chiar dacă rezultatul acestei operațiuni nu s-ar dovedi prea bogat.

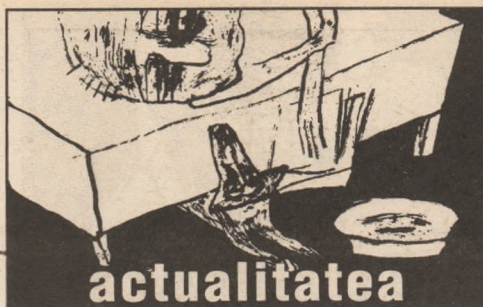
În ce privește împrejurările în care a murit, doamna Pușă Tâmaș - soția lui – mi-a relatat că, în momentul în care a tras în acel infortunit iepure, mașina sa dezechilibrată iar el a suferit o ruptură de pancreas. Ajuns la Tulcea, a glumit cu cei din jur, dar aceștia nu s-au grăbit să-l ducă la un doctor, încât lichidul pancreatic s-a răspândit în organism, provocându-i moartea, absolut prematură. "A murit cu zile", spunea soția lui. Despre zvonurile care susțin și altceva rămâne doar să facem presupuneri.

În fine, T. Popovici adunase o vastă documentare despre generalul Gheorghe Pomur, participant la războiul de secesiune – de partea Nordului – și care era consul al S.U.A. la Petersburg în 1867, când Rusia a vândut Americii peninsula Alaska. Urma să iasă un film grandios. Dar timpul n-a mai avut răbdare...

Cel care vă scrie cele de mai sus este născut în ianuarie 1930, a predat istoria economică la A.S.E.-București, iar în prezent este profesor consultant, adică se ocupă numai de doctoranzi. – Ca unul care l-a citit și pe Topârceanu, nu doresc ca, "în gămălia unui ac", să mă "lipească" fără nici un temei de faima lui Titus Popovici. Socot că mi-am îndeplinit doar o datorie amicală, în spre și mai buna lui cunoaștere.

Cu stimă și considerație,
prof. univ. dr. Vasile Bozga,
A.S.E.-București

voci din public

Despre traduceri

[...] Întâmplarea a făcut ca – aflându-mă cu totul în afara activității editoriale și a creației literare – să fiu nevoit să mă ocup cam de 2-3 ani – cu sprijinul prețios, prin COPYRO, al Uniunii Scriitorilor – de eventualele drepturi de autor cuvenite soției fratelui meu, Dan Faur, pentru editarea fără consimțământul celor în drept, a unor traduceri ale acestuia, în principal din Ch. Perrault și Frații Grimm. Într-o primă fază, încredințarea a pornit de la următoarele:

- reeditările cuprindeau povești aflate, toate sau în marea lor majoritate, în volumele editate sau reeditate în urmă cu ani, și menționea “în românește de Dan Faur” și nu indicau, nici editura străină și nici anul, la și respectiv în care, a apărut versiunea după care au fost efectuate noile traduceri;

- nu se preciza nici un traducător sau erau prezentate ca atare, nume de toată mâna, în orice caz nu dintre cele aparținând unora din talmăcitorii cunoscuți ai genului.

Apoi am purces la confruntarea traducerilor din cele două categorii cu versiunile preexistente ale lui D. F.

În contextul intervenției mele, care se dorește un apel la necesitatea de traduceri care măcar să se apropie, ca valoare, de poveștile care le-au stat la bază, din această operație am ieșit în principal pe cele care înșelă.

Paradoxal, dar nu inexplicabil, sunt preferate “traducerile fără traducător”. Acestea se rezumă, de regulă, doar la modificări de circumstanță - unele, puține, bine venite, altele deloc. Se folosește singularul în locul pluralului sau invers, schimbarea

topicii, eliminarea unui cuvânt sau înlocuirea lui cu altul (mă rezum doar la un singur exemplu, dar de tot râsul dacă nu ar fi de plâns: memorabila transformare a eroului, în chiar primul paragraf al “Motanului încălțat”, din ditamai *motanul*, într-o biată *pisică*).

Totuși, în general respectivele “traduceri” păstrează elementele de bază ale modului de a povesti al lui D.F. Mă refer la: oralitate, caracterul familiar, colocvial și ludic, recurgerea la folclor și la limbajul sfătos al povestirilor populare sau culte, la denumiri preluate din viața de zi cu zi a țăranilor și târgoveților sau ale altor pături din așezările noastre în vremi trecute. [...] După părerea mea, critica literară ar trebui să dea atenție traducerilor din literatura pentru copii. Așa cum în cazul literaturii pentru adulți se acordă un spațiu generos modului în care opera a fost transpusă în românește, evidențiindu-i valoarea și sancționându-i lipsurile, ar fi bine să se procedeze și cu traducerile din literatura pentru copii și tineret. Numai astfel, editurile – unele cu existență de efemeride – care se îmbulzesc să arunce pe piață în preajma sărbătorilor sau a începutului de an școlar noi astfel de ediții, ar fi descurajate. În schimb, cele care procedează cu profesionalism ar fi stimulate să apeleze la reeditarea unor traduceri existente efectuate de cunoscute condeie ale literaturii române pentru copii sau la transpuneri noi realizate de talentați talmăcitori actuali.

Ar fi bine dacă, secția de specialitate a Uniunii Scriitorilor ar lua în discuție această problemă.

Cu stimă,
Faur Simion,
București

Dragă Doamnă Manolescu,

Bună dimineața de la Bangkok, unde mă găsesc în calitate de Visiting Professor la Universitatea Assumption. Astăzi am aflat din ziarele thailandeze cui a fost atribuit anul acesta premiul Nobel pentru literatură. Printr-o stranie coincidență, lectura imediat următoare a fost emoționantul Dv. editorial dedicat *Domnului Zaharia Stancu*. Este cel mai frumos articol scris de Dv. în ultima vreme. După citirea lui, i-am parafrazat în gând pe cronicar și pe Călinescu exclamând: “Nasc și în România caractere!”

Ce mi-a plăcut din articol mai mult a fost însuși faptul că Dv. ați avut marele caracter de a repovesti cu sinceritate și înduioșare un episod care nu poate lăsa indiferent pe nimeni. Suntem de aceeași vârstă și n-am uitat că cine dădea examen “de maturitate” la liceu și de admitere la facultate nu putea aspira la o notă bună fără o serioasă cunoaștere a operei lui Zaharia Stancu. Dacă ar fi existat în epocă o adevărată solidaritate între scriitorii români și diplomații români, Zaharia Stancu ar fi primit premiul Nobel. N-a fost să fie. De ce? Ne-ați reamintit tot Dv. recent tristul, dar profund adevăr că în România “Solidaritatea este exclusiv de tip mafiot”. [...] Asemenea mărturie vă fac cinstite și provoacă admirația și gratitudinea unui cititor situat geografic la peste 10 mii de kilometri de Dvs., dar care se simte atât de aproape de Dv., de parcă ne-am afla în birouri alăturate. Perseverati, rogu-vă!

Cu profund respect
și alese gânduri,
Dr. Ioan Voicu,
Visiting Professor,
Assumption University of
Thailand, Bangkok

P.S.: Ne cunoaștem. Drumurile ni s-au întretăiat de două ori în viață: în august 1975 la Universitatea de vară de la Brașov, condusă de regretatul A. Piru, Dv. ați conferențiat despre romanul românesc, iar eu despre diplomația românească. În ianuarie 1994 ne-am revăzut la Cotroceni la dejunul oferit de președinte pentru dna Madeleine Albright. Sunt autorul cărții “Nicolae Titulescu în universul diplomației păcii”, premiată de Academia Română și recenzată, la recomandarea Dv., în “România literară” de Valentin Lipatti. În ultimii ani, am scris mult despre solidaritate, dar numai în publicații străine. Dacă vă interesează, vă voi indica site-urile de pe Internet unde pot fi accesate de secretara Dv. spre a vă fi prezentate. (I. V.)

la microscop

de Cristian Teodorescu

Jurământul la poliție

PE LÎNGĂ diverse prostii cu girofar, noul Cod Rutier vrea să-i oblige pe doctori să devină informatorii poliției. Chipurile, în numele interesului comunitar. Dacă medicul observă că vreunul dintre pacienții săi are vreo boală care îl transformă în pericol public la volan, e obligat să anunțe poliția.

La prima vedere, refuzul medicilor de a-și turna pacienții la poliție pare o sfidare a intereselor societății. Medicul descoperă, să zicem, că unul dintre pacienții săi s-a îmbolnăvit de schizofrenie. Sau că are tulburări de vedere și n-ar mai trebui să sofeze.

Să știi una ca asta și să nu anunți poliția? Ar fi, nu-i așa, o ticăloșie! Luată pe semne de valul acestei gândiri, dna Daniela Bartoș, doctor și ministru al Sănătății, s-a declarat de acord ca medicii să anunțe poliția dacă pacienții lor devin pericole publice la volan.

Cred că nici dacă un schizofrenic cu crize dese ajunge în plină ireponsabilitate la doctor, pentru a i se plînge că vede purici pe parbrizul mașinii, medicul său curant nu trebuie să anunțe poliția. Tot ceea ce moralmente poate face e să netezească de urgență drumul spre balamuc al pacientului său. În cel mai rău caz, medicul e îndreptățit să cheme poliția anunțând că are în cabinet un nebun furios în plină criză. Asta ar fi singura licență prin care el poate călca jurământul pe care l-a depus pentru a deveni medic. Prin acest jurământ medicul se obligă la confidențialitatea relației sale cu pacientul. Că poliția visează la asemenea prostii, să zicem că e treaba poliției. Dar cînd ministrul Sănătății e de acord cu ele, ministrul are o problemă. Dacă dna Bartoș ar fi fost avocat, nu medic, aș mai fi înțeles de ce e de acord ca doctorul să-și calce jurământul. Însă nici măcar asta n-ar fi fost o scuză.

În scriptele sale și în diagnosticalele pe care le dă, medicul

e obligat să fie cinstit, cel puțin teoretic. Dar asta ține de relația lui cu pacientul, nu de relația lui cu statul. Sub Ceaușescu, medicii erau obligați să-și calce jurământul pentru a divulga avorturile provocate. Tot atunci, dar și mai devreme, pe vremea lui Dej, au fost medici care au colaborat cu Puterea ca tortionari ad hoc. Mă gîndesc la netrebnicii care îi declarau nebuni pe disidenți și le aplicau tratamente ca pentru nebuni. Medicul securist mi se pare înfinit mai odios decît securistul pur și simplu. Imbecilii sau ticăloșii care și-au putut imagina că pot fi și medici și securiști ar merita ca, postum, celor mai mulți, să li se ia dreptul de practică. Sint însă și medici în viață care și-au călcat odios jurământul, fără ca breasla să-i supere nici măcar cu aluzii, deși ar fi trebuit să li se ia dreptul la practica medicală. Dar medicilor asasini de azi, din prostie ori din neglijență le iau diriguitorii breslei dreptul de a-și mai bate joc de meseria lor?

Speram de la dna Bartoș să propună Colegiului Medicilor să fie neîndurător cu medicii care trădează cauza bolnavului. Dar cînd știm că prea mulți medici din România își calcă senin jurământul, dintr-un motiv sau din altul, ministrul Sănătății e de acord cu o nouă călcare a jurământului, de dragul Codului Rutier. Dna Daniela Bartoș își face rău și sieși, ca doctor. Dacă mai are pacienți care îi cer consultații și după ce a devenit ministru, și probabil că are, mă îndoiesc că cei care îi cereau leacuri pentru o boală sau alta o vor face și de acum încolo. N-ar fi totuși un capăt de lume dacă dna Bartoș și-ar pierde pacienții. Dar cînd medicul obișnuit e obligat să-și toarne pacientul la poliție, potrivit legii, iar dna Bartoș e de acord cu așa ceva, mulți dintre cei care se duc la doctor, azi, vor sta acasă mîine, ca să nu li se descopere vreo boală care i-ar face să-și piardă carnetul de conducere. Antreprenorii de pompe funebre vor avea mai mult de lucru. ■

PRIOR BOOKS DISTRIBUTORS SRL

tel.: 210.89.08, 210.89.28 sales@prior.ro

Encyclopaedia Universalis editia 2002

Cea mai importanta enciclopedie de limba franceza

28 de volume, 50 000 de articole

ENCYCLOPEDIA
UNIVERSALIS

REDUCERE DE PRET 25%
in limita stocului disponibil

www.ebookshop.ro

Mare farsor, mari gogomani

N **LITERE** din noiembrie-decembrie trecut, dl Al. George se declară solidar cu "doi foarte promițatori critici tineri, C. Rogozanu și Luminița Marcu, [care] au fost excluși de la *România literară* (ceea ce trebuie să spun că mie mi s-a întâmplat mult mai demult) pentru că au lezat spiritul de gașcă al suszisei publicații [...] care a ajuns să adune toate tinichelele ruginite pe care legea măcar naturală a pensionării nu le-a scos la reformă". Un eseist cu atita acribie ca dl George ar fi trebuit să verifice sursa informațiilor înainte de a ne arunca în obraz astfel de grave acuzații. Ar fi descoperit mai multe lucruri: că promițatorii tineri critici n-au fost excluși, ci au plecat singuri; că spiritul nostru de gașcă e sublim dar ne lipsește cu desăvârșire (lista celor publicați de noi, ca și diversitatea opiniilor lor se observă la o simplă răsfoire a revistei); că tinichelele ruginite pe care noi le-am adunat în ultima vreme au o medie de vîrstă de 25-30 de ani, unele încă pe băncile facultății; că, în fine, C. Rogozanu și Luminița Marcu au scris exact ce au vrut și cum au vrut în paginile *României literare*, ceea ce le-am imputat (iar ei n-au acceptat, considerindu-l cenzură) fiind faptul că o revistă ce apare sub egida Uniunii Scriitorilor nu poate ataca, prin cronicarii ei li-

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin cec la dispoziția Fundației "România literară" pe adresa Fundația "România literară", București, Of. poștal 33, C.P. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul nr. 251100975019501 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

revista revistelor

terari, instituția cu pricina (atît și nimic mai mult: restul e literatură de proastă calitate). Cît privește excluderea dlui George dintre colaboratorii noștri, iată o gogorită, iertat să ne fie cuvîntul. Dl George revendică o întietate ciudată în raport cu alți colaboratori ai *României literare*. D-sa are o marotă: că nu e publicat de nimeni. Afirmatia aceasta o repeta mai în fiecare articol pe care-l publica, săptămînal sau bilunar, în *România literară*. Colecția revistei îi stă la dispoziție, dacă dorește să-și improspăteze memoria. Contradicția face însă, am zice, parte integrantă din spiritul dlui George. ● În editorialul revistei dimbovitene, dl Tudor Cristea notează, oarecum împotriva colaboratorului d-sale din paginile 6-7, că foștii noștri cronicari literari, care acum scriu la *Evenimentul zilei*, reprezintă "un exemplu de incompatibilitate între modul serios de a face și comenta literatura și presa cotidiană". De cînd scriu la ziar, "ei fac, cu rîndul, simbăta, în cadrul unei rubrici intitulate *Cărțile la control*, un soi de cronică literară foarte populistă, plasată de obicei lîngă reclame la detergenți ori alături de poza unor domnișoare cu fundul aproape gol. Apetisant, desigur, dar parcă nepotrivit cu jurnalul dlui Liiceanu [...] Adevărata cronică literară presupune [...] penitența impusă de colaborarea la un jurnal literar, cu bani puțini și cu cititori la fel de puțini, dar aleși pe sprinceană." Dl. Cristea ne-a luat vorba din gură. Îi mulțumim că ne cruță ca, spunînd noi aceste lucruri, să fim considerați subiectivi și nedrepti cu foștii noștri colaboratori. Care au făcut, cum spune dl Cristea, opțiunea cu pricina: între articolul de gazetă cotidiană, - superficial, mai aproape de publicitate decît de publicistica literară, ori-

entat spre cititorul mijlociu (dacă măcar cititor o fi), antielitist și fără argumente analitice - și cronică literară, așa cum a consacrat-o tradiția, din revistele de cultură. ● Opțiunea a fost a lor, ei vor trage. În ce ne privește, continuăm să le urmărim cariera critică. Nu e vina noastră, dacă punem în asta tot mai puțină simpatie. Dar ne cade greu să vedem cită obsesivă iritare pun cei doi, căutîndu-ne pricină cu luminarea, în raportul cu noi, care (greșim?) i-am descoperit și lansat, apărîndu-i, cînd a fost cazul, de unii și de alții. Luminița Marcu nu pierde ocazia, răspunzînd unei anchete despre anul literar 2002, să ne dea lecții de gust. C. Rogozanu scrie despre cartea pe care noi am premiat-o, o dată în *Evenimentul*, a doua oară, în *OBSERVATOR CULTURAL*, cu o frenezie negativă absolut de neînțeles. S-ar crede că are ceva cu autorul ei. Ne amintim că și în *România literară*, și nu o dată, cum venea vorba de același autor, C. Rogozanu își descoperea capacitatea de sarcasm nebănuite. Mă rog, l-o fi detestînd pe autorul cu pricina. Dar asta e o problemă prea personală pentru ca C. Rogozanu să-și compromită prestigiul de cronicar vîrsîndu-și, cînd și pe unde apucă, năduful. *Unora le place Liiceanu* - iată titlul lungului articol din *Observator*. Ca să vezi dispreț! Ca și cum Liiceanu ar fi un banal farsor care nu le poate cădea cu tronc decît unor gogomani. Pe lîngă tema antielitismului, de acum curență în articolele lui C. Rogozanu, apare și aceea (de care nici alți critici de la *Observator*, în cap cu dl Lefter, nu sînt străini) a succesului literar. Dl Liiceanu ar păcătuî fabricîndu-și un succes la care valoarea cărților sale nu i-ar da dreptul. "Toată lumea - scrie stupefiant C. Ro-

gozanu - a încremenit asupra unor valori precum Patapievici, Pleșu, Liiceanu". Toată lumea vrea să însemne și minerii din 1990. C. Rogozanu nu scrie doar stupefiant, ci pur și simplu prost: "S-a făcut un întreg cerc din apariția unui jurnal al filosofului Gabriel Liiceanu, *Ușa interzisă*. Toată lumea a strigat la unison: «Ce carte extraordinară!». Asta e. E cumva normal, mi-am zis. E o inerție. Are mulți prieteni, e un personaj influent, conduce o editură. Succes de casă. Cartea nu e însă nemăpomenită. E o încercare literară ca multe altele". Nu discutăm părerea despre carte. Discutăm stilul acesta de a comenta literatura. Cum poți amesteca planurile în această manieră primitivă și comercială? Nu gustul lui C. Rogozanu e neliniștit pentru viitorul lui, ci lipsa de respect față de literatură și față de scriitori, ispita de a cobori totul în derizoriu, bănuiala că în spatele unei cărți (pe care el o crede slabă) ar sta cutare interese de grup, disprețul față de toți cei cărora le place Liiceanu. Farsorul Liiceanu. Și gogomani, marii gogomani, adică noi, cei care n-am văzut, spre deosebire de C. Rogozanu, cum se fabrică un succes. ● Excelent editorial al dlui Andrei Cornea din revista 22 (nr. 671), *Tom și Jerry față cu reacțiunea*, despre articolul (semnalat și de noi) al dlui Romoșan din *Observator* consacrat dlui Pleșu. ● În *CETATEA LITERARĂ* (nr. 1), dl. Miron Scorobete consacră un amplu comentariu *Sacralității în poezia eminesciană*. Dacă titlul cărții d-sale, din care comentariul este un fragment, ni se pare foarte potrivit cu spiritul eminescian, *Dacia edenică*, ideea de sacru, religios ori chiar mistic la Eminescu e o simplă modă. Din păcate, ca toate modele, supărătoare prin lipsă de teme.

Părțile proaste ale veștilor bune și invers

A PROAPE totdeauna veștile bune au în România și o parte proastă. Uneori partea proastă o co-virșește pe cea bună. Iată cîteva exemple din presa cotidiană. Pînă în anul 2006 România urmează să primească un miliard de euro din partea Uniunii Europene, ca ajutor de preaderare. Miliardul ar putea fi pierdut însă din cauza corupției, anunță *EVENIMENTUL ZILEI*. Dar în partea rea a veștii există și o parte bună: "Uniunea Europeană va fi extrem de vigilentă", a declarat directorul pentru extindere, Eneko Landaburu, după vizita sa în România. ● O alta asemenea veste e: clubul "Steaua București" nu va mai face parte din apanajul fraților Păunescu. Dar, pînă una alta, acționar majoritar al clubului a devenit Gigi Becali. Nu știm dacă ideea care circula printre marii armatei, ca MAPN să ia clubul înapoi, ca să nu cadă "Steaua" pe mîna lui Becali, poate fi considerată drept partea bună a veștii că Becali a ajuns acționarul nr. 1 al fostei campioane europene. (*COTIDIANUL*) Dacă generalii care nu vor ca "Steaua" să încapă pe mîna lui Becali visează la renaționalizarea clubului, ar face bine să vizeze la altceva, care să n-aibă legătură cu banul public. ● Vești bune că Uniunea Europeană a convenit cu România anul 2007 ca termen țintă pentru aderare i se adaugă cea proastă că numărul 41 la sută dintre europeni vād ochi buni integrarea României în Uniune. (*ROMÂNIA LIBERĂ*) Partea cit de cit bună a faptului că occidentalii nu ne vor alături de ei e că și-au exprimat acest punct de opinie într-un sondaj, nu într-un referendum. ● După toate probabilitățile, *Dracula Park* nu va mai fi construit lîngă Sighișoara. O veste bună pentru cei îngrijorați că siturile istorice din zonă ar fi avut de suferit prin amplasarea parcului în zona menționată. Vestea proastă e pentru acționarilor care și-au băgat banii în acest proiect. Cei mai mulți și-au cerut banii înapoi, de îndată ce au aflat că Parcul lui Agathon ar putea fi construit la București. Potrivit *României Libere*, printre cei care vor să-și recupereze banii investiți în proiectul *Dracula* s-ar afla și premierul Năstase. Nu ne-am mira însă dacă premierul ar dezminți această știre.

Cronicar

România
literară

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 212.79.86.
Tel./Fax: 212.79.81. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9.30-13.
Abonamente în 2003: 3 luni - 195.000 lei; 6 luni - 390.000 lei;
1 an - 780.000 lei. ISSN 1220-6318

Imprimat la
Tipografia Ana

32 pag. - 15.000 lei
La redacție: 10.000 lei